

ลัทธิธรรมเนียมต่างๆ ภาคที่ ๑๖

ตำนานภาชีอากรบางอย่าง

กับคำอธิบายของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ

เจ้าภาพพิมพ์ ในการบำเพ็ญกุศล

เมื่อ จำ พระยาประติพนันทนฤมิตน์ (เชียงใหม่ เสริมศักดิ์)

ถึงแก่กรรมมาครบบัญญัติสมวาร

ณวันที่ ๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๘

คำนำ

คุณหญิงประดิษฐ์นันทน์ภูมिरัตน์ (ชื่อจริง เสรรฐภักดี) ปราบภจะ
บำเพ็ญการกุศลสนองคุณ เจ้าพระยาประดิษฐ์นันทน์ภูมिरัตน์ (เชียง-
สุน เสรรฐภักดี) ผู้สามซึ่งถึงแก่กรรมมาครบปีฉุฉุสมวาร ใคร
จะพิมพ์หนังสือแจกเป็นที่ระลึกในงานนั้นด้วย แจกความมายังหอ
พระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร ขอให้กรรมการช่วยเหลือเรื่อง
หนังสือให้ ข้าพเจ้าจึงเลือกหนังสือลัทธิธรรมนิยมต่าง ๆ ภาค
ที่ ๑๖ พิมพ์เป็นครั้งที่ ๒ ในสมุดเล่มนี้ เพราะเห็นว่า เป็นเรื่อง
ตำนานการภาษาอักษร อันเป็นการซึ่งพระยาประดิษฐ์นันทน์ ๓ ทำเป็น
อาชีพตั้งแต่หนุ่มมาจนเกือบตลอดอายุ

หนังสือเรื่องนี้เป็นจดหมายเหตุตำนานการเก็บภาษาอักษรต่าง ๆ
หลายเรื่องด้วยกัน เป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระ
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็มี แม่เรื่องตำนานที่พิมพ์ในสมุดเล่มนี้
จะไม่บริบูรณ์ทีเดียว ก็เชื่อว่าจะให้ความรู้อันเป็นประโยชน์แก่
ผู้อ่านได้เป็นอันมาก ข้าพเจ้าได้แต่งคำอธิบายเรื่องภาษาอักษรซึ่ง
เก็บในกรุงสยามเต็มเข้าในเบื้องต้น พอให้เห็นลักษณะการว่าการ
เก็บภาษาอักษรแต่โบราณเป็นอย่างไร

อนึ่งในการพิมพ์หนังสือเรื่องนี้ เจ้าภาพได้เรียงประวัติของผู้
 มรณะส่งมาขอให้พิมพ์ไว้เป็นที่ระลึกด้วย เรื่องประวัติของพระยา
 ประดิษฐ์นนท์ฯ น่าอ่าน ได้ให้พิมพ์ไว้ต่อท้ายคำนำ

ในที่สุด ข้าพเจ้าขออนุโมทนากุศลบุญราศีกัณณานุปทาน ซึ่ง
 เจ้าภาพการศพพระยาประดิษฐ์นนท์ฯ ได้บำเพ็ญในวาระนี้ด้วย.

ดํ ๑๖ กรกฎาคม. สภานายก

หอพระสมุดวชิรญาณ

วันที่ ๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๘

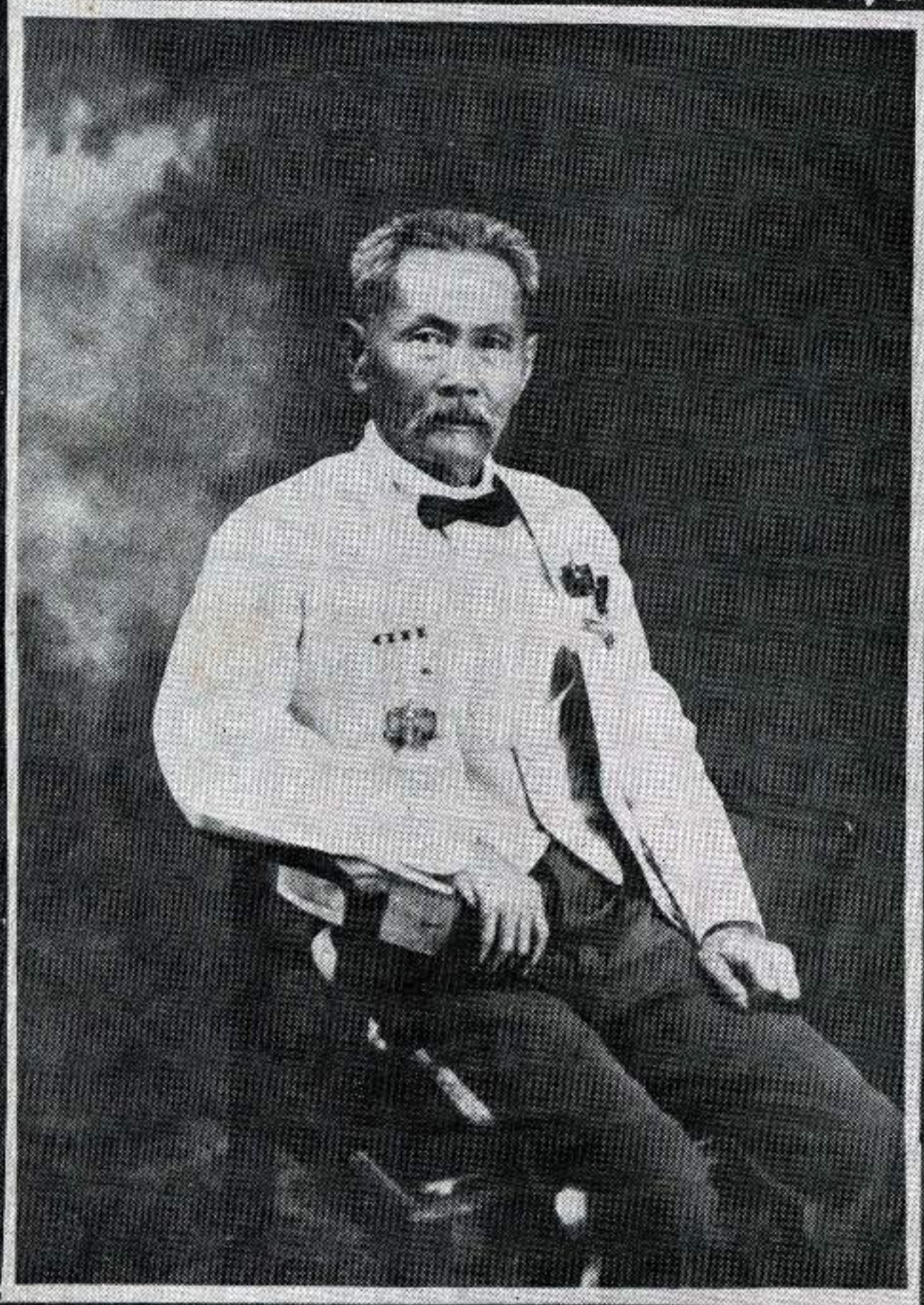
สำนักหอสมุด

เจ้า พระยาประดิมันทนัภูมिरัตน์
(เชียงสุน เสรรฐภักดี)

暹 大 君 主 御 映 蒙

中華民國十三年陽曆一月九號

暹曆二千四百陸十陸年第十月九號

ราชสำนักสยาม

The Royal Photographic Studio

พระราชอุทยานสราญรมย์

Saranrom Gardens.

พ.ศ. ๒๔๖๖

B. E. 2486

Handwritten signature or mark.

TUDC

16/07/2564

พ.ศ.

เจ้า พระยาประดิมันทนภูมिरัตน์
(เชียงสุน เสรรฐภักดี)

ประวัติพระยาประดิษฐ์โกวิท

พระยาประดิษฐ์โกวิท ชาติภูมิเดิมเป็นจีนนอก เกิดที่ ตำบลนำโคยเลี้ยวเฮีย อำเภอเทิงไฮ้ จังหวัดแต้จิ๋ว เมื่อปีฉลู พระพุทธศักราช ๒๓๕๖ แซ่เลี้ยว ชื่อเซียงสุน เป็นบุตรนาย ฮงฮัว นางกอกฮิว มีการศึกษาตามธรรมเนียมจีนในครั้งนั้น ได้ เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอยู่ในพระราชอาณาเขตสยามตั้งแต่อายุ ๑๖ ปี

ชนต้นได้รับจ้างทำการค้าขายกับน้ำกอเตี้ยกทง ยหอกกยเส็ง อยู่ที่ศาลเจ้าเก่า จังหวัดพระนครกรุงเทพฯ แลการที่ท่านนตั้งแต่ พายเรือเร่ขายสินค้าเป็นต้น แต่เมื่อน้ำฝนเลิกการค้าขายกลับไป เมืองจีนแล้ว ได้เริ่มค้าขายส่วนตัวบ้างเล็กน้อยอย่างหาเช่ากินค้า พอประทังไปคราวหนึ่ง

ต่อมาด้วยความช่วยเหลือจากน้ำใจออกผู้หนึ่ง ให้เป็นจีนจู้ เรือใบค้าขายระหว่างจังหวัดนครศรีธรรมราช กับตามท่าหัวเมือง ในมณฑลพายัพได้ไป ๆ มา ๆ จนได้มีความคุ้นเคยสนิทสนมกับผู้ สำเร็จราชการเมืองนครศรีธรรมราชในครั้งนั้น เป็นทางให้ได้รับความอนุเคราะห์ที่จะได้ขยายตัวออกทำการอีกชั้นหนึ่ง

ก่อนนั้นได้เลิกการเค้รเร็วมีโอกาศได้ทำการภาษีอากรบ้าง ได้
รับประทวนเป็นขุนสุนทร กรมการพิเศษจังหวัดนครศรีธรรมราช
อยู่ก่อน จึงย้ายมาตั้งภูมิลำเนาอยู่บ้านดอน (เมืองสุราษฎร์ธานี)
คงได้ทำการภาษีอากรผูกขาด เช่นบ่อนเบี้ย สุรา ยาฝิ่น จันอับ
อีกด้วย หรือรวมเรียกว่าภาษีผลประโยชน์ ก็ทำการค้าขาย
อย่างอื่นอีกบ้าง แลได้เปลี่ยนรับประทวนเป็นขุนประเสริฐสรรพ
ภาษี เจ้าภาษีขาเข้าขาออกที่จังหวัดสุราษฎร์ ทั้งได้เปลี่ยนรับ
ประทวนเป็นขุนพิทักษ์ธนกิจ เจ้าภาษีสุราในมณฑลสุราษฎร์อีก
ครั้งหนึ่ง

ภายหลังได้ทำภาษีอากรอีกหลายอย่าง ทั้งทำเองในหัวเมือง
ก็เข้าหุ้นส่วนทำอากรรังนก อากรบ่อนเบี้ย ยาฝิ่น จันอับในกรุง-
เทพฯ ต้องยุบยากมากก็มากหลายคราว ในที่สุดยังคงได้รับผูก
ขาดทำอากรรังนกตามหัวเมืองชายทะเล ตั้งแต่จังหวัดประจวบ
คีรีขันธ์ลงไปถึงมณฑลสุราษฎร์แลมณฑลนครศรีธรรมราชเป็นลำดับ
ต่อเนื่องกันมาหลายปี ทั้งได้ฝึกสอนนายจันซึ่งบุตรชายคน
ที่ ๒ ให้ได้ทำการภาษีอากร จนได้รับผูกขาดอากรรังนกวมกัน
อยู่ในที่สุดนี้ด้วย

ตั้งแต่ได้ทำการภาษีอากรมาในรัชกาลที่ ๕ จนถึงพงศาวดาร
ที่ ๖ แม้บางปีจะไม่ได้กำไรหรือถึงขาดทุนมากน้อยประการใด
ได้จัดการขวนขวายส่งเงินภาษีอากรนั้นๆ ให้เสร็จไปทุกงวด แล

คงตั้งตนบำรุงตระกูลมาได้ อาศัยด้วยการทำภาษีอากรเป็นกำลัง
ยังด้วยเดชพระบารมีปกเกล้า ฯ เป็นที่พึ่ง

ยังพระมหากษัตริย์คุณอีกเหลืออื่น พระราชทานนามสกุล
“เสารัฐภักดี” เมื่อจัดการเสื่อป่าไปถึงหัวเมือง ได้เป็นพลสมาชิก
เสื่อป่า จนถึงได้รับพระราชทานยศนายหมื่นโท ได้รับพระราช
ทานสัญญาบัตรตั้งแต่เป็นขุนประเสริฐสวามิภักดี หลวงประเสริฐ
สวามิภักดี กรมการพิเศษมณฑลสุราษฎร์ จนถึงเป็นพระประ
ดิษฐ์นันทน์ภูมิตัน พระยาประดิษฐ์นันทน์ภูมิตัน ในกรมมหาดเล็ก
ได้รับพระราชทานยศชั้นหุ้มแพรแลเลื่อนเป็นจ่า แลได้รับพระ
ราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ช้างเผือก, มงกุฎสยาม ทั้งเหรียญ
เข็มซึ่งเป็นส่วนในพระองค์ ในฐานะที่ได้เป็นข้าราชการในพระราช
สำนัก รับทำการสนองพระเดชพระคุณในบางส่วนบางคราวตาม
พระราชประสงค์

เวลาที่อยู่บ้านดอนจังหวัดสุราษฎร์ธานีได้เป็นผู้หนึ่งที่มีโอกาส
ทำการรับเสด็จ รับรองผู้มีบรรดาศักดิ์ญาติมิตร ไปมาเสมอ ทั้ง
เมื่อยังอยู่ในหัวเมืองกับเมื่อมาอยู่ในกรุงเทพฯ ฯ ได้ออกทรัพย์
เข้าส่วนเรียรายตามยุคคราวนิยม เช่นการสร้างพระบรมรูปพระ
บาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงปิยมหาราชที่พระลานพระราชวังดุสิต
การสร้างเรือพระร่วง การเสื่อป่า การสร้างโรงเรียน การสร้างสวน
ลุมพินี บำรุงอากาศยาน ได้ออกเงินส่วนตัวทั้งช่วยเรียรายบำรุง

ด้วยเป็นต้น คงตั้งอยู่ในความกตัญญูตเวทีในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลผู้มีอุปการะคุณ

สำหรับงานพิเศษบางคราว เช่นในงานนักขัตฤกษ์หรืองานรื่น-
เริงคราวใด ได้ทำไปด้วยความสวามิภักดิ์มิได้คิดต่อการสิ้นเปลือง
สุดแต่เพื่อให้ได้เฉลิมพระราชหฤทัย แลในงานบั้นปลายสมวาร
พระบรมศพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ ในระหว่างที่
ตนป่วยหนักอยู่แล้ว ได้พยายามจัดทำกึ่งเต็กถวายพร้อมด้วยนาย
จีนซ่ง เสรรฐภักดี บุตร กับได้ส่งเงินเป็นทุนสำหรับเลี้ยงคนใช้
อุทิศถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมโกศฐานั้น ด้วย
ระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณอยู่เหนือเกล้า ฯ

ยังการกุศลอีกบาง อย่าง ตามคตินิยมทั้งของไทยอย่างจีนก็
คงได้ทำสืบมา มีการออกเงินบำรุงสภาภาษาตสยาม เป็นสมาชิก
กิตติมศักดิ์ แลได้ทำป่าช้าจีนไว้เป็นสาธารณที่บ้านดอน จังหวัด
สุราษฎร์ อันเป็นที่ตั้งท่ามาค้าขายเป็นทางให้ตั้งตัวเจริญมาได้

การช่วยความทุกข์ยากแก่เพื่อนมนุษย์ก็ได้ทำอีกบางคราว เช่น
เมื่อเกิดน้ำท่วมที่บ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ ในพระพุทธศักราช
๒๔๕๔ กับ ๒๔๕๕ ได้ช่วยเหลือเลี้ยงดูแจกจ่ายอาหาร เครื่องใช้
สรวอยแก่ผู้ที่ได้รับ ความทุกข์ยากนั้น แม่เมื่อพระพุทศักราช
๒๔๖๕ เกิดน้ำท่วมใหญ่ที่ชวเลา ซึ่งเป็นถิ่นประเทศจีน ก็ได้เป็นผู้
หนึ่งที่จัดการเรียรายเงินส่งไปช่วยแก่เพื่อนร่วมชาติ ที่ได้รับความ

ลำบากนับแสน ถึงได้กราบบังคมทูลขอพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
เป็นที่พึ่ง ได้รับพระราชทานเงินส่งไปเป็นทานด้วย ๕,๐๐๐ บาท
แต่ได้ออกเงินส่วนตัวส่งไปด้วยตามกำลัง

ส่วนการค้าขายที่ได้ทำกันในหมู่จีน ก็ได้รับเป็นนายกในสมา-
คมสยามพาณิชย์จีนสโมสร (เชียงใหม่) แลได้เป็นสมาชิกหรือเข้า
ส่วนเพื่อความสัมพันธ์กับคณะค้าขายอีกบ้าง ด้วยหวังความช่วยเหลือ
เหลือเกินกุศลซึ่งกันแลกันอยู่เสมอ กับเนื่องด้วยได้ทำประโยชน์
แก่ฝ่ายจีนด้วยนั้น ได้รับตราสถาปนาชาตจีน, ตราเกี้ยวเจียง,
จากรัฐบาลกรุงปักกิ่ง ทั้งได้เป็นกรรมการคลังกรุงปักกิ่งด้วย

ความปฏิบัติมาแล้วนั้นได้รับความเมตตาปราณีจากเจ้านายข้า
ราชการตลอดถึงชนอื่นๆ ทำความกว้างขวางให้บังเกิดเป็นทาง
ให้ปฏิบัติการมาได้ด้วยความเจริญ พร้อมด้วยความสวดกสับมา
มาก และผลประโยชน์ที่หาได้ๆ ใช้จ่ายไปในการเลี้ยงชีพ บำ
รุงครอบครัว กับใช้จ่ายไปในการกุศลสาธารณประโยชน์ต่างๆ
ทั้งได้ส่งไปเกอกุศลวงศญาติพวกพ้องทางเมืองจีนอีกบ้างตามธรรม-
ดา แต่คงยึดถือตั้งหลักฐานภูมิลำเนาที่จะสืบตระกูลเป็นข้าอยู่ใน
พระราชอาณาเขตนี้ให้เป็นที่ร่มเย็นสืบไป ในที่สุดจนได้ตั้งบ้าน
เรือนอยู่ทั้งในจังหวัดพระนครกรุงเทพฯ กับที่บ้านดอนจังหวัด
สุราษฎร์ด้วย

เริ่มแต่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ในรัชกาลที่ ๕ ตลอดใน

รัชกาลที่ ๖ จนถึงในรัชกาลที่ ๗ เป็นเวลาราว ๕๘ ปี แต่ได้กลับไปเมืองจีนบ้างบางครั้ง ด้วยไปทำการศพบิดา เยี่ยมบ้านเมืองตามธรรมดา เพื่อการค้าขายบ้าง ในที่สุดไปจัดการศพบิดา ซึ่งพึงถึงแก่กรรม เมื่อพระพุทธศักราช ๒๔๖๗ คงอยู่ในพระราชอาณาเขตนี้นานกว่าเมืองจีน มีภรรยาบุตรหลานหญิงชายสืบตระกูลสัมพันธ์เป็นไทยอยู่โดยมาก แลด้วยความคุ้นเคยกับไทยมานาน แม้มักกิจการที่ต้องทำเป็นหนังสือโต้ตอบชัดเจน ถ้าเป็นส่วนสามัญบางคราวก็บอกให้ร่างตามสำนวนตนเองได้บ้าง ทั้งได้พยายามสั่งสอนบุตรหลานให้สนใจศึกษาวิชาการตามสมัยนิยม ที่จะยังประโยชน์ข้างหน้าให้กว้างขวาง

ความเป็นไปโดยสภาพธรรมชาติ ได้ป่วยกระเสาะกระแสะมาตั้งแต่กลับจากการทำบุญศพบิดาที่ชัวเถา ถึงธันวาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๘ ยิ่งป่วยมากด้วยโรคชรา ภรรยาบุตรได้พยายามจัดการพยาบาลรักษา มีทั้งแพทย์ฝรั่ง ไทย จีน เป็นลำดับมา แต่ก็สุดความสามารถ จนจวนใกล้จะถึงที่สุดในชีวิตได้สั่งไว้แก่บุตรภรรยาให้ทำการกุศลในสิ่งถาวร หรือบำรุงสาธารณประโยชน์ เช่นสถาปนาศาลสยาม ในที่สุดได้ถึงแก่กรรมด้วยความสงบที่บ้านบรรเทิง ถนนสี่พระยา จังหวัดพระนคร เมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๘ เวลา ๘ นาฬิกา ก่อนเที่ยง คำนวณอายุได้ ๗๓ ปี ได้รับพระราชทานน้ำอาบศพเป็นเกียรติยศ

พระยาประดึนันทน์ภูมิตันมีบุตรธิดาที่ยังมีชีวิตอยู่ในเวลานี้

๗ คน คือ

- ๑ นายจันเชย
- ๒ นางกิมเนี้ย
- ๓ นายจันซ่ง
- ๔ นางกิมน้อม
- ๕ นางกิมพร้อม
- ๖ นายจันย้ง
- ๗ นางสาวกิมเอ็ง

บรรดาครอบครัวภรรยาเลขบุตรหลานซึ่งยังมีอยู่ ได้รู้สึกในพระมหากรุณาธิคุณซึ่งชุบเกล้าฯ พระยาประดึนันทน์ภูมิตันมา ยิ่งตระกูลเดิมเป็นเหลือล้น ตลอดจนครอบครัววงศ์ญาติได้รับ ความเจริญมา คงหวังในพระกรุณาปกเกล้าฯ เป็นที่พึ่งชุบเลี้ยง ตระกูล เสรรฐภักดี อยู่เป็นข้าสนองพระเดชพระคุณสืบไป พระเดชพระคุณเป็นล้นเกล้าฯ หาที่สุดมิได้

สารบัญ

อธิบายตำนานภาษีอากร	หน้า (๑)
ว่าด้วยลักษณะเก็บภาษีอากรแต่โบราณ	(๑)
ว่าด้วยการเก็บภาษีอากรครั้งกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ในรัชกาลที่ ๑	(๘)
ว่าด้วยการเก็บภาษีอากรครั้งรัชกาลที่ ๒	(๑๐)
ว่าด้วยการเก็บภาษีอากรครั้งรัชกาลที่ ๓	(๑๒)
ว่าด้วยภาษีซึ่งตั้งขึ้นในรัชกาลที่ ๓	(๑๓)
บาญชีเงินภาษีอากรในรัชกาลที่ ๓ จำนวนปีมะเสง พ.ศ. ๒๓๘๘	(๑๖)
ว่าด้วยการเก็บภาษีอากรในรัชกาลที่ ๔	(๒๒)
ว่าด้วยภาษีอากรซึ่งตั้งขึ้นในรัชกาลที่ ๔	(๒๒)
จำนวนเงินค่าภาษีอากรซึ่งเก็บได้ในตอนต้นรัชกาลที่ ๔	(๒๔)
ว่าด้วยการเก็บภาษีอากรแบ่งเป็นหน้าที่กระทรวงต่าง ๆ ในรัชกาลที่ ๔	(๒๗)
ว่าด้วยการเก็บภาษีอากรในรัชกาลที่ ๕	(๓๑)

ตำนานภาษีอากรบางอย่าง หน้า ๑

ตำนานอากรค่าน้ำ	๓
ตำนานอากรสวนใหญ่	๒๕
ตำนานอากรักษาเกาะ	๓๘
ตำนานภาษีข่ง	๔๔
ตำนานภาษีฝั้น	๔๖
ตำนานยาสูบ	๕๖
ตำนานภาษีถ่วงปลาทุ	๖๒

ตำนานหอสมุด

อธิบายตำนานภาษีอากร

ลักษณะเก็บภาษีอากรในสยามประเทศแต่โบราณ ตามที่ปรากฏในหนังสือเก่า เช่นกฎหมายลักษณะพระธรรมนูญ แลลักษณะอาญาหลวง เป็นต้น แลตามความในหนังสือของมองซิเออร์เดอลาลูแบร์ ราชทูตฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาเมื่อรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแต่งพรรณาไว้^๑ จัดเป็น ๔ อย่าง เรียกว่าจังกอบอย่าง ๑ อากรอย่าง ๑ ส่วยอย่าง ๑ ฤชาอย่าง ๑ เรียกรวมนั้นว่า ส่วยสาอากร หรือส่วยสัดพัฒนากกร หาได้เรียกว่าภาษีอากรอย่างทุกวันนี้ไม่

จังกอบนั้นเก็บชักส่วนสินค้า หรือเก็บเงินเป็นอัตราตามขนาดยานพาหนะที่ขนส่งสินค้า เช่นเรือ เป็นต้น เมื่อผ่านด่านขนอนทางบกทางน้ำ ในกฎหมายลักษณะอาญาหลวง (มาตรา ๑๐) ว่า พิกัดเก็บ ๑๐ หยิบ ๑ ประเพณีเก็บจังกอบนั้นมาแต่ดึกดำบรรพ์ ปรากฏในจารึกของพระเจ้ารามคำแหงมหาราช ครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีของประเทศสยามนั้นกล่าวไว้ว่า เมื่อพระเจ้ารามคำแหงครองกรุงสุโขทัยนั้น ทรงทำนุบำรุงราษฎรให้ไปมาโดยผาสุก “เจ้าเมืองบ่เอาจะกอบในไพร่สุ่ทาง” ดังนี้

อากรนั้น เก็บชักส่วนผลประโยชน์ที่ราษฎรทำมาหาได้ โดยประกอบกิจการต่างๆ เช่นทำนา, ทำไร่, ทำสวน, เป็นต้น หรือ

๑ คำว่า ส่วย เห็นจะมาจากคำจีนแต้จิ๋ว “ส่วยโบ้ว” หมายความว่าเก็บส่วนลดจากผลประโยชน์ของราษฎร

โดยให้สิทธิของรัฐบาล เช่นอนุญาตให้เก็บของในป่า จับปลาใน
น้ำ แลตม้กลั่นสุรา เป็นต้น พักดที่เก็บเข้าใจว่าคงประมาณอยู่
ราว ๑๐ หยิบ ๑ ในผลประโยชน์ที่ได้นั้นเป็นอัตรา

ส่วนนั้นคือยอมให้บุคคลบางจำพวกส่งสิ่งของซึ่งรัฐบาลต้องการ
ใช้ แทนที่คนเหล่านั้นต้องมาประจำทำราชการด้วยแรงของตน ยก
ตัวอย่างดังเช่นยอมอนุญาตให้ราษฎรที่ตั้งภูมิลำเนาอยู่ชายดงพระ-
ยาไฟหาดินมูลค้างคาว อันมีตามถ้ำที่ภูเขาในดงนั้น มาหุงดินประ-
สีวส่งหลวงสำหรับทำดินปั้น หรือเช่นยอมให้ราษฎรชาวเมืองกลาง
หาดีบุกอันมีมากในเกาะนั้น ส่งหลวงสำหรับทำลูกปืนแทนแรง
รับราชการ เป็นต้น อัตราส่วนที่ต้องส่งคงกำหนดเท่าราคาที่ต้อง
จ้างคนรับราชการแทนตัว

ภูษานั้น คือค่าธรรมเนียม กำหนดเรียกจากการต่างๆ ซึ่งรัฐ-
บาลทำใช้เพื่อประโยชน์แก่ราษฎรบางคนเฉพาะตัว ยกตัวอย่าง
ดังผู้ใดจะขอโนนดตราสารเป็นสำคัญแก่กรรมสิทธิของตน มีให้
ผู้นับกรุกแย่งซึ่งที่เรือกสวนไร่นา รัฐบาลก็เก็บค่าฤชาจากเจ้า
ของกรรมสิทธิ์นั้น หรือเช่นราษฎรเป็นความกันรัฐบาลต้องชำระ
ให้ในโรงศาล ฝ่ายใดแพ้คดีถูกปรับใหม่ให้ใช้เงินแก่ฝ่ายชนะ
เท่าใด รัฐบาลยอมเก็บเป็นฤชากึ่งหนึ่งนั้น เรียกว่าเงินพิณัย ดัง
นั้น เป็นต้น

ในหนังสือทมองส์เออร์เดอลาตุแบร์ราชทูตแต่ง อธิบายว่าเมื่อ

(๓)

ครั้งรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้น เก็บส่วยสาอากรต่างๆ (คิดตามอัตราเงินที่ใช้ในบัจจุบัน) ดังนี้ คือ

๑. จังกอบเรือ (บรรทุกสินค้า) เก็บเก็บตามขนาดเรือยาว วาละบาท ๑ มีอธิบายว่าเมื่อในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ ฯ เพิ่ม พิกัดขนาดปากเรือขึ้น เรือลำใดปากกว้างกว่า ๖ สอก (ถึงเรือสั้น จะยาวไม่ถึง ๖ วา) ก็เก็บลำละ ๖ บาท แลจังกอบเรือนี้ว่าตรวจ เก็บที่ด่านขนอนตั้งแต่เมืองไชยนาทลงมา

๒. จังกอบสินค้า เก็บทั้งส่งสินค้าเข้าแลสินค้าออก

๓. อากรค่านา ว่าเก็บไร่ละ ๒๕ สตางค์ มีอธิบายว่าแต่ก่อน ถ้านาแห่งใดไม่ทำก็ไม่ต้องเสียค่านา สมเด็จพระนารายณ์ ฯ มีพระราชประสงค์จะมีให้คนหวงค่านาไร่เปล่าๆ ให้เก็บค่านาทั้งนาที่ทำ แลไม่ได้ทำ

๔. อากรสวน ทุเรียนเก็บต้นละ ๕๐ สตางค์ พลูเก็บค้างละ บาทหนึ่ง (ดูแรงเกินไป ที่จริงพิกัดเห็นจะเป็นไร่ละบาท) หมาก เก็บต้นละ ๓ ผล ถึงรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ ฯ เก็บ เป็นเงิน (แต่พิกัดเท่าใดหากกล่าวถึงไม้) มะพร้าวเก็บต้นละ ๕๐ สตางค์ ต้นส้ม ต้นมะม่วง ต้นมังคุด ต้นพริก (Pimentieri) เก็บต้นละบาทหนึ่ง (ดูแรงเกินไป เห็นจะผิด) มีอธิบายว่าพริก ไทยนั้นเดิมก็เสียอากร แต่สมเด็จพระนารายณ์ ฯ โปรด ฯ ให้งด การเก็บอากรเสีย มีพระราชประสงค์จะให้คนปลูกพริกไทยเป็น สินค้าให้มากขึ้น

(๕)

๕. อากรสุรา เก็บตามจำนวนเตาที่ตั้งต้มกลั่นสุราขาย ถ้า
แต่ที่เมืองใดไม่มีเตาสุรา (ปล่อยให้ราษฎรต้มกลั่นตามอำเภอใจ)
เก็บอากรสุราเรียงตัวคน (ชายฉกรรจ์) คนละบาท ๑ มีอธิบาย
ว่าในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ ฯ เพิ่มพิกัดอากรสุราขึ้นกว่าแต่
ก่อนอีกเท่าหนึ่ง แลเก็บอากรจากคนขายสุราด้วย คือขายย่อยเก็บ
ร้านละบาท ๑ ถ้าขายเป็นจำนวนมาก เก็บตามจำนวนสุราโอ่งใหญ่
(เทจ) ละบาท ๑

๖. อากรค่าน้ำ เก็บจากอนุญาตให้คนหาปลา มีอธิบาย
ว่าเป็นหน้าที่ออกญาท้ายน้ำเป็นพนักงานเก็บ

๗. อธิบายว่ามีอากรที่เกิดขึ้นใหม่ หรือตั้งขึ้นในรัชกาลนั้นเอง
อีก ๒ อย่าง คืออากรบ่อนเบี้ยอย่าง ๑ แลค่าอนุญาตให้ออกญา
แมนตั้งโรงหญิงนครโสเภณีอย่าง ๑

(มีอากรอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งเข้าใจว่าเก็บมาแต่โบราณ แต่มอง
สี่เออร์เดอลาตุแบร์มิได้กล่าวถึง คืออากรตลาด เก็บจากผู้ออก
ร้านขายของในท้องตลาด แต่พิกัดเก็บอย่างไรหาทราบชัดไม่)

๘. ส่วยต่างๆ นั้น คือเครื่องราชบรรณาการ ซึ่งประเทศราช
ส่งตามพระราชกำหนดอย่าง ๑ ทรัพย์สินมรดกของผู้มรดกภาพซึ่ง
ต้องพัชฌยา (คือเกินกำลังของทายาทจะเอาไว้ใช้สอย) อย่าง ๑
เกณฑ์เฉลี่ย (คือเกณฑ์ให้ช่วยกันเลี้ยงแขกเมือง หรือเกณฑ์
ให้ช่วยกันสร้างบ่อนปรการเป็นต้น) อย่าง ๑ ส่วยแทนแรง คือ

(๕)

โดยปรกติ บรรดาชายฉกรรจ์มีหน้าที่เข้ามารับราชการปีละ ๖ เดือน
ยอมให้คนที่เหลือใช้ไปทำมาหากิน แต่ให้ส่งเงินมาจ้างคนแทน
ตัว หรือหาสิ่งของที่ต้องการใช้ในราชการส่งแทนแรงที่เข้ามารับ
ราชการอย่าง ๑ มีอธิบายว่าค่าจ้างคนรับราชการแทนตัวนั้น ตั้ง
อัตราเงินเดือนละ ๒ บาท คิดเป็นค่าแรงบาทหนึ่ง เบี้ยเลี้ยงบาท
หนึ่ง รวมเป็นปีละ ๑๒ บาท

๕. ค่าฤชา (ที่ได้เป็นของหลวง) นั้น คือเงินพินัยเบี้ยปรับ
คู่ความ แลทรัพย์สินสมบัติซึ่งริบจากผู้มีความผิด (ค่าธรรมเนียม
ต่าง ๆ ไม่ได้นับในหมวดนี้ เพราะเดิมพระราชทานเป็นผลประ
โยชน์ของเจ้าหน้าที เช่นกับเงินเดือน แม้เงินพินัยตามศาลหัว
เมือง ก็ยกพระราชทานให้เป็นผลประโยชน์ของผู้ว่าราชการเมือง)

มองสิเออร์เดอลาลูแบร์ อธิบายเรื่องผลประโยชน์แผ่นดิน
ครั้งรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ฯ ว่านอกจากเก็บส่วยสาอากร ดัง
กล่าวมายังมีทางได้อีก อย่างอื่นอีก คือได้ค่าที่นาหลวงแลสวนหลวง
ผู้ทำต้องแบ่งผลที่ได้ส่งเป็นภาคหลวงอย่าง ๑ ได้กำไรการค้า
ขายในพระคลังสินค้าอย่าง ๑

เรื่องพระคลังสินค้า ในหนังสือซึ่งชาวต่างประเทศคนอื่น ๆ
แต่งก็มักกล่าวถึง แลเป็นเรื่องที่รัฐบาลต้องได้เกี่ยวกับชาวต่าง
ประเทศมาจนถึงสมัยในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์นี้ ควรจะอธิบายให้
ทราบลักษณะการเสียก่อน อันมูลเหตุที่จะมีพระคลังสินค้านั้น เข้า

(๖)

ใจว่าเพราะเหตุ ๒ อย่าง คืออย่างที ๑ เรือต่างประเทศเอาเครื่อง
ศัสตราวุธ แลสินค้ากำมะถันเป็นสินค้าเข้ามาขาย ของเหล่านี้
รัฐบาลไม่ปรารถนาจะให้ตกไปถึงมือปัจฉามิตร แต่จะห้ามมิให้ชาว
ต่างประเทศเอาเข้ามา รัฐบาลก็ต้องการมีไว้สำหรับใช้ราชการ
บ้านเมือง จึงยอมให้ชาวต่างประเทศเอาเครื่องอาวุธยุทธภัณฑ์เข้า
มาได้ แต่บังคับว่าต้องขายแก่รัฐบาลแห่งเดียว เมื่อรัฐบาล
ซื้อของเหล่านี้ไว้จนมีเกินจำนวนต้องการ รัฐบาลก็ขายเป็นราย
ย่อยไปแก่ไพร่บ้านพลเมือง เกิดกำไรแก่รัฐบาลด้วยประการฉน
อย่าง ๑ อย่างที่ ๒ นั้นเป็นส่วนสินค้าขาออก มีสินค้าบางอย่าง
ซึ่งหาได้ในพื้นเมือง แต่เป็นของมีน้อยแลหายาก ยกเป็นตัว
อย่างดังเช่นดีบุก เป็นต้น ของเหล่านี้พวกพ่อค้าต่างประเทศพากัน
ต้องการจะเอาไปขายประเทศอื่น เพราะขายได้ราคาแพง รัฐบาล
จะยอมให้ขายชอกันได้ตามใจเกรงของเหล่านี้จะหมดสิ้นไม่มี
เหลืออยู่สำหรับใช้ราชการในบ้านเมือง จึงกำหนดว่าเป็นสินค้า
ต้องห้าม มิให้ซื้อขายกันในท้องตลาด ใครมีสินค้าต้องห้าม
เหล่านี้ ถ้าจะขายให้เอามาขายต่อพระคลัง ใครจะชอกก็ให้มา
ชอกที่พระคลัง รัฐบาลเปิดขายไปแต่พอเห็นสมควร วิธีการขอ
ขายที่รัฐบาลบังคับเช่นว่ามานี้ บางทีจะมีมาแต่ในรัชกาลพระเจ้า
ทรงธรรม หรือก่อนนั้นแล้ว แต่เมื่อถึงในรัชกาลพระเจ้าปรา
สาททอง (ระหว่าง พ.ศ. ๒๑๗๓ จน พ.ศ. ๒๑๘๘) คิดจัดการ

(๗)

ค้าขายในพระคลังให้เป็นทางที่จะได้ผลประโยชน์แผ่นดินเพิ่มเติม
อีกทางหนึ่ง จึงตั้งפקดสินค้าต้องห้ามให้มากขึ้นยิ่งกว่าแต่ก่อน
คือส่วนสินค้าที่เข้ามาแต่ต่างประเทศ นอกจากเครื่องศัสตราวุธ
เพิ่มเติมกำหนดว่าผ้าเป็นสินค้าต้องห้ามอีกอย่าง ๑ ใครบรรทุก
ผ้าเข้ามาต้องให้รัฐบาลรับซื้อเข้าพระคลัง แล้วจำหน่ายไปตาม
ตลาดทั้งในกรุงแลหัวเมือง ส่วนสินค้าขาออกนั้น กำหนดดิน-
ประสิว ตะกั่ว ผาง หมากสง หนังสัตว์ เนื้อไม้ ช้าง แล
งาช้าง ๙ เหล่านี้ ว่าเป็นสินค้าต้องห้ามเพิ่มเติมขึ้น รัฐบาลจึงได้
กำไว้ในพระคลังเป็นผลประโยชน์แผ่นดินยิ่งขึ้นอีกทางหนึ่ง เมื่อ
พระคลังมีการซื้อแลจำหน่ายสินค้ามากขึ้นเช่นกล่าวมา การ
แพนกันจึงได้นำมาว่าพระคลังสินค้า

นอกจากภาษีอากรต่างๆที่กล่าวมา มองซิเออร์เดอลาสูแบร์ว่า
ผลประโยชน์แผ่นดินที่ได้เป็นตัวเงินเมื่อในรัชกาลสมเด็จพระ
นารายณ์ ๙ ประมาณปีละ ๑,๕๐๐,๐๐๐ บาท

ผลประโยชน์แผ่นดินเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี นอก
จากเก็บส่วยสัดพัฒนากกร แลการซื้อขายในพระคลังสินค้านี้ดังกล่าว
มา ยังมีทางที่ได้ผลประโยชน์ของหลวงด้วยแต่ตั้งเรือไปค้าขายยัง
นานาประเทศด้วยอีกอย่างหนึ่ง คือมีเรือกำปั่นของหลวงบรรทุก
สินค้าของหลวง เช่น ช้าง ดีบุก แลผาง เป็นต้น ไปขายถึง
อินเดียบ้าง เมืองจีนบ้าง เมืองชวาบ้าง แลประเทศอื่นบ้าง

(๘)

แล้วรับซื้อสินค้าต่างประเทศที่ต้องการใช้ในประเทศนี้ เช่นผ้า
ลายແຕ່ງຍາມເປັນຕົ້ນ เข้ามาให้พระคลังสินค้าจำหน่ายได้กำไร
ในทางนี้เป็นผลประโยชน์ของหลวงอีกทางหนึ่ง

วิธีเก็บผลประโยชน์แผ่นดินเช่นกล่าวมานี้ ใช้เป็นประเพณี
มาจนตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เมื่อมาถึงสมัยกรุง
ธนบุรีเป็นราชธานีก็ดี ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีเมื่อ
ขึ้นรัชกาลที่ ๑ แลรัชกาลที่ ๒ ก็ดี ก็เก็บส่วยสดพัฒนากรแล
ประกอบการซื้อขายในพระคลังสินค้า แลค้าเรือต่อมาตามแบบ
อย่างกรุงศรีอยุธยา ไม่ปรากฏว่าได้แก้ไขอย่างใด นอก
จากเปลี่ยนพิศัตตราบ้าง มีตัวอย่างดังเช่นเก็บเงินแทนแรงรับ
ราชการ เมื่อครั้งรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ฯ กำหนดว่าไพร่
คนหนึ่งต้องมาเข้าเวรปีละ ๖ เดือน ถ้าไม่มาเข้าเวรให้เสียเงิน
แทนเดือนละ ๒ บาท ในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ตลอดเวลารับราชการ
ลงคงให้เข้าเวรเพียงปีละ ๓ เดือน แต่เพิ่มพิศัตตราเงินที่ต้องเสีย
แทนแรงมากขึ้นเดือนละ ๖ บาท เพราะฉนั้นชั้นก่อนถ้าไพร่ไม่
เข้ามารับราชการต้องเสียเงินปีละ ๑๒ บาท แต่ชั้นหลังต้องเสีย
ปีละ ๑๘ บาท แต่การอันนี้เลือกได้ตามใจไพร่สมัคร ถ้าไม่อยาก
เสียเงิน ชั้นก่อนต้องมาอยู่ประจำเวรถึงปีละ ๖ เดือน แต่ชั้น
หลังต้องมาอยู่เพียงปีละ ๓ เดือน ผิดกันดังนี้

๑ พิกัดที่ ๖๖๑ JDC 16/07/2564
๑ พิกัดที่ ๖๖๑ จะเปลี่ยนเมื่อรัชกาลไหนไม่ทราบแน่

(๕)

เรื่องเก็บส่วยสาอากรปรากฏในจดหมายเหตุว่า มาจัดการฟื้นฟูระเบียบแบบแผนขึ้นเมื่อรัชกาลที่ ๓ เพราะเมื่อในรัชกาลที่ ๒ ได้ผลประโยชน์แผ่นดินไม่พอจ่ายใช้ราชการบ้านเมือง บางปีถึงต้องขอลดอัตราเบี้ยหวัดข้าราชการ จ่ายแต่ครึ่งหนึ่งบ้างหรือสองในสามส่วนบ้าง หรือมีฉนั้นเอาสิ่งสินค้าของหลวงที่มีอยู่ในพระคลัง เช่นผ้าลายเป็นต้น ออกแจกเป็นเบี้ยหวัดก็มี

ที่เรียกว่าเบี้ยหวัดนี้ มักเข้าใจกันผิดไปว่าเป็นผลประโยชน์ประจำตำแหน่ง เช่นอย่างเงินเดือนทุกวันนี้ ที่จริงเบี้ยหวัดแต่ก่อนหาใช่ผลประโยชน์ประจำตำแหน่งไม่ ด้วยถือกันว่าข้าราชการเป็นตำแหน่งโดยยอมได้รับค่าฤชาธรรมเนียมหรือส่วย แลส่วนลดในหน้าที่ตำแหน่งนั้นเป็นผลประโยชน์ จะยกตัวอย่างดังเช่นตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยแลกลาโหมกรมท่า ย่อมได้ค่าธรรมเนียมประทับตราที่ตั้งตำแหน่งเป็นผลประโยชน์ประจำตำแหน่งอย่างหนึ่ง แลยังมีอย่างอื่นอีกหลายอย่าง เบี้ยหวัดนั้นที่จริงเป็นของพระราชมานตออบแทนข้าราชการที่รับราชการในส่วนพระองค์เป็นทำนองบำเหน็จ เพราะฉนั้นจึงถือว่าชนลดได้ตามพระราชอัชฌาศัย

ผลประโยชน์แผ่นดินครั้งรัชกาลที่ ๒ นั้น ถ้าว่าโดยประเภทแล้ววิธีเก็บก็เป็นอย่างเดียวกับเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี คือ มีจังกอบอย่าง ๑ อากรอย่าง ๑ ส่วยอย่าง ๑ ค่าฤชาธรรมเนียม-
TUDC 16/07/2564

นิยมอย่าง ๑ กำไรพระคลังสินค้าอย่าง ๑ กำไรในการค้าเรืออย่าง ๑
มีจำแนกรายการปรากฏอยู่ในหนังสือพระราชพงศาวดารของเจ้า
พระยาทิพากรวงศ์ กับจดหมายเหตุของครอเฟิตทูตอังกฤษ ซึ่ง
เข้ามาในรัชกาลที่ ๒ เมื่อปีมะเมีย พ.ศ. ๒๓๖๕ ได้เนื้อความ
ดังนี้ คือ

จังกอบนั้น เก็บสินค้าเมื่อผ่านด่านขนอน(ร้อยชักสิบ)อย่าง ๑
เก็บค่าเบ็กร่องเรือกำปั่นตามขนาดปากเรือวาละ ๑๒ บาท อย่าง ๑
อากรนั้น เก็บค่านา อากรสวน สมพัทสร ค่าน้ำ ตลาด
เตาสุรา บ่อนเบี้ย

ส่วนนั้น เงินที่ยอมให้ไพร่เสียแทนเข้าเวรรับราชการ จึงเรียก
ว่าค่าราชการอย่าง ๑ เงินบังคับเรียกจากเงินแทนแรงรับราชการ
พิกัดเท่ากับหาสกรรมกรปีละ ๕๐ สตางค์ ๓ ปีเก็บครั้งหนึ่งบาท ๑
กับ ๕๐ สตางค์ ใครเสียแล้วผูกปครงที่ข้อมือให้สำคัญ จึง
เรียกว่าเงินผูกปอย่าง ๑ ยังช่วยสิ่งของต่างๆ ซึ่งยอมให้ชาวหัว
เมืองหาส่งแทนเข้าเวรรับราชการอีกหลายอย่าง (สิ่งของเหล่านั้น
แจ้งรายชื่ออยู่ในพระคลังสินค้าซึ่งจะกล่าวต่อไป)

ค่าฤชาธรรมเนียมนั้น เรียกค่าตรา ค่าโฉนด แลค่าธรรมเนียม
ความเป็นต้น เหมือนอย่างเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี

พระคลังสินค้าเมื่อในรัชกาลที่ ๒ นั้น ครอเฟิตกล่าวว่ากำหนด
สิ่งเหล่านี้เป็นสินค้าต้องห้าม คือ ๑ รังนก ๒ ฝาง ๓ ตบูก ๔ พริก

ไทย ๕ เนื้อไม้ ๖ ผลเร็ว ๗ ตะกั่ว ๘ งาช้าง ๙ รง (ผิดกับครั้ง
 รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ฯ คือเพิ่มพริกไทย ผลเร็ว รง เข้า
 ในสินค้าต้องห้าม ๓ อย่าง ยกเลิกดินประสิวกับช้าง ๒ อย่าง แต่
 ช้างนั้นปรากฏในท่อนว่ายังมีช้างของหลวงส่งไปขายถึงเมืองเทศ
 เห็นครอเฟ็ดจะไม่รู้ เพราะส่งไปทางเมืองตรัง จึงไม่กล่าวถึง) สิน-
 ค้าต้องห้ามที่พระคลังสินค้าขายนั้น ช้างเห็นจะเป็นของหลวงจับ
 เองหรือเป็นภาคหลวงที่เรียกจากผู้จับ งาช้างเป็นของบรรณาการ
 แลรับซื้อด้วย นอกจากสองสิ่งนี้เป็นของส่วยแลรับซื้อทั้งนั้น ที่
 กล่าวมานี้เป็นส่วนสินค้าขาออก สินค้าขาเข้าซึ่งพวกพ่อค้าพามา
 แต่ต่างประเทศนั้น ในรัชกาลที่ ๒ ปรากฏว่า กำหนดสินค้าต้อง
 ห้ามมิให้ขายแก่เพื่อนแต่เครื่องศัสตราวุธยุทธภัณฑ์ คือ ปืนและ
 ดินปืนเป็นต้น สินค้าอื่น ๆ นอกจากนั้นเป็นแต่รัฐบาลต้องการใช้
 สิ่งใดซื้อได้ก่อนเพื่อน หาปรากฏว่าบังคับให้เอามาขายเหมือนเมื่อ
 ครั้งรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ฯ ไม่

เรือของหลวงสำหรับแต่งไปค้าขายต่างประเทศเมื่อในรัชกาล
 ที่ ๒ มี ๒ ลำ ซื่อเรือมาลาพระนครลำ ๑ เรือเหราข้ามสมุทรลำ ๑
 (เข้าใจว่ายังมีเรือหลวงที่เมืองนครศรีธรรมราช อีกสักลำหนึ่งหรือ
 สองลำ) แต่งไปค้าขายถึงเมืองเกาะหมาก เมืองสิงคโปร์ เมือง
 หมาเก๊า แลบางที่ก็ไปถึงอินเดีย

ผลประโยชน์แผ่นดินในรัชกาลที่ ๒ ครอเฟ็ดประมาณว่าเก็บ
 ได้ราวปีละ ๒,๒๖๐,๐๐๐ บาท

ถึงรัชกาลที่ ๓ จัดการแก้ไขวิธีการเก็บผลประโยชน์แผ่นดิน
หลายอย่าง เหตุด้วยเมื่อในรัชกาลที่ ๒ ผลประโยชน์แผ่นดินได้
ไม่พอจ่ายราชการตั้งกล่าวมาแล้ว ครั้นมาถึงรัชกาลที่ ๓ มีศึก
สงครามจำเป็นต้องการเงินใช้ราชการมากกว่าแต่ก่อน พระบาท
สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระราชดำริห์จัดการฟื้นฟูวิธี
เก็บเงินผลประโยชน์แผ่นดิน การที่ทรงจัดนั้น คือแก้ไขวิธีเก็บ
ภาษีอากรเดิม เช่นเรียกเก็บค่านาเป็นตัวเงินแทนเก็บเข้าเปลือก
ขี้ฉางหลวง คิดเป็นไร่ละสลึง แลเก็บเงินแทนค่าขนเข้าส่งฉาง
หลวงอีกไร่ละเฟื้อง เป็นต้น นอกจากแก้ไขวิธีเก็บ ทรงตั้งภาษี
ขึ้นใหม่อีกหลายอย่าง คำว่า "ภาษี" แต่เดิมในภาษาไทยใช้
แต่หมายความว่าได้เปรียบ ดังเช่นกล่าววาสั่งนี้มีภาษีกว่าสั่งโน้น
ที่มาใช้หมายความว่าเก็บผลประโยชน์แผ่นดิน ดุเหมือนจะพึง
ปรากฏขึ้นเมื่อในรัชกาลที่ ๓ เห็นจะมาแต่คำภาษาจีนแต่จิว "บู
ซึ" หมายความว่าสำนักเจ้าพนักงานทำการเก็บผลประโยชน์แผ่นดิน
เพราะมาจัดวิธีให้มีผู้ว่าประมูลเงินหลวงรับผูกขาดเก็บผล

๓ ในหนังสือมองซิเออร์คอลลาดูแบร์ว่า เมื่อรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเก็บค่านาเป็นตัวเงิน ที่มาเปลี่ยนเป็นเก็บเข้าเปลือกนั้น
เข้าใจว่าเห็นจะเป็นครั้งกรุงธนบุรี เพราะเป็นเวลาราชภูริศสนเงิน
แลรัฐบาลต้องการเขาเป็นเสบียงสำหรับทำสงคราม

(๑๓)

ประโยชน์แผ่นดินชนเมือรัชกาลที่ ๓ ไครประมุขได้ก็ได้ออว่า
“เจ้าภาพ” คองน

ภาพซงตงชนเมือในรัชกาลที่ ๓ เจ้าพระยาทิพากรวงศกล้าวไว้
ในหนังสือพระราชพงศาวดารว่ามี ๓๘ อย่าง คือ

๑ บ่อนเบี้ยจีน เดิมมีแต่บ่อนเบี้ยไทย คือตั้งโรงให้คนไป
เล่นเบี้ยกันเอง นายอากรเปนแต่เก็บตงหัวเบี้ยส่งหลวง ที่เรียก
ว่าบ่อนเบี้ยจีนนั้น สำหรับพวกจีนเล่นกัน ยอมให้เล่นตามประ-
เพณีในเมืองจีน

๒ หวย ก. ข.

๓ ภาพเบ็ดเสร็จ (เก็บจากของลงสำเภา)

๔ ภาพของตองห้ามหกอย่าง

๕ ภาพพริกไทย (เก็บจากผู้ซอลงสำเภา)

๖ ภาพพริกไทย (เก็บจากชาวไร่ที่ปลูกพริกไทย)

๗ ภาพฝาง

๘ ภาพไม้แดง (เก็บจากผู้ซอลงสำเภา)

๙ ภาพไม้แดง (เก็บสืบลดจากผู้ขาย)

๑๐ ภาพเกลือ

๑๑ ภาพน้ำมันมะพร้าว

๑๒ ภาพน้ำมันต่างๆ

๑๓ ภาพกะทะ

TUDC

16/07/2564

๓๔ ภาษีสำรวจ

๓๕ ภาษีเตาตาล

๓๖ ภาษีจันอับ, ไฟ, เทียนไขเนื้อ, แลขนมต่างๆ

๓๗ ภาษีปูน

๓๘ ภาษีเกวียน, โคต่าง, เรือจ้าง, ทางโยง

ในรัชกาลที่ ๓ โปรดฯ ให้เลิกอากรซึ่งเคยมีมาแต่ครั้งกรุงเก่า
๒ อย่าง คือ

๑ อากรรักษาเกาะ

๒ อากรค่าน้ำ

ที่ในหอพระสมุดฯ มีบาญชีเงินภาษีอากรในรัชกาลที่ ๓ จำนวน
ปีมะเสง พ.ศ. ๒๓๘๘ พระยาราชนนตรี (ภู) ผู้ว่าการพระคลัง
มหาสมบัติ ทำทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้า
อยู่หัวฉบับหนึ่ง มีรายชื่อเจ้าภาษี แลจำนวนเงินที่รับทำ ทั้ง
จำนวนเงินส่วนแบ่งภาษีอากรเหล่านั้น ดังพิมพ์ไว้ต่อไปนี้.

(๑๖)

บัญชีเงินภาษีอากร

จำนวนปีมะเสงสัปตศก จุลศักราช ๑๒๐๗

ภาษีฝาง พระสวัสดิวารรับทำ	รวมเงิน	๗๔๐	ชั่ง
^๕ ขน พระคลังสินค้า		๖๕๐	ชั่ง
^๕ ขน พระราชวังบวร ฯ		๗๐	ชั่ง
^๕ ขน กรมหมื่นสุรินทร		๑๐	ชั่ง
^๕ ขน กรมหลวงรักษรณเรศ		๑๐	ชั่ง
ภาษีพริกไทย หลวงอภัยวานิชรับทำ	รวมเงิน	๔๒๐	ชั่ง
^๕ ขน พระคลังสินค้า		๓๘๐	ชั่ง
^๕ ขน พระราชวังบวร ฯ		๓๐	ชั่ง
^๕ ขน กรมหมื่นสุรินทร		๕	ชั่ง
^๕ ขน กรมหลวงรักษรณเรศ		๕	ชั่ง
ภาษีเบ็ดเสร็จสำเภา จีนจีนรับทำ	รวมเงิน	๒๗๕	ชั่ง
^๕ ขน พระคลังสินค้า		๒๕๕	ชั่ง
^๕ ขน พระราชวังบวร ฯ		๑๕	ชั่ง
^๕ ขน กรมหมื่นสุรินทร		๒	ชั่ง
^๕ ขน กรมหลวงรักษรณเรศ		๓	ชั่ง
^๕ ขน เจ้าคุณวาง (เจ้าจอมมารดา กรมหมื่นสุรินทร)		๓	ชั่ง

ภาพของต๋องห้าม จันฉินรับทำ	รวมเงิน	๑๗๐	ชั่ง
^๕ ขน พระคลังสินค้า		๑๕๐	ชั่ง
^๕ ขน พระราชวังบวร ฯ		๑๕	ชั่ง
^๕ ขน กรมหมื่นสุนทร		๒	ชั่ง
^๕ ขน กรมหลวงรักษนเรศ		๑	ชั่ง
^๕ ขน เจ้าคุณวัง		๒	ชั่ง
ภาพเนอปลา จันเต้าเซเปนขุนวิเศษภักดิ์รับทำ	รวมเงิน	๑๑๐	ชั่ง
^๕ ขน พระคลังสินค้า		๕๓	ชั่ง
^๕ ขน พระราชวังบวร ฯ		๑๒	ชั่ง
^๕ ขน กรมหมื่นสุนทร		๓	ชั่ง
^๕ ขน กรมหลวงรักษนเรศ		๒	ชั่ง
ภาพฉาย, ครั่ง จันพลับเปนขุนจำเรญโกการรับทำ	รวมเงิน	๑๘๕	ชั่ง
^๕ ขน พระคลังสินค้า		๑๗๗	ชั่ง
^๕ ขน พระราชวังบวร ฯ		๗	ชั่ง
^๕ ขน กรมหมื่นสุนทร		๑	ชั่ง
ภาพฉาย, ยาสูบ จันฉินเปนขุนศรีสมบัติรับทำ	รวมเงิน	๑๗๔	ชั่ง
^๕ ขน พระคลังสินค้า		๑๖๑	ชั่ง
^๕ ขน พระราชวังบวร ฯ		๑๐	ชั่ง
^๕ ขน พระศรีสุลาไลย		๒	ชั่ง
^๕ ขน กรมหลวงรักษนเรศ		๑	ชั่ง

ภาพยนตร์เบ็ดเสร็จสิบลด จีนเกงซัวเป็นขุนภักดีอากรรับทำ

	รวมเงิน	๑๑๒	ซ่ง
๕๕	ขุน พระคลังสินค้า	๑๐๑	ซ่ง
๕๕	ขุน พระราชวังบวร ฯ	๕	ซ่ง
๕๕	ขุน พระศรีสุตาไสย	๒	ซ่ง

ภาพยนตร์สิบลด จีนต่วนเป็นขุนโกชาวานิชรับทำ

	รวมเงิน	๕๒	ซ่ง	๑๐	ตำลึง
๕๕	ขุน พระคลังสินค้า	๔๔	ซ่ง	๑๐	ตำลึง
๕๕	ขุน พระราชวังบวร ฯ	๓	ซ่ง	๑๐	ตำลึง
๕๕	ขุน พระศรีสุตาไสย	๒	ซ่ง	๑๐	ตำลึง
๕๕	ขุน กรมหมื่นสุรินทร	๒	ซ่ง		

ภาพยนตร์นาตาลทราย หลวงพิทักษ์ทศกรรับทำ

	รวมเงิน	๖๖๐	ซ่ง
๕๕	ขุน พระคลังสินค้า	๖๑๘	ซ่ง
๕๕	ขุน พระราชวังบวร ฯ	๑๕	ซ่ง
๕๕	ขุน พระศรีสุตาไสย	๓	ซ่ง
๕๕	ขุน กรมหมื่นสุรินทร	๓	ซ่ง
๕๕	ขุน กรมหลวงรักษารณเรศ	๒	ซ่ง
๕๕	ขุน กรมหมื่นอับสรสุดาเทพ	๑๗	ซ่ง
๕๕	ขุน เจ้าคุณวัง	๒	ซ่ง

ภาพยนตร์โรงน้ำตา TUDC หลวงพิทักษ์ทศกรรับทำ

16/07/2564

รวมเงิน ๗๐ ซ่ง

(๒๐)

๕๕ ขน กรมหมื่นอับสรสุดาเทพ ๒๐ ชั่ง

อากรรังนก เมืองชุมพร เมืองไชยา หลวงบรรจงวานิชรับทำ

รวมเงิน ๕๕ ชั่ง

๕๕ ขน พระคลังสินค้า ๗๑ ชั่ง ๑๕ ตำลึง ๒ บาท ๒ สลึง ๕๕๐ เมย

๕๕ ขน พระราชวังบวร ฯ ๓ ชั่ง ๕ ตำลึง ๑ สลึง ๑๐๘ เมย

๕๕ ขน พระคลังนอก ๔ ชั่ง ๔ ตำลึง ๒ สลึง ๑๔๒ เมย

๕๕ ขน พระคลังใน ๒ ชั่ง ๘ ตำลึง ๒ บาท

๕๕ ขน พระศรีสุตาไถย ๑ ชั่ง ๑๖ ตำลึง ๑ สลึง

๕๕ ขน กรมหมื่นสุนทร ๔ ชั่ง ๖ ตำลึง ๑ บาท ๑ สลึง ๑ เฟือง

๕๕ ขน กรมหลวงรักษนเรศ ๑ ชั่ง ๓ ตำลึง ๓ บาท ๒ สลึง ๑ เฟือง

๕๕ ขน กรมขุนอิศเรศรังสรรค์ ๑๒ ตำลึง ๓ บาท ๑ สลึง ๑ เฟือง

๕๕ ขน เจ้าคุณวัง ๕ ชั่ง ๓ ตำลึง ๒ บาท

อากรรังนก กุ้งแห้ง เมืองสงขลา พระยาสงขลาธิบดีทำ

รวมเงิน ๕๕ ชั่ง

๕๕ ขน พระคลังสินค้า ๕๕ ชั่ง

อากรรังนกเมืองไทร พระยานครรับทำ

รวมเงิน ๗๓ ชั่ง ๕ ตำลึง ๒ บาท ๒ สลึง

๕๕ ขน พระคลังสินค้า ๗๓ ชั่ง ๕ ตำลึง ๒ บาท ๒ สลึง

ภาษีเกลือไฟสีสุก หลวงแพ่ง หมื่นพิทยธิบดี เมืองกรุงเก่า

เมืองอ่างทอง เมืองลพบุรี เมืองอินทร์ เมืองพรหม เมืองสิงห์

เมืองสรรค์ เมืองไชยนาท รวมเงิน ๑๐๐ ชั่ง

(๒๑)

๙๙	ชน	พระคลังสินค้า	๓๕	ซ่ง	๑๐	ตำลึง
๑๐๐	ชน	พระราชวังบวร ฯ	๖	ซ่ง	๑๐	ตำลึง
๑๐๑	ชน	พระศรีสุลาไลย	๗	ซ่ง		
๑๐๒	ชน	กรมหลวงรักษรณเรศ	๔	ซ่ง		
๑๐๓	ชน	กรมหมื่นอับสรสุดาเทพ	๔	ซ่ง		
๑๐๔	ภาษี	กอไม้ ไม้สีสุก นายคงรับทำ	เมืองสุพรรณบุรี	เมืองนคร		
๑๐๕	ไชยศรี	เมืองประทุมธานี	รวมเงิน ๘	ซ่ง	๑๐	ตำลึง
๑๐๖	ชน	พระคลังสินค้า	๖	ซ่ง	๑๐	ตำลึง
๑๐๗	ชน	พระราชวังบวร ฯ	๑๕	ตำลึง		
๑๐๘	ชน	พระศรีสุลาไลย	๑๕	ตำลึง		
๑๐๙	ชน	กรมหลวงรักษรณเรศ	๕	ตำลึง		
๑๑๐	ชน	กรมหมื่นอับสรสุดาเทพ	๕	ตำลึง		
๑๑๑	ภาษี	กอไม้ ไม้สีสุก	ข้าหลวงกรมการเก็บเป็นหลวง	เมืองราชบุรี		
			เมืองเพชรบุรี	เมืองสมุทรสงคราม		
			รวมเงิน ๑๒	ซ่ง	๑ บาท	๒ สลึง ๑ เฟื้อง
๑๑๒	ภาษี	ฝ้ายเม็ด ฝ้ายบด	กรมการเก็บเป็นหลวง	เมืองปราณบุรี		
			รวมเงิน ๒	ซ่ง	๑๕	ตำลึง ๒ บาท ๑ เฟื้อง ๓๕๒ เมีย
๑๑๓	ภาษี	ไม้ท่อน ไม้กदान กงฉาก กงค่าง	กรมการเก็บเป็นหลวง			
		กรุงเทพฯ ฯ	เมืองสมุทรสงคราม	เมืองนคร	รวมเงิน ๓	ซ่ง ๒ ตำลึง
๑๑๔	ภาษี	ปลาทุ	เจ้าภาษีเนื้อ	เจ้าภาษีปลาเก็บเป็นหลวง		
			รวมเงิน ๒๐	ซ่ง	๒	ตำลึง

รวมทั้งสิ้น ๓,๖๘๐ ชั่ง ๕ ตำลึง ๒ บาท ๑ สลึง ๑ เฟื้อง—
๓๕๒ เปี้ย (๒๕๔,๔๓๘ บาท ๔๖ สตางค์)

ตามรายการที่ปรากฏในบัญชีนี้ กล่าวถึงแต่ภาษีอากรบางอย่าง
เงินผลประโยชน์แผ่นดินครั้งรัชกาลที่ ๓ มากกว่าที่ปรากฏในบัญชี
นี้อีกเป็นอันมาก ประมาณเห็นจะไม่ต่ำกว่า ๒๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท

ในรัชกาลที่ ๓ นอกจากที่จัดไว้เก็บภาษีอากรและตั้งภาษีขึ้น
ใหม่ การค้าขายของหลวง และของเจ้านายข้าราชการผู้ใหญ่
ด้วยแต่งเรือไปค้าขายต่างประเทศ ก็ยังคงทำมาตลอดรัชกาล

ถึงรัชกาลที่ ๔ ทรงสยามทำหนังสือสัญญาค้าขายกับฝรั่งต่าง
ประเทศ การที่ทำหนังสือสัญญากับต่างประเทศนั้น เป็นปัจจัย
ต่อการเก็บภาษีอากรเป็นข้อสำคัญในเวลาต่อมา เหตุด้วยยอมให้
ชาวต่างประเทศที่เข้ามาค้าขาย เมื่อเสียภาษีตามพิกัดอัตราอัน
กำหนดไว้ในหนังสือสัญญาแล้ว ช้อขายได้ โดยสะดวก คัดทาง
ค้าขายของหลวงในพระคลังสินค้า และทางค้าขายของผู้มืบรรดา
ศักดิ์ซึ่งเคยทำมาแต่ก่อน รัฐบาลจำเป็นต้องตั้งภาษีอากรหาผลประโยชน์
แผ่นดิน และแบ่งส่วนพระราชทานทดแทนผู้มืบรรดาศักดิ์
ซึ่งขาดตกไปเพราะการทำหนังสือสัญญากับต่างประเทศ ภาษี
อากรซึ่งตั้งขึ้นใหม่ในรัชกาลที่ ๔ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์แสดงไว้
ว่ามี ๑๔ อย่าง คือ

๑ ภาษีฝิ่น

(๒๓)

- ๒ ภาษีสุกร
- ๓ ภาษีสลาด
- ๔ ภาษีสลาหุ
- ๕ ภาษีสโหม
- ๖ ภาษีสขพง
- ๗ ภาษีสพัก
- ๘ ภาษีสหม้อหวด
- ๙ ภาษีสถิง
- ๑๐ ภาษีสเตาหล่อ
- ๑๑ ภาษีสมาดเรือโกลกน
- ๑๒ ภาษีสแจว พาย โกลน
- ๑๓ อากรรณพนัน
- ๑๔ อากรรณหรรศพ

กลับตั้งภาษีสซึ่งเลิกในรัชกาลที่ ๓ สองอย่าง คือ

- ๑ อากรรณน้ำ
- ๒ อากรรณกาเกาะ

ลดเลิกแต่แก้ไขวิธีเก็บภาษีสอากร ๖ อย่าง คือ

๑ เปลี่ยนอากรตลาด เป็นภาษีสเรือโรงร้าน

๒ ลดพิกัดเก็บสมพักสร ซึ่งเดิมเก็บไร่ละบาท ลง

เป็นไร่ละเฟื้อง

(๒๔)

๓ เลิกวิธีเก็บภาษีพริกไทยตามจำนวนค้างพริกไทย
เปลี่ยนเป็นเก็บอย่างสมพัทธ์

๔ เลิกภาษีเกวียน และเรือจ้าง ทางโยง

๕ ลดอากรต้นทุเรียน ซึ่งเคยเก็บต้นละบาท ลงเป็น
ต้นละสลึงเฟื้อง

๖ เลิกภาษีน้ำมันมะพร้าว เปลี่ยนเป็นเก็บตามจำนวน
ต้นมะพร้าว (ต่อมาเลิกทีเดียว)

จำนวนเงินภาษีอากร ซึ่งเก็บได้ในตอนต้นรัชกาลที่ ๔ (เข้าใจว่าจะไม่สูงต่ำผิดกับในรัชกาลที่ ๓ นัก) สังฆราชปาละแก้ว ได้
สืบจำนวนเงินปีหนึ่งได้ดังนี้

ค่านา	๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท
อากรสวน	๕,๕๔๕,๐๐๐ บาท
อากรสมพัทธ์	๕๐๐,๐๐๐ บาท
ภาษีชุง	๘๐,๐๐๐ บาท
ภาษีฝาง	๒๐๐,๐๐๐ บาท
ภาษีน้ำมันมะพร้าว	๕๐๐,๐๐๐ บาท
ภาษีนตาลทราย	๒๕๐,๐๐๐ บาท
ภาษีนตาลโตนด	๑๐,๐๐๐ บาท
ภาษีเข้าขาออก	๑๐๐,๐๐๐ บาท
ภาษีเกลือ	๕๐,๐๐๐ บาท

(๒๕)

ภาพปริศนาคำไทย	๔๐๐,๐๐๐ บาท
ภาพกระวาน	๑๐,๐๐๐ บาท
ภาพเรือ	๒๐,๐๐๐ บาท
ภาพครึ่ง	๑๒,๐๐๐ บาท
ภาพตุ๊ก	๖๐,๐๐๐ บาท
ภาพเหล็ก	๖๐,๐๐๐ บาท
ภาพงาช้าง	๔๕,๐๐๐ บาท
ภาพยางไม้	๒๔,๐๐๐ บาท
ภาพเนื้อแรด	๒,๐๐๐ บาท
ภาพเขากวาง	๔,๐๐๐ บาท
ภาพเขาควาง	๕๐๐ บาท
ภาพหนังสัตว์	๒,๖๐๐ บาท
ภาพกายาน	๑,๐๐๐ บาท
ภาพรังนก	๑๐๐,๐๐๐ บาท
ภาพปลาแห้ง	๓๐,๖๐๐ บาท
ภาพกุ้งแห้ง	๖,๐๐๐ บาท
ภาพเยื่อเคย	๑๐,๐๐๐ บาท
ภาพน้ำมันยาง	๘,๐๐๐ บาท
ภาพชัน	๗,๐๐๐ บาท
ภาพไม้แดง	๔๐,๐๐๐ บาท

(๒๖)

ภาษีไต้	๒๐,๐๐๐ บาท
ภาษีหวาย	๑๒,๐๐๐ บาท
ภาษีเปลือกโปลง	๑๐,๐๐๐ บาท
ภาษีเสา	๕,๐๐๐ บาท
ภาษีไม้ไผ่	๕๐,๐๐๐ บาท
ภาษีจาก	๑๕,๐๐๐ บาท
ภาษีฟัน	๑๕,๐๐๐ บาท
ภาษีฟัน	๔๐๐,๐๐๐ บาท
อากรสุรา	๕๐๐,๐๐๐ บาท
อากรบ่อนเบี้ย	๕๐๐,๐๐๐ บาท
อากรค่าน้ำ	๗๐,๐๐๐ บาท
อากรตลาด	๑๐๐,๐๐๐ บาท
ภาษีแพ	๑๕๐,๐๐๐ บาท
ภาษียาสูบ	๒๐๐,๐๐๐ บาท
ภาษีไม้หอม	๕๔,๐๐๐ บาท
อากรรักษาเกาะ	๖,๐๐๐ บาท
ภาษีขาออก (ศุลกากร)	๓๐๐,๐๐๐ บาท
ค่าแรงแทนรับราชการ	๑๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท
เงินผูกป้อมมือจีน (๓ปีเก็บครั้ง ๑)	เงิน ๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท
จังกอบเก็บเรือทะเล	๘๐,๐๐๐ บาท

16/07/2564

(๒๗)

ภาคหลวงบ่อทองบางตะพาน	๑๐,๐๐๐ บาท
ภายนครโสภณ	๕๐,๐๐๐ บาท
เงินค่าธรรมเนียมความ	๑๕,๐๐๐ บาท
ผลประโยชน์ส่งจากหัวเมืองฝ่ายเหนือ	๕๐,๐๐๐ บาท
ผลประโยชน์ส่งจากหัวเมืองใต้	๔๐,๐๐๐ บาท
อากรหอย ก. ข.	๒๐๐,๐๐๐ บาท

รวมยอดจำนวนเงินผลประโยชน์แผ่นดินครั้งรัชกาลที่ ๔ บัหนึ่ง
ประมาณเงิน ๒๖,๕๖๔,๑๐๐ บาท (จำนวนเงินที่ประมาณนี้เป็น
ต้นรัชกาลที่ ๔ เห็นจะไม่ห่างไกลกับจำนวนผลประโยชน์แผ่นดินที่
เก็บได้เมื่อในรัชกาลที่ ๓ นั้ก)

การเก็บภาษีอากรแบ่งเป็นหน้าที่กระทรวงต่างๆ (จะจัดมาแต่
รัชกาลที่ ๓ หรือรัชกาลที่ ๔ ไม่ทราบแน่) มีบาลูจีทำในรัชกาล
ที่ ๕ เมื่อปีวอก พ.ศ. ๒๔๑๕ ชั้ก่อนจัดการพระคลังตั้งหอ
รัษฎากรพัฒนัปรากฏอยู่ตั้ง
ขณกรมพระคลังมหาสมบัติ

ภาษ่น้ำมันมะพร้าว

ภาษ่น้ำมันปลา

อากรสรา ๒๖ เมือง

บ่อนเบย ๕๑ ตำบล

ค่าน้ำ ๑๖ ตำบล

(๒๘)

สมพักสร ๓๔ เมือง

ภาษีทางโยงบางพลี

ภาษีเสา

อากรสวนใน ๓๔,๒๓๖ สวน

อากรสวนนอก ๗,๓๐๕ สวน

ข^๕นกรมพระคลังสินค้า

อากรหวย ก. ข.

บ่อนเบี้ยไทย บ่อนเบี้ยจีน รวม ๒๐ ตำบล

อากรการพนันต่าง ๆ ในหัวเมือง

ภาษ^๕นาตาลทราย

ภาษ^๕ถ่วงปลาทุ

ภาษ^๕สุกร

ภาษ^๕จันอับ

ภาษ^๕เยอเคย

ภาษ^๕ฝ้ายปอคราม

ภาษ^๕ยาสูบ

ภาษ^๕ใหม่ข^๕ฝง

ภาษ^๕หม้อหวด

ภาษ^๕พริกไทย

ภาษ^๕ปลานาจัด, น้ำเค็ม

16/07/2564

(๒๕)

อาคารรั้งนก
ภาพกิ่งแห่ง

ชั้นกรรมพระกลาโหม

อาคารสุรากรุงเทพ ฯ

อาคารเบ่งเข้าหมาก

ภาพนำอ้อยเหลว

ภาพกะทะ

ภาพเหล็กก้อน, เหล็กหล่อ

ภาพถ่าน

อาคารรั้งนก (เมืองสงขลา และเมืองตรัง)

ชั้นกรรมมหาชาติไทย

ภาพเรือโรงร้าน

ภาพมาดเรือโกถน

ภาพหีบผาย

ภาพตะคอง

ภาพไม้ไผ่

ภาพซุง

ชั้นกรรมพระคลังในซ้าย

อาคารนาเกลือ

อาคารป่าฝ่ง

ภาพนุ่น

ชั้นกรมพระคลังในขวา

สมพักสรวาสบ ๒๓ เมือง

ภาษีด่านไม้ไผ่

ชั้นกรมท่ากลาง

อากรสมพักสรวทไทย

ภาษีใหม่

ภาษีไม้ไผ่ป่า

ภาษีจาก

อากรรักษาเกาะ

อากรป่าฝ่ง (หัวเมืองชายทะเลตะวันออก)

ภาษีไม้กระดาน

ภาษีเบ็ดเสร็จ

ภาษีฝาง

ภาษีเข้า ขาออก

ชั้นกรมพระคลังราชการ

อากรสวนจาก ๑๐ เมือง

ค่าของสวน

ภาษีไตชั้น น้ำมันยาง

ภาษีฝน

ชั้นกรมท่าซ้าย

ภาษีเกลือ

ภาษีไม้เครื่องเรือ
ขนกรมนา
ค่าน้ำ

รวมจำนวนเงินผลประโยชน์ภาษีอากร (นอกจากค่าราชการ
ส่วยและภาษีฝิ่น อันมิได้กล่าวถึงในบัญชีที่เสด็จมา) เป็นเงิน
ปีละ ๒๕,๕๑๒,๘๐๐ บาท นับว่าที่ได้ในรัชกาลที่ ๔

ถึงรัชกาลที่ ๕ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่
หัว ทรงบัญชาราชการแผ่นดินเอง ความปรากฏว่าเงินผลประโยชน์
แผ่นดินได้เข้าพระคลังไม่เต็มจำนวน มักติดค้างอยู่ตาม
เจ้ากระทรวงและเจ้าภาษีนายอากรเสียโดยมาก เงินพระคลังมหา
สมบัติไม่พอจ่าย ถึงรัฐบาลต้องเป็นหนี้อยู่ จึงทรงพระราชนิพนธ์
ให้จัดการพระคลัง ตั้งแต่ประกาศ พ.ศ. ๒๔๑๖ ตั้งหอรัษฎากร
พิพัฒน์เป็นที่สำนักงาน ชั้นแรกเป็นแต่ให้มีกรมบัญชีกลาง สัม
หรับรวมบัญชีเงินผลประโยชน์แผ่นดิน ซึ่งต่างกระทรวงเป็นเจ้าของ
หน้าที่เก็บนั้น ให้รู้ว่าเป็นจำนวนเงินเท่าใด และเร่งเรียกเงิน
ให้ส่งเข้าพระคลังมหาสมบัติตามกำหนดแล้วจัดการแก้ไข ค่อย
รวมการเก็บภาษีอากรเข้าในกระทรวงพระคลังเป็นลำดับมา และ
ทรงพระราชนิพนธ์จัดระเบียบการเก็บภาษีอากรเล็กเสียบ้าง แก้
ไขวิธีเก็บบ้าง เปลี่ยนแปลงมาเป็นลำดับ จนเป็นกระทรวงเสนา
บดีอยู่ในบัดนี้

สำนักหอสมุด

ตำนานภาษ้อากรบางอย่าง

ตำนานการเก็บค่านา

(คัดมาจากประกาศในรัชกาลที่ ๔ เมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๔๐๗)

ค่านานั้นแต่ก่อนเป็นหางเข้าดวงขนนางหลวงไร่ละ ๒ ถึงแล้วข้า
จัดซื้อเป็นราคาหลวงอีกไร่ละ ๒ ถึง พระราชทานเงินให้ไร่ละ
เฟื้อง เป็นราคาหลวงถึงละ ๒ ไพ แต่ราษฎรต้องขนมาส่งถึงฉาง
ในกรุง ฯ แลฉางหัวเมือง ตามแต่เจ้าพนักงานจะบังคับ ราษฎร
ได้ความยากบ้างง่ายบ้างไม่เสมอกัน ที่ได้ความยากก็ร้องทุกข์
กล่าวโทษข้าหลวงเสนาแลเจ้าพนักงานไปต่าง ๆ ต้องมีผู้ตัดสิน
เป็นถ้อยความอยู่เนื่อง ๆ มาจนถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระ
นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นนั้นทรงพระราชดำริห์พร้อมกับความคิดเจ้า
นายต่างกรมแลเสนาบดี เห็นว่าเรียกหางเข้าค่านา แลจัดซื้อ
เข้าเป็นตัวเข้าแลวกบังคับให้มาส่งถึงฉาง ราษฎรได้ความลำบาก
มากบ้างน้อยบ้างไม่เสมอกัน ที่ถูกเกาะครองเร่งรัดก็ร้องทุกข์
กล่าวโทษเจ้าพนักงานแลข้าหลวงเสนา เป็นถ้อยความต่าง ๆ
เนื่อง ๆ จึงได้คิดอ่านตั้งอย่างธรรมเนียมเสียใหม่ เลิกเรียกหาง
เข้าค่านาแลจัดซื้อเป็นราคาหลวงอย่างแต่ก่อนนั้นเสีย แล้วมี
พระราชบัญญัติให้เรียกเป็นค่านาไร่ละสลึงเฟื้องเสมอกันไปทั้งนา

คูกุโคเลน่าน้ำฝนฟางลอย แต่การที่เรียกตามประเมินนาคูกุโค
 น่าน้ำฝนฟางลอยแต่เรียกตามจำนวนในตราแดงเลนาคูกุโคนั้น ยัง
 คงอยู่ตามเดิมไม่ยักย้าย ก็เมื่อโคฝนแล้งน้ำน้อยหรือน้ำมากเกิน
 ประมาณ ราษฎรเจ้าของนาคูกุโคที่ต้องเสียตามจำนวนตราแดง มัก
 ร้องทุกข์ว่าทำนาได้ผลน้อย จะทนเสี้ยค่านาตามจำนวนตราแดง
 ไปไม่ได้ ที่เป็นไพร่หลวงฝพายแลพวกพ้องของพวกฝพายมาเข้า
 ซอกันถววยฎีกาในกรุงเทพฯ ฯ บ้าง ก็การที่สำเร็จแก่ผู้ร้องนั้น
 เป็นไปต่างๆ เอนิยมลงไม่ได้ บางทีก็โปรดให้ยกให้ลดให้แต่
 ไพร่หลวงกรมฝพายที่ลงมารับราชการ บางทีก็โปรดให้ประเมิน
 เรียกเอาแต่ตามที่ได้ทำ บางทีก็โปรดลดให้ไร้ละเฟื่องเสมอไปใน
 ปีหนึ่งนั้น ตามครั้งคราวที่เป็นใหญ่เป็นน้อยหายขึ้นลงเป็นอย่างไม่
 จนมาถึงปีชวดจัตวาศก (พ.ศ. ๒๓๕๕) เป็นปีที่ ๒ ในแผ่นดิน
 บัจจุบันนี้ ฝนแล้งน้ำน้อยคล้ายกับในปีชวด (พ.ศ. ๒๔๐๗) นี้
 ได้ทรงพระราชดำริห์ พร้อมกับท่านเสนาบดีก่อนแต่ยังไม่มีใครมา
 ร้องว่า ในปีนั้นฝนแล้งน้ำน้อยจะเรียกค่านาคูกุโคเสมอไร้ละสสิ่ง
 เฟื่องตามจำนวนในตราแดงเห็นจะมีผู้มาร้องเป็นแน่ เมื่อต่อมีผู้
 มาร้องแล้วจึงจะให้ไปประเมินเรียกแต่ตามที่ได้ทำก็จะรู้เป็นแน่ได้
 ยากไป เพราะกว่าจะไปประเมินนาคูกุโคเสียแล้ว จึงมีพระบรม
 ราชโองการดำรัสสั่งเจ้าพระยาพลเทพสรรพพลเสพยเสนาบดี ขึ้น
 ไปตั้งกองอยู่ที่กรุงเก่า แต่งข้าหลวง เสนาออกไป ประเมิน นาคูกุโค

ให้รู้จำนวนว่าทำได้เท่าไร ทำไม่ได้เท่าไร ค่าเส้นเชือกที่ประเมิน
 นั้นก็ไม่ได้คิด ครั้นประเมินเสร็จแล้วก็โปรดให้เรียกค่านาไร่ละ
 สลึงเฟื้องแต่ที่ทำได้ ทำไม่ได้ทำโปรดยกพระราชทานให้ ครั้นมาถึง
 ปีเถาะสัปตศก (พ.ศ. ๒๓๕๘) โปรดให้เดิรนาทำตราแดงใหม่
 จึงได้ทรงพระราชดำริห์พร้อมกับความคิดท่านเสนาบดีเห็นว่า นา
 ไร่โคต้องเสียไร่ละสลึงเฟื้องเสมอตามจำนวนในตราแดงนั้น เสีย
 เปรียบนาบักอยู่ เพราะนาบักเสียแต่ตามที่ได้ ซึ่งแต่ก่อนมีอย่าง
 ธรรมดาเนียบบังคับให้นาไร่โคเสียตามจำนวนในตราแดงเสมอ นั้น ก็
 เห็นว่านาหว่านมีผลมากกว่านาบัก ถึงในปีฝนแล้งน้ำฝนฟาง
 ลอยเสียทำไม่ได้ น้ำเหนียวมากนาไร่โคก็ทำได้ หนึ่งประสงค์จะ
 กดเจ้าของนาให้สุ่สำหรับทำนาให้เต็มภูมิ จึงได้บังคับให้เรียกเสมอ
 ตามจำนวนในตราแดงไม่มีประเมิน

ครั้นเมื่อพิเคราะห์ดูนาไร่โคถึงมีผลมากกว่าราคาเข้าก็ต่ำกว่าเข้านา
 สวนนาบัก คิดดูก็พอชดเชยกัน แต่ซึ่งประสงค์จะกดให้ราษฎร
 ทำนาให้เต็มภูมินั้น เห็นว่าบัดนี้เข้าก็เปิดให้ชายคนต่างประเทศ
 ไม่ได้ ปิดเหมือนอย่างแต่ก่อน ราษฎรคงพอใจทำเต็มภูมิอยู่เอง
 ซึ่งราษฎรเจ้าของนาไร่โคต้องเสียไร่ละสลึงเฟื้องเสมอนั้น เป็น
 อันเสียเปรียบนาบักอยู่ ถ้าฝนแล้งน้ำท่าเป็นปรกติทำนาได้เต็ม
 ภูมิเสียแต่น้อยก็จะยอมเสียไป ถ้าเมื่อใดฝนแล้งน้ำน้อยก็คงจะ
 ร้องว่าทนค่านาไม่ได้ เพราะฉะนั้นควรจะลดค่านาไร่โคทั้งปวงบรรดา

ซึ่งเรียกตามจำนวนในตราแดงนั้น พระราชทานให้ไร้ละเฟืองทุกปีเสมอไป ไร้เนื้อลวงหน้าแทนส่วนของนาที่ทำไม่ได้ ในบางปีมีบางครั้งบางคราวเมื่อฝนแล้งน้ำน้อยนั้นทีเดียว เมื่อปีฝนแล้งน้ำน้อยก็คือเป็นปรกติที่ดี ให้เรียกแต่ไร้ละสลึงตามจำนวนในตราแดงเหมือนกับให้ราษฎรเข้าชอทำนาผูกขาดตามจำนวนในตราแดงที่เดียว ไม่มีชอที่จะร้องเพราะได้ลดไว้ให้ต่ำกว่านาบักอยู่แล้ว ถ้าใครยังเห็นอยู่ว่าจะทนเสียค่านาไปไม่ได้ ก็ให้เวรนาแก่กรรมนาผูกเป็นหลวงเสียทีเดียว

การที่โปรดให้ลดค่านาตราแดง พระราชทานราษฎรเพื่อไม่ให้เสียเปรียบในปีฝนแล้งน้ำน้อย ซึ่งจะมีบางครั้งบางคราวลวงหน้ามาไว้ตั้งแต่ปีเดิรนาใหม่ นับได้ถึง ๑๐ ปี ๑๑ ปีมาแล้ว ราษฎรเข้าใจหรือไม่? แต่ก่อนใครไม่เข้าใจให้คิดให้เข้าใจด้วยคำประกาศนการที่ลดค่านาพระราชทานให้ราษฎรเจ้าของนาคู่โคไร้ละเฟืองในแขวงกรุงเก่า อ่างทอง ลพบุรี สุพรรณบุรีนั้น คิดจำนวนนาถึง ๓๒๐,๐๐๐ ไร้เศษ เมื่อลดพระราชทานให้ไร้ละเฟืองทุกปีเป็นเงิน ๕๐๐ ชั่งขึ้นไป เพราะ ๓๒๐,๐๐๐ เฟืองเป็นเงิน ๔๐,๐๐๐ บาท คือ ๕๐๐ ชั่งทุกปี ๑๐ ปีเป็นเงินถึง ๕,๐๐๐ ชั่ง ว่าดังนี้ราษฎรเห็นด้วยหรือไม่? อีกอย่างหนึ่งค่านา ๓๒๐,๐๐๐ ไร้นั้น เมื่อเรียกไร้ละสลึงเฟืองได้เงินปีละ ๑,๕๐๐ ชั่ง เมื่อเรียกไร้ละสลึงได้เงินแต่ปีละ ๑,๐๐๐ ชั่ง ก็ในปีนั้นฝนแล้งน้ำน้อยจะคงเรียกอยู่ไร้ละสลึง

ตามธรรมเนียมไม่ได้หรือ? ราษฎรได้เปรียบในหลวงกว่าแต่ก่อน
มาถึง ๕ ปี ๑๐ ปีแล้ว

อนึ่งในปีนั้นเมื่อเดือน ๑๑ เสด็จขึ้นไปทอดพระเนตรหน้ากรุงเก่า
ทรงเห็นว่าน้อย ได้มีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้กะเกณฑ์ข้าราชการ
ไปปีคนน้ำ แล้วจำหน่ายพระราชทรัพย์แจกเป็นเงินค่ากับ
เข้าผู้ทำการคนละบาท แลจ่ายเข้าสารเสบียงคนละ ๑๐ ทนาน
แลจ่ายจัดซื้อไม้เพิ่มเติมไม้เกณฑ์ตัดให้ทันการ สิ้นพระราชทรัพย์
๕๐ ชั่งเศษ โดยทรงพระมหากรุณาช่วยนาของราษฎรทั้งแขวงกรุง
เก่าแลลพบุรี แลอ้างทองตามกำลังจะทำได้ เป็นพระเดชพระ
คุณแก่ราษฎรอยู่ ควรราษฎรจะคิดถึงพระเดชพระคุณบ้าง อย่า
ให้ต้องลำบากนัก

ครั้งนั้นพระบรมราชโองการให้ปรึกษาท่านเสนาบดี เห็นพร้อม
กันกราบทูลพระกรุณาตั้งว่า “ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้า ๆ
พร้อมกันว่า แต่ก่อนราคาเข้าถูกเกี่ยวนละสิบบาทเกี่ยวนละ ๓
ตำลึงราษฎรทำนากน้อย ค่านาก็เรียกไร่ละสลึงเฟื้องตั้งแต่ ๕ ปี
๑๐ ปีมาโปรดเกล้า ๆ เปิดเข้าให้ ราษฎรได้ ซอขายไปแก่ลูกค้าต่าง
ประเทศ ราคาเข้าเกินถึงเกี่ยวนละห้าตำลึงเป็นพัน ราษฎรทำนา
ก็มากขึ้น ค่านาคู่โคลดเรียกแต่ไร่ละสลึง ราษฎรได้เปรียบเงินค่า
นามากกว่านาน้ำฝนฟ้างลอยอยู่แล้ว แต่นาคู่โคเป็นนาผูกขาดเรียก
ค่าที่ไร่ละสลึงตามหนาโนนดตราแดง หนีชวดฉกฝนแล้งราษฎร

ทำไมเต็มภูมิ ข้าหลวงเสนาจะไปเรียกเงินค่านาตามหน้าโฉนดตรา
แดงราษฎรก็คงจะร้อง ถ้างถึงเกาะกุมเร่งรัดก็จะพากันได้ความเดือด
ร้อน ขอรับพระราชทานให้มีหมายประกาศแก่ราษฎรให้ทราบทั่ว
กันว่า ถึงกำหนดข้าหลวงเสนาจะมาเรียกเงินค่านาคู่โค ถ้าราษฎร
ยอมเสียตามหน้าโฉนดตราแดง ก็ให้ข้าหลวงเสนาเรียกเงินค่านา
ให้เต็มไร่ละสลึง ถ้าราษฎรรายใดจะขอเสียเงินค่านาให้แต่ที่ใดเก็บ
เกี่ยวไร่ละสลึงก็จะยอมรับ ทำไมได้เก็บเกี่ยวจะขอค้างไว้นั้นก็จะ
ยอมให้ค้าง แต่ที่คางนั้นจะเป็นเนื้อที่มากน้อยเท่าใด ต้องให้ข้า-
หลวงเสนาประเมิน ถึงปีผลสุบัตศก (พ.ศ. ๒๔๐๘) จะเรียก
เอาเงินค่านาที่ค้างไร่ละสลึงเฟื้อง เพราะด้วยเหตุ ๓ ประการ ประ-
การ ๑ เพราะต้องป่วยการข้าหลวงเสนาประเมิน ประการ ๑ เงิน
หลวงค้างไปนานถึงปีหนึ่ง ประการ ๑ ราคาเข้าก็แพงกว่าแต่ก่อน
เกวียนหนึ่งถึง ๕ ตำลึง ๖ ตำลึงเป็นพัน เพราะดังนั้นจึงต้องเรียก
ไร่ละสลึงเฟื้องเหมือนประเมินนาฟางลอย แต่หนังสือประกาศ
นั้นขอให้มีสำหรับข้าหลวงเสนาไปด้วยจงทุกนาย ซึ่งจะมีแต่ท้อง
ตราถึงเจ้าเมืองกรมการนั้น ราษฎรจะไม่รู้ทั่วกันก็จะเข้าใจไป
ต่าง ๆ เห็นด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมดังนี้ ควรมิควรแล้วแต่จะ
โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ขอเดชะ”

เพราะฉนั้นบัดนี้ให้ประกาศเป็นคำสั่ง ๆ ดังนี้ ป็นเพราะฝน
แล้งน้ำน้อย TUDC นานหว่านคู่โคแขวงกรุงเก่า 16/07/2564 แขวงอ่างทอง ลพบุรี

สุพรรณบุรี ก็ให้คงเรียกเสมอไร้ละสลึงตามเคย เต็มตามจำนวน
 มีในตราแดงสำหรับนาโคโคอย่างแต่ก่อน แต่ให้กรมการข้าหลวง
 เสนากำนันนายอำเภอพร้อมกันพันผ่อนหย่อนตามโจรราษฎรซึ่งเป็น
 เจ้าของนา ก็ผู้ใดยอมส่งค่านาไร้ละสลึงเต็มตามจำนวนในตรา
 แดงตามเคย ก็ให้รับทำใบเสร็จให้เป็นแล้ว ถ้าผู้ใดร้องว่าขาดสน
 เงินไม่มีจะเสียเต็มตามจำนวนมีในตราแดง เพราะป็นนี้ทำนาไม่ได้
 ผล จะขอค้างไปก็ให้ยอมให้ค้าง ถ้าจะขอค้างทั้งจำนวนได้ทำ
 แลไม่ได้ทำ ก็ให้ทำบาญชีตั้งค้างไว้ให้แน่ ถ้าจะขอเสียแต่ที่ได้
 ทำจะขอค้างในที่ไม่ได้ทำก็ให้ประเมินได้จำนวนแน่แล้ว ก็ให้เรียก
 ไร้ละสลึงตามแต่ที่ได้ทำ จำนวนที่ไม่ได้ทำก็ให้ตั้งค้างไว้ เมื่อปี
 ต่อไปจึงให้ใช้รายค้าง แต่รายค่างนั้นจะต้องขอเรียกให้ใช้ไร้ละ
 สลึงเฟื้อง เพราะเงินหลวงค่างป่อย แลต้องลำบากข้าหลวง
 เสนาที่ประเมิน ราคาเข้าเดยวันก็ขายแพงกว่าแต่ก่อน ในหลวง
 ก็ไม่ได้ตั้งפקัดอัตราสำรวจกวัดขันอะไรเลย ตามโจรราษฎรจะตั้ง
 ราคาขายกัน ขายไปต่างประเทศก็ได้ไม่ได้ ปิด ชานาได้เงิน
 มากกว่าแต่ก่อน ซึ่งจะเรียกไร้ละสลึงเฟื้องนั้น ให้เรียกแต่นาที่
 ตั้งค้างไปไป ก็ค่านาในจำนวนสำหรับปีในปีต่อไป คงเรียกไร้ละ
 สลึงยืนตามจำนวนในตราแดง แลตามอย่างที่มีมาแล้วในปีหลัง ๆ
 แต่่นานอกจำนวนบวกในนาโคโคมีในตราแดงในแขวงทั้ง ๔ นั้น ถ้า
 เป็นนาขึ้นในเร็ว ๆ ให้เรียกตามลักษณะนาขึ้นเร็ว ๆ ถ้าเป็นนาเก่ายัง

ไม่ได้บวกในตราแดง ก็ให้ข้าหลวงเสนาประเมินเรียกตามแต่ที่ได้
ทำได้ในปีนี้ก็ดี ในปีอื่นก็ดี ให้ราษฎรเข้าใจตามคำประกาศนี้
อย่าหลงด้วยเรื่องค่านาคลังแลค่านาสำหรับปีเข้าใจให้ผิดไปเสีย

ประกาศมาณวันพุธ เดือนยี่ ขึ้นค่ำ ๑ ปีชวดฉศก ศักราช
๑๒๒๖ (พ.ศ.๒๔๐๗) หรือเป็นวันที่ ๔๕๗๗ ในรัชกาลปัจจุบันนี้.

อธิบาย

คำที่เรียกว่า “นาคูโค” ข้าพเจ้าเพิ่งพบอธิบายเมื่อไปเห็น
ประเพณีเก็บค่านาที่เมืองปัตตานี เดิมเขาไม่ใช้รางวัดที่ดินทีเดียว
สำรวจเอาจำนวนโคที่ใช้ทำนาตั้งเป็นหลักของอัตราค่านา โคคู่ ๑ ก็
เก็บค่านาเท่านั้น เห็นจะเป็นวิธีสำหรับเก็บค่านาทั่วๆ ทั่วๆ เรียก
ว่านาฟางลายนั่น แต่เดิมเห็นจะสำหรับเก็บค่านาตอนที่ทำแห่ง
ละเล็กละน้อย จึงใช้สังเกตตอฟางที่ปลุกเข้าออกผลเก็บเกี่ยว คิด
รางวัดเป็นเนื้อที่ไร่ งาน เป็นอัตราค่านา วิธีทั้ง ๒ อย่างนี้เข้าใจว่า
จะใช้กันมาแต่โบราณก่อนกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ภายหลัง
ที่ในกรุง ฯ มาเลิกเก็บตามจำนวนคูโคเสีย ใช้รางวัดที่เหมือนกัน
ทั้ง ๒ อย่าง แต่คนทั้งหลายยังคงเรียกช่ออยู่อย่างเดิม นาท่ง
จึงยังคงมีชื่อเรียกว่านาคูโคสืบมา

ตำนานอากรค่าน้ำ

หนังสือเจ้าพระยาจักรี มาถึงเจ้าเมืองกรมการกรุงเก่า เมือง
อ่างทอง เมืองพรหมบุรี เมืองสิงห์บุรี เมืองสรรคบุรี เมืองลพบุรี
เมืองไชยนาท เมืองนครสวรรค์ เมืองสุพรรณบุรี เมืองนครไชย-
ศรี เมืองฉะเชิงเทรา เมืองปราจีนบุรี เมืองนครนายก เมือง
อินทบุรี เมืองพิจิตร เมืองพิษณุโลก เมืองพิไชย เมืองสวรรค-
โลก เมืองสุโขทัย แลกรมการทั้งหลาย

ด้วยพระศรีชัยบานทำเรื่องราวมายืนแก่เจ้าจันทรพระคลังมหา
สมบัติว่า อากรค่าน้ำจืดน้ำเค็ม มีนายอกรรับผูกขาดเก็บเงินส่ง
ทูลพระคลังสืบมาแต่ก่อน ครั้นเมื่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระ
นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกอากรค่าน้ำเสีย ห้าม
ผู้ใดเป็นเจ้าของพิทักษ์รักษาบ่อ ห้วย หนอง คลอง บึงบางไม่
ราษฎรทุกภาษาพากันทำป่าณาติบาตทุกแห่งทุกตำบล ตั้งปิดทำ
นบบ่อวัดน้ำ บ่อห้วยหนองคลองบึงบาง ปลาเล็กน้อยก็
พลอยตายสูญพันธุ์ไปเสียโดยมาก ราคาปลาซึ่งราษฎรซื้อขายกัน
ทุกวันนี้จึงได้แพงกว่าแต่ก่อน แลก็ไม่เป็นประโยชน์แก่แผ่นดิน
พระศรีชัยบานจะขอรับพระราชทานทำอากรค่าน้ำจืดน้ำเค็ม ใน
TU DC 16/07/2564
แขวงกรุงเทพ ฯ แลหัวเมือง ๓๗ เมือง ๘ ตำบลเก็บค่าน้ำตามพิกัต

เดิม ปีนึงเป็นจำนวนเงินอากรขึ้นพระคลังมหาสมบัติ ๓๑๔ ชั่ง
 ขึ้นพระคลังเดิม ๒๐ ชั่ง ขึ้นพระบวรราชวัง ๓๐ ชั่ง ขึ้นกรมสมเด็จ
 พระเดชาดิศร ๑ ชั่ง ๑๐ ตำลึง ขึ้นกรมพระพิพิธโภคภูเบนทร์ ๑
 ชั่ง ขึ้นกรมพระพิทักษเทเวศร์ ๑ ชั่ง ขึ้นกรมหลวงภูวเนตร
 นรินทรฤทธิ ๑๐ ตำลึง ขึ้นกรมหลวงวงศาธิราชสนิท ๑ ชั่ง ขึ้น
 กรมขุนสรรพศิลป์ปรีชา ๑๐ ตำลึง ขึ้นพระเจ้าสุทโฆษาเชอ พระองค์
 เจ้านพวงศ์ ๑๐ ตำลึง รวม ๓๗๐ ชั่ง

พระศรีชัยบานจะขอแต่งตั้งให้ จันอ่อนเป็นนายอากร เรียกค่าน้ำ
 กรุงเทพฯ ตำบลบางแวก ๑ บางบอน ๑ บางโหนด ๑ หัวกระ-
 บือ ๑ แสนแสบ ๑ รวม ๕ ตำบล แลเมืองนนทบุรี เมือง
 ประทุมธานี เข้ากัน ๓ เมืองเป็นจำนวนเงินอากรขึ้นพระคลังมหา
 สมบัติ ๓๒ ชั่ง ขึ้นกรมสมเด็จพระเดชาดิศร ๑ ชั่ง ๑๐ ตำลึง ขึ้น
 กรมพระพิพิธโภคภูเบนทร์ ๑ ชั่ง ขึ้นกรมพระพิทักษเทเวศร์ ๑ ชั่ง
 ขึ้นกรมขุนสรรพศิลป์ปรีชา ๑๐ ตำลึง รวม ๓๖ ชั่ง

ขอแต่งตั้งให้ จันซุ่มเป็นนายอากรเรียกค่าน้ำณกรุงเก่า อำเภอ
 นคร อำเภอเสนา อำเภออุทัย รวม ๓ อำเภอ เมืองอ่างทอง
 เมืองอินทบุรี เมืองพรหมบุรี เมืองสิงห์บุรี เมืองสรรคบุรี เมือง
 ลพบุรี เมืองไชยนาท เมืองนครสวรรค์ เมืองพิจิตร เมืองพิษ-
 ณุโลก เมืองสุโขทัย เมืองสุพรรณบุรี เมืองพิไชย เมืองสวรรค
 โลก เมืองนครไชยศรี เมืองราชบุรี เข้ากัน ๑๗ เมือง เป็นจำ-
 TU DC 16/07/2564

นวนเงินอากรขนพระคลังมหาสมบัติ ๑๕๔ ชั่ง ๑๕ ตำลึง ขนพระ
คลังเดิม ๒๐ ชั่ง ขนพระบวรราชวัง ๓๐ ชั่ง รวม ๒๐๔ ชั่ง ๑๕ ตำลึง

ขอแต่งตั้งให้ จันหนูเป็นนายอากรเรียกค่าน้ำเมืองสมุทรสงคราม
เมืองสาครบุรี เมืองเพชรบุรี เมืองปะทิว เมืองชุมพร เมืองไชยา
เมืองสงขลา เมืองพัทลุง ๘ เมือง เป็นจำนวนเงินอากรขนพระ
คลังมหาสมบัติ ๕๘ ชั่ง ๕ ตำลึง ขนกรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ
๑๐ ตำลึง ขนกรมหลวงวงศาธิราชสนิท ๑ ชั่ง รวม ๕๙ ชั่ง ๑๕
ตำลึง

ขอแต่งตั้งให้จันสีเป็นนายอากรเรียกค่าน้ำ เมืองนครนายก เมือง
ปราจีนบุรี เมืองฉะเชิงเทรา เมืองสมุทรปราการ เมืองชลบุรี
เมืองบางละมุง เมืองระยอง เมืองจันทบุรี เมืองตราข ๘ เมือง
เป็นจำนวนเงินอากรขนพระคลังมหาสมบัติ ๖๕ ชั่ง ขนพระเจ้า
ลูกยาเธอ พระองค์เจ้าณพวงศ์ ๑๐ ตำลึง รวม ๖๕ ชั่ง ๑๐ ตำลึง

เข้ากัน ๓๗ เมือง ๘ ตำบล เป็นเงินอากรปีละ ๓๗๐ ชั่งก่อน
แต่ในจำนวนปีชวดจัตวาศก (พ.ศ. ๒๓๕๕ อันเป็นที่ ๒ ในรัช-
กาลที่ ๔) พระศรีชัยบานจะส่งเงินอากรให้ครบ ถ้าทำอากรครบ
ปีเงินอากรมีภายจะบวกทุกเกล้า ๆ ถวายขนอีก

จึงได้นำเรื่องราวพระศรีชัยบาน ขนปรักษากรมสมเด็จพระ
เดชาศิคร กรมพระพิพิธโภคภูเบนทร์ กรมพระพิทักษ์เทเวศร์
กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท แล

สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ วรุตมพงศนายก สยาม
 คีลกโลกานุपालนาถ สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ นร-
 เนตรนาถราชสุริยวงศ์ แลเสนาบดีข้าราชการปรึกษาพร้อมกัน
 ว่า พระราชทรัพย์ของหลวงซึ่งจะได้มาใช้สอยในราชการทำนุบำรุง
 รุงกรุงเทพ ฯ แลถวายนิตยภัตรเงินเดือนใช้ ในการพระราชกุศล
 แลแจกเบี้ยหวัดพระประยูรวงศ์นางวงศ์ ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย
 ทั่วไป ได้มาแต่ภาษีอากรสมพัคสรซึ่งราษฎรทำมาหากินในพระ
 ราชอาณาจักร แลราษฎรทำสวนปลูกต้นไม้ทำไร่ปลูกถั่วปลูก
 ผักต่าง ๆ แลทำนาทำกินหาผลประโยชน์ ซอขายเลี้ยงชีวิตสัม-
 มาชีพ ก็ต้องเสียทางเข้าค่านาอากรสมพัคสรทั้งสิ้น ซึ่ง
 ราษฎรทำการป่านาตีบาตหาผลประโยชน์เลี้ยงชีวิตโดยมิจฉายีพจะ
 ไม่ต้องเสียอากรค่านานั้น เห็นว่าเหมือนหนึ่งยินดีด้วยคนทำป่านา
 ตีบาตหาควรรไร่ ซึ่งพระศรีชัยบานทำเรื่องราวมานว่า จะขอรับ
 พระราชทานทำอากรค่านานั้นก็ชอบอยู่แล้ว ผู้ซึ่งทำมาหากินใน
 พระราชอาณาจักรจะได้เสียอากรเสมอกัน ที่ห้วย ที่หนอง คลอง
 บึงบางมีนายอากรเป็นเจ้าของหวงแหนอยู่แล้ว การป่านาตีบาต
 ที่ราษฎรจะทำซอขายแก่กันก็เลือกทำเอาแต่ที่ควรจะซอขายกันได้
 ปลาเล็กน้อยที่ไม่ควรจะซอขายกัน ก็จะได้มีชีวิตเหลืออยู่เป็น
 พืชพันธุ์ต่อไป

พระยาพิพิธโกไชย จมื่นศรีสรรักษ์ 16/07/2564
 จงนาเรื่องราวแลคำ

ปรีกษาพระบรมวงศานุวงศ์ แลเสนาบดีข้าราชการ ชนกราบ
 บังคมทูลพระกรุณาให้ทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทสมเด็จพระบรม
 ชาติราชบพิตร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แลว่ามีพระบรมราชโอง-
 การตรัสเหนือเกล้าฯ โดยพระราชดำริที่ว่า^๑ อากศำนานักเป็น
 ทางที่ให้งบเกิดพระราชทรัพย์อย่างหนึ่ง สำหรับแผ่นดินในสยาม
 ประเทศนี้ มีมาแต่โบราณสืบ ๆ กาลพระเจ้าแผ่นดินแต่ก่อนทุก ๆ
 พระองค์ แต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเก่ามาจะได้ยินว่าในแผ่นดินพระ-
 เจ้าแผ่นดินองค์ใดองค์หนึ่งจะให้เลิกถอนเสี้ยนหนามได้ เพราะ
 คนชาวประเทศไทยมีปรกติดังธรรมดา มีเนื้อแลปลาปนกับเข้า
 เป็นเนื้อทุกตัวคนทุกตำบลทุกแห่ง จะเป็นคนกินแต่ของเครื่อง
 เคมแลเต้าหูซึ่งเป็นสิ่งมิใช่เนื้อปลาปนกับเข้าตั้งจนบางจำพวกก็คิด
 หรือเป็นคนกินนมเนยถั่วงาปนกับเข้าตั้งพราหมณ์แลคนชาวมัช-
 ฌิมประเทศโดยมากก็คิด ห้ามไม่ เพราะฉะนั้นท่านผู้ครองแผ่นดิน
 มาแต่ก่อนจึงได้เก็บอากศแก่คนหากุ้งหาปลาเหมือนเก็บค่านาสม-
 พักสรแก่ผู้ทำนา ทำไร่ ทำสวน เสมอกันไปทูลพระราชอาณาเขต
 รวบรวมพระราชทรัพย์มาใช้จ่ายเป็นการทำนุบำรุงแผ่นดิน ค้ำ
 ครอบราษฎรทั้งปวงไว้ให้อยู่เย็นเป็นสุข ก็แลประเพณีรักษา
 แผ่นดินอย่างประเทศไทยนี้ ก็เห็นว่าสมควรแก่กาลแลประเทศ

๑ ความตอนนี้เป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอม
 เล่าเจ้าอยู่หัว

อันน้อยแล้ว เพราะพระเจ้าแผ่นดินกรุงไทยสืบมาแต่โบราณองค์ใดองค์หนึ่งซึ่งจะมีบุญญาธิการเหลืออันนัก จนถึงขุนคลังแก้วมีพิพจน์กษัตริย์แผ่นดิน หยิบเอาทรัพย์ในแผ่นดินขึ้นมาถวายได้ทุกขณะทุกเวลา เหมือนขุนคลังแก้วของบรมจักรพรรดินันท์ก็ดี และจะมีบุญฤทธิพิเศษยิ่งจนบันดาลท่าฝนแก้ว ๗ ประการให้ตกลงมาได้ดังพระฤทัยปรารถนา เหมือนพระเจ้ามันธราชูราชเสวพระเพสยันดรก็ดี ห้ามไม่แต่สักพระองค์หนึ่ง

ครั้นมาเมื่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เถลิงถวัลยราชสมบัติแล้ว มีพระบวรสันดานผลิตผลิตในการพระราชกุศล ทรงสดับเรื่องราวโบราณนิทานชาดกเล่าอื่น ๆ มากแล้ว มีพระราชประสงค์จะให้ภิกษุสงฆ์แปลปริศนาในพระพุทธรูปศาสนาสร้อยสรเสริญนับถือว่าเป็นมหาศัพท์ปัญญาโพธิสัตว์ มหัศจรรย์กว่าพระเจ้าแผ่นดินพระองค์อื่น ๆ จึงทรงพระราชดำริห์ตรองจะทรงปฏิบัติให้เหมือนพระโพธิสัตว์ที่มีเรื่องราวมาในชาดกซึ่งกล่าวด้วยพระโพธิสัตว์เป็นกษัตริย์ เสวยสมบัติในเมืองพาราณสีแลเมืองอื่น ๆ ในมัชฌิมประเทศที่มีประชาชนกินนมเนยแลถั่ววาเป็นกับเข้านั้น เอามาเป็นพระอารมณ์ว่า พระโพธิสัตว์แต่ก่อนได้เสวยสมบัติแล้วพระราชทานอภัยให้แก่สัตว์ในป่านกบินอยู่บนฟ้า ปลาในน้ำทั้งสิ้น ไม่ให้ใครทำปาณาติบาตเลยที่เดียวได้อย่างไร การอย่างนั้นจะทรงปฏิบัติได้บ้าง

อนึ่งทรงระแวงแคลงไปว่า เมื่อตั้งนายอากรไปให้เป็นเจ้าของ
เขตแดนห้วยหนองคลองบึงบางแลเกาะในชลเขต เมื่อนายอากร
จะเก็บเอาทรัพย์สินที่เกิดด้วยปาณาติบาตของราษฎรมารวบรวมมาส่ง
เป็นพระราชทรัพย์แล้ว พระมหากษัตริย์จะทรงใช้สอยพระราช
ทรัพย์นั้นก็จะเปนมิจฉาชีพไปด้วย จึงโปรดให้เลิกอากรฟองจัน-
ตะเม็ดในชลเขต แลค่าน้ำเสียให้หมด แต่ครั้งไปจอัฐศก
จุลศักราช ๑๑๘๘ (พ.ศ. ๒๓๖๕) มา ในปีนั้นปีเดียวโปรดให้
มีข้าหลวงขึ้นไปเปิดกระบังรังเฝือก ซึ่งราษฎรรับแต่นายอากร
ปิดห้วยหนองคลองบึงบางไว้ ปล่อยปลาอยู่ในที่ซึ่งให้พ้นไป แล้ว
ทรงประกาศการอันนั้นให้พระสงฆ์ราชาคณะอนุโมทนาสาธุการ
เป็นพระเกียรติยศครั้งหนึ่งเท่านั้น

(เมื่อปีมะโรงจอัฐศก พ.ศ. ๒๓๕๕ มีประกาศในรัชกาลที่ ๔
ว่าด้วยเรื่องอากรค่าน้ำฉบับ ๑ ประกาศนั้นก็เป้นพระราชนิพนธ์
ทรงบรรยายเรื่องตำนานอากรค่าน้ำครั้งรัชกาลที่ ๓ ทำนองเดียวกับ
กับความในท้องตราฉบับนี้ แต่มีผลความบางข้อซึ่งมิได้ปรากฏ
ในท้องตราฉบับนี้ คือ

ข้อ ๑ ว่าเงินอากรค่าน้ำในรัชกาลที่ ๓ เมื่อก่อนจะเลิกอากร
นั้นเป็นจำนวนเงินนายอากรนำส่งคลังปีละ ๗๐๐ ชั่ง

อีกข้อ ๑ ทรงสืบทราบว่านายอากรไปเก็บอากรค่าน้ำ แล้ว
ตัดตอนขายหนองคลองบึงบาง เป็นคลองเงินให้แก่ราษฎรเป็น

เจ้าของที่ต่าง ๆ จึงผู้ซึ่งช่อดอนทั้งปวงนั้น ปิดพนบ ลงกระบังรัง
 ฝือกกันคลองบึงบางกรวมเอาปลากักขังไว้ในส่วนของตัวๆ ปลา
 จะว่ายไปมาตลอดไปในที่น้ำทั้งปวงตามธรรมดาที่ไม่ได้ คนที่มี
 ประโยชน์จะเค็ดเรือก็เค็ดไม่ได้ จึงทรงพระกรุณากับปลาวาเป็น
 สัตว์มีชีวิต อย่าให้ต้องติดขังจำตายเลย และให้คนที่มิประ-
 โยชน์เค็ดเรือไปมาได้คลองไม่ต้องเขนข้ามพนบแลฝือก เป็น
 เหตุให้มีทะเลาะวิวาทกันนั้นด้วย จึงโปรดให้มีข้าหลวงขึ้นไปเปิด
 กระบังรังฝือก ซึ่งราษฎรรับแต่นายอกรปิดห้วยหนองคลองบึง
 บางไว้ ปล่อยปลาอยู่ในที่ขังให้พ้นไป ให้นายอกรเก็บค่าน้ำต่อ
 ไปแต่โดยพิถีติตามเครื่องมืออย่างเดียว อย่าตัดทอนขายต่อไป
 เลย เมื่อนายอกรจะขาดสักเท่าไร ก็ให้นายอกรมาร้องขาดเถิด
 จะลดให้ ฝ่ายนายอกรก็มาร้องขาด ให้ลดเงินอกรลงปีหนึ่ง
 ๓๐๐ ชั่งเศษ คงเงินอกรอยู่แต่ปีละ ๔๐๐ ชั่งเศษ ครั้นภายหลัง
 มายังทรงรังเกียจกลัวบาปต่อไป ด้วยทรงเคลงว่าเพราะมีค่าน้ำ
 คนจึงหาปลามากขึ้น จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมอีกครั้งหนึ่งให้
 ยกอกรค่าน้ำที่เคยเรียกได้เป็นเงินอกรเพียงปีละ ๔๐๐ ชั่งเศษ
 นั้นเสียทีเดียว)

ครั้นกาลภายหลังต่อมาทรงพระราชดำริเห็นว่า ครั้นจะห้ามการ
 ปาณาติบาตทุกแห่งทุกตำบล ด้วยพระราชอาชญาหาเหตุแลเขตบ
 มิได้ก็ไม่ควร ^{TUDC} การจะไม่สำเร็จ จึงโปรดเกล้าฯ ให้มีตราออกไป ^{16/07/2564}

ให้กรมการหัวเมืองฝ่ายตะวันออกซึ่งขึ้นกรมท่า แต่งกองจับออก
จับคนผู้หาฟองจันตะเม็ดในทะเล จับตัวได้ ให้เอามาทำโทษแล
เรียกค่าปรับใหม่โดยสมควร แต่การหาฟองจันตะเม็ดให้ห้ามแต่ใน
เขตเสาศิลา ซึ่งปักไว้แต่ก่อนเป็นอาศรรพ์กันปีศาจทุกทิศใน
เขตพระนคร ถ้าใครทำปาณาติบาตในเขตพระนครแล้วให้กรม
เมืองจับปรับเอาทรายทำวัด การที่มีผู้ทำปาณาติบาตในที่อื่น ๆ
นอกจากเสาศิลาเขตพระนครนั้น เป็นแต่ตรีสประภาชไว้ว่าเมื่อ
ไม่มีใครเป็นเจ้าของห้วยหนองคลองบึงบางแล้ว ราษฎรก็จะแย่ง
กันทำปาณาติบาตในที่นั้น ๆ ก็จะเกิดวิวาทขึ้น แล้วจึงจะยึดเอาที่
นั้นเป็นที่หลวงเสีย แล้วจึงจะได้ห้ามมิให้ใครทำปาณาติบาตในที่
นั้นต่อไป ที่นั้น ๆ จะทำปาณาติบาตของราษฎรก็จะน้อยแคบเข้า
ทุกที ก็จะเป็นที่เจริญอุภัยทานเป็นการพระราชกุศลเสมอไป ความ
ข้อนี้เป็นแต่ตรีสประภาชไว้ตั้งแต่ปีจออัฐศก (พ.ศ. ๒๓๖๕) มา
จนถึงปีจอโทศก (พ.ศ. ๒๓๕๓) เป็น ๒๕ ปี ก็ไม่มีใครซึ่งแย่งกัน
จนถึงเกิดความจนถึงได้ยึดเอาที่นั้นเป็นที่หลวง แม้ถึงจะเกิด
วิวาทกันบ้างก็ชำระแล้วไปแต่ในเจ้านายเท่านั้น ไม่เป็นไปตาม
พระราชประสงค์ ซึ่งมีพระราชโองการรับสั่งให้กรมการหัวเมือง
จับผู้หาฟองจันตะเม็ดในทะเล แลให้กรมเมืองจับผู้หากุ้งหาปลา
ในภายในเขตเสาศิลา นั้น เมื่อมีรับสั่งครั้งหนึ่งแล้ว ก็ทรงไปด้วย
ราชการอื่น ๆ ด้วยว่ามีราชกิจเป็นการใหญ่ ๆ มาก มิได้ทรงตั้ง

เดือนตรวจตราประการใดอีก การนั้นก็จัดจางไป ผู้ที่ทำปาณาติ-
 บาตก็ได้ชองที่จะทำกำเริบขึ้น เพราะฉันทเล็กอากรค่าน้ำเสียนั้น
 ไม่เป็นคุณอันใดแก่แผ่นดินแลพระพุทธศาสนาแลตัวสัตว์คือ
 กุ้งปลาในน้ำ กลับเป็นคุณแก่ผู้ที่ทำปาณาติบาตเป็นคนบาปนั้น
 ยิ่งกว่าคนที่เลี้ยงชีวิตโดยชอบธรรม คือทำไร่นาเรือกสวนทั้งปวง
 นั้นเสียอีก เป็นการไม่เสมอในการที่จะถือเอาส่วยแต่ราษฎรทั้ง-
 ปวงไป ซึ่งเสนาบดีข้าราชการผู้ใหญ่ได้ปรึกษาพร้อมกันจะให้
 อากรค่าน้ำขึ้นตามเดิมที่เคยได้มีมาแต่ก่อน ตามธรรมเนียมบ้าน
 เมืองนั้นชอบแล้ว ตามแต่เจ้านายผู้ใหญ่แลเสนาบดีที่เป็นผู้
 ช่วยทำนุบำรุงแผ่นดินจะเห็นควรนั้นเถิด ก็ให้ตั้งพระศรีชัยบาน
 เป็นนายอากรไปตามคำปรึกษาแลเรื่องราวพระศรีชัยบาน แล
 พระบรมวงศานุวงศ์แลเสนาบดีข้าราชการเห็นพร้อมกัน^๑

เจ้าจำนวนได้เรียกเอานายประกันพระศรีชัยบานจีนอัน จีนชุม
 จีนหนู จีนสี ไว้มั่นคงสมควรแก่เงินอากรของหลวงอยู่แล้ว ตั้ง
 พระศรีชัยบานเป็นนายอากรเรียกค่าน้ำณกรุงเทพฯ แลหัวเมือง
 ๓๗ เมือง ๘ ตำบลตั้งแต่จำนวนปีชวดจัตวาศก เป็นเงินอากรจ่า-
 นวนปีละ ๓๗๐ ชั่งสิบไป

พระศรีชัยบาน แต่งให้จีนอันเป็นหมื่นเทพอากร ไปเรียกค่า
 น้ำณกรุงเทพฯ ตำบลบางเวก บางบอน บางโหนด หัวกระบือ

แสนแสน รวม ๕ ตำบล เมืองนนทบุรี เมืองประทุมธานี รวม
๓ เมืองเป็นจำนวนเงินอากรชนพระคลังมหาสมบัติ ๓๒ ชั่ง ชน
กรมสมเด็จพระเดชาดิศร ๑ ชั่ง ๑๐ ตำลึง ขนกรมพระพิพิธโภค
ภูเบนทร์ ๑ ชั่ง ขนกรมพระพิทักษเทเวศร์ ๑ ชั่ง ขนกรมขุนสรรพ
ศิลป์ปรีชา ๑๐ ตำลึง รวม ๓๖ ชั่ง

แต่งตั้งให้จันทุมเป็นหมื่นวิสูตรอากร ไปเรียกค่าน้ำ ณ กรุงเก่า
อำเภอนคร อำเภอเสนา อำเภออุทัย รวม ๓ อำเภอ เมืองอ่าง-
ทอง เมืองอินทบุรี เมืองพรหมบุรี เมืองสิงห์บุรี เมืองสรรคบุรี
เมืองลพบุรี เมืองไชยนาท เมืองนครสวรรค์ เมืองพิจิตร เมือง
พิษณุโลก เมืองสุโขทัย เมืองสวรรคโลก เมืองพิชัย เมือง
สุพรรณ เมืองนครไชยศรี เมืองราชบุรี ๑๗ เมือง เป็นจำนวน
เงินอากรชนพระคลังมหาสมบัติ ๑๕๔ ชั่ง ๑๕ ตำลึง ชนพระคลัง
เดิม ๒๐ ชั่ง ชนพระบวรราชวัง ๓๐ ชั่ง รวม ๒๐๔ ชั่ง ๑๕ ตำลึง

แต่งตั้งให้จันทุมเป็นหมื่นอินทราอากร ไปเรียกค่าน้ำเมืองสมุทร
สงคราม เมืองสาครบุรี เมืองเพ็ชรบุรี เมืองปะทิว เมืองชุมพร
เมืองไชยา เมืองสงขลา เมืองพัทลุง ๘ เมือง เป็นจำนวนเงิน
อากรชนพระคลังมหาสมบัติ ๕๘ ชั่ง ๕ ตำลึง ขนกรมหลวงภว
เนตรนรินทรฤทธ ๑๐ ตำลึง ขนกรมหลวงวงศาธิราชสนิท ๑ ชั่ง
รวม ๕๘ ชั่ง ๑๕ ตำลึง

16/07/2564

แต่งตั้งให้จันทุมเป็นหมื่นศรีอากร ไปเรียกค่าน้ำ ณ เมืองนคร

นายก เมืองปราจีนบุรี เมืองฉะเชิงเทรา เมืองสมุทรปราการ
เมืองชลบุรี เมืองบางละมุง เมืองระยอง เมืองจันทบุรี เมือง
ตราข รวบรวม ๘ เมือง เป็นจำนวนเงินอากรขึ้นพระคลังมหาสมบัติ
๖๕ ๕๐๐ ชั่ง ขึ้นพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอนุวงศ์ ๑๐ ตำลึง รวม
๖๕ ๕๐๐ ชั่ง ๑๐ ตำลึง เข้ากัน ๓๗ เมือง ๘ ตำบล ปีหนึ่งเป็นเงินอากร
จำนวนปีละ ๓๗๐ ชั่งสืบไป

ให้พระศรีชัยบาน หมื่นเทพ หมื่นวิสูตร หมื่นอินทร์ หมื่น
ศรี ส่งเงินอากรค่าน้ำคิดแต่จำนวนปีชวดจัตวาศก ส่งเงินอากร
แก่เจ้าจำนวนปีละงวดๆ เดือน ๔ แรม ๑๕ ค่ำ ปีชวดจัตวาศก
งวดหนึ่ง เป็นเงิน ๓๗๐ ชั่งจงทุกงวดทุกปีสืบไป อย่าให้เงินอากร
ขาดค้างล่วงงวดล่วงปีไปได้ เป็นอันขาดทีเดียว แลให้พระศรีชัย-
บาน หมื่นเทพ หมื่นวิสูตร หมื่นอินทร์ หมื่นศรี เรียกอากร
ค่าน้ำแก่ราษฎรตามพิกัดอัตรา ซึ่งสรรพากรในชั้นไว้ ให้นาย
อากรเรียกค่าน้ำแก่ผู้ทำกินน้ำจืดโพงปางละ ๓ ตำลึง เรือแพพาน
ลำละ ๒ ตำลึง ๒ บาท เรือแพโปงลำละ ๑ ตำลึง ๒ บาท เรือแพ
ทอดลำละ ๑ บาท ช้อนใหญ่ลำละ ๒ สลึง ช้อนเล็กลำละ ๑ สลึง
ส้อมเรียกคนละ ๑ สลึง ตักชุดคนละ ๑ บาท ข่ายตักปลาตะเพียน
คนละ ๑ บาท แพงตะกรบคนละ ๑ สลึง ฉมวกคนละ ๑ เฟือง
ลอบขุ่นคนละ ๑ บาท ๒ สลึง ลอบนอนคนละ ๑ บาท ตักตุม
คนละ ๑ สลึง ตักไซคนละ ๒ สลึง ตักถันคนละ ๑ เฟือง เบ็ด

ราวคนละ ๒ สลึง ตกเบ็ดปลาช่อนปลาชะโดคนละ ๑ เฟือง สวีง
 กุ้งสวีงปลาคนละ ๑ เฟือง อวนล้าละ ๒ ตำลึง ๒ บาท ยกยอ
 ขันช่อปากกว้างตั้งแต่เช้าหนึ่งขึ้นไปให้เรียกล้าหนึ่งวาละ ๑ บาท
 เชงเลงให้เรียกคนละ ๑ บาท ยกยอเล็กปากกว้างต่ำกว่า ๔ ศอก
 ลงมาให้เรียกคนละ ๑ สลึง ตักขึ้นให้เรียกคนละ ๑ สลึง ฉะนาง
 ให้เรียกคนละ ๒ สลึง ตกเบ็ดทรง ๑๐๐ ละ ๒ สลึง

น้ำเค็มรวบปะกักคอกล้าละ ๒ ตำลึง ๒ บาท รวบปะกักล้าละ
 ๑ ตำลึง ๒ บาท เรือฉลอมอวนล้าละ ๒ ตำลึง ๒ บาท เรือไซมาน
 ล้าละ ๓ ตำลึง เบ็ดลากล้าละ ๒ บาท ๒ สลึง ชุกันรวบไซมานหาง
 หนึ่ง ปี่ละ ๑ ตำลึง ที่โพงพางปากน้ำ ๑ ตำลึง ที่โพงพางถัดขึ้น
 มา ๓ บาท ที่โพงพางถัดมา ๒ บาท รววกางเคยบางเหยยล้าละ ๑ บาท
 ๒ สลึง ทอดแหกเลล้าละ ๑ บาท เบ็ดกุเรา ๑ สลึง แหวงรวบ ๒
 สลึง สองคนลากอวนคนละ ๑ บาท เบ็ดวางต๊บบ ๒ สลึง ช้อน
 กุ้งช้อนปลาคนละ ๑ เฟือง รุกุ้งทะเล ๒ บาท รวโพงพางลากปลา
 ในคลองล้าละ ๒ สลึง รวโพงพางล้าละ ๑ ตำลึง รวดักปลูล้าละ ๒
 สลึง ปะกักคอกล้าอ้อมฉลากยกนายเรือเสียนอกนั้นเอาคนละ ๑ บาท
 ไซกั้งไซเคยคนหนึ่งปี่ละ ๒ บาท ๒ สลึง ฝรั่ง ๑ บาท ๒ สลึง
 เดือนหนึ่งเป็นเงิน ๒ สลึง เรือกางกุ้งกางเคยน้ำจืดน้ำเค็มรวบละ ๑
 บาท เบ็ดลากกระเบนล้าละ ๓ บาท เบ็ดวาสายลากเบ็ดล้าละ ๑
 บาท ๒ สลึง เบ็ด ^๕ TUOC ลอกกะพงคนละ ๒ สลึง เบ็ดราวหางกว ๒ สลึง

เบ็ดสายหางกิว ๑ สลึง แหงปลาหมอน้ำล้าละ ๑ สลึง อวนลากยก
 นายเรือนอกนั้นเอาคนละ ๑ บาท ร้วไซมานรองคลองละ ๓ ตำลึง
 ร้วไซมานริมคลองละ ๒ ตำลึง ๒ บาท ฉลอมกูเรา ๑ ตำลึง ปะกัก
 คอกตะพงล้าละ ๑ ตำลึง ๒ บาท อีชุนน้อยใส่เคยริมฝั่งคนละ ๑ สลึง
 กระจานถีบหอยคนละ ๑ สลึง (กระจานล้วงปลา) หมึก ๒ สลึง
 ชูดหอยปากเป็ด ๒ สลึง ฉมวกคนละ ๑ สลึง สวิงตักกุ้งไม่มีคัน
 ๑ เฟือง เรือหาหอยแครงคนหนึ่ง ๑ สลึงเฟือง เรือหาหอยกะพง
 คนหนึ่ง ๑ เฟือง เรือหาหอยแมงกุกคนหนึ่ง ๔๐๐ เบย เรือหาหอย
 หลอดคนหนึ่ง ๔๐๐ เบย

ซึ่งราษฎรชักหญ้ากร้าลงกระบังรังเฟือกห้วยหนองคลองบึงบาง
 บ่อหลุมเอาตัวปลานั้น บางที่ทำบ่อหลุมน้อยก็มีบ้างใหญ่ก็มีบ้าง
 ที่ชักหญ้ากร้าลงกระบังรังเฟือก ที่ใหญ่ยาวกว้างบ้างเล็กบ้างไม่
 เสมอกัน นอกจากพิกัดนั้นเป็นอย่างธรรมเนียมสืบ ๆ มา สุดแต่
 นายอากรกับราษฎรผู้ทำกินจะเห็นพร้อมยอมกัน แล้วแต่นาย
 อากรจะเรียกราษฎร จะผูกแก่กันตามสมควรจะยอมกันนั้นเกิด
 ถ้านายอากรยอมให้ทำก็ได้ ถ้านายอากรไม่ยอมให้ทำ ก็อย่าให้
 ราษฎรลักลอบทำเป็นอันขาด จะกำหนดลงในพิกัดด้วยไม่ได้ ให้
 นายอากรเรียกอากรค่าน้ำตามพิกัดมีมาในท้องตราแต่เท่านั้น ห้าม
 อย่าให้นายอากรเรียกอากรค่าน้ำล่วงแขวงล่วงอำเภอให้ ถ้าเหลือ
 ผิดด้วยพิกัดอย่างธรรมเนียมแต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้

ประการหนึ่งถ้าพรรคพวกบ่าวแลทาส ซึ่งไปทำอากรด้วยกัน
นั้น เกิดวิวาทแก่กันเป็นแต่เนื้อความเล็กน้อย ก็ให้นายอากร
สมัคสมานว่ากล่าวให้สำเร็จแต่ในกันเอง ถ้าเป็นเนื้อความมหันต
โทษข้อใหญ่ก็ให้ส่งไปยังผู้รักษาเมือง กรมการ พิจารณาว่า
กล่าวตามพระราชกำหนดกฎหมาย ถ้าแลราษฎรฟ้องหากกล่าว
โทษสมัคพรรคพวกนายอากร ก็ให้นายอากรส่งตัวผู้ต้องคดีให้
ผู้รักษาเมือง ให้กรมการพิจารณาว่ากล่าว ถ้าคดีต้องตัวนาย
อากร ก็ให้แต่งตั้งนายไปว่าต่างไปแก่ต่าง อย่าให้ขัดขวางคดีของ
ราษฎรไว้

อนึ่งห้ามอย่าให้ผู้รักษาเมือง กรมการ แขวงนายบ้านนายอำเภอ
เกาะกุม นายอากรพรรคพวกบ่าวแลทาส ซึ่งไปทำอากรด้วยกัน
นั้นกะเกณฑ์ ไปใช้ราชการเบ็ดเสร็จซึ่งมิได้เป็นพนักงาน แล
เก็บยืมเรือจังกูดกันเชิงถ่อพายเครื่องสำหรับเรือ ไปให้ป่วยการ
ทำอากรแต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ แลให้นายอากรกำชับห้ามปรามว่า
กล่าวแก่พรรคพวกบ่าวแลทาส อย่าให้กระทำคุมเหงฉกชิงข้อ
กระบัตรทำการข่มเหงราษฎร แลเป็นโจรผู้ร้ายปล้นสดมภ์เอา
พัสดุทองเงินเครื่องอัญมณีของสมณะชีพราหมณ์อาณาประชาราษ-
ฏร ไพรบ้านพลเมืองลูกกำพาณิช ทำลายพระพุทธรูปพระสถูป
เจดีย์พระศรีมหาโพธิ พระอุโบสถพระวิหารการบูรณวัดวาอาราม
ฆ่าช้างเอางาแลขนายฆ่าสัตว์อันมีคุณ แลห้ามอย่าให้รับช้อเอา

ฝืนขายฝืนให้แก่กรมการราษฎร ไทย มอญ ลาว เขมร แยก ฉวน
 พม่า ทวาย ฝรั่งเศส เกดเดิม ซึ่งเป็นกำลังราชการเลทหารสำ-
 หรับไปณรงค์สงครามนั้น ซอขายสิ่งของต้องห้าม ทำให้ผิดด้วย
 พระราชกำหนดกฎหมายห้ามปรามเก่าใหม่ แต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้
 ครั้นลู่ทองตราไนไซร์ ถ้ามีตรานกวายุกักษ์ มีหนังสือเจ้า
 จำนวนนำตั้งมาด้วยฉบับหนึ่ง เรืองราวจำนวนเงินต้องกันแล้ว ก็
 ให้เจ้าเมืองกรมการ ลอกเอาท้องตราไนไว้ แล้วให้ประหวนส่งตรา
 ไนให้แก่พระศรีชัยบาน หม่นเทพ หม่นวิสูตร หม่นอินทร์ หม่น
 ศรี ผู้เป็นนายอากร เข้าเรียกอากรค่านำจัดน้ำเค็ม แต่จำนวนปี
 ชวดจัตวาศกสืบไป ตามท้องตราแลรับสั่งมานิจทุกประการ
 สารตรามาณวันเสาร์ เดือน ๑๑ แรม ๑๑ ค่ำ ปีชวดจัตวาศก
 จุลศักราช ๑๒๑๔ (พ.ศ. ๒๓๕๕)

ตำนานอากรสวนใหญ่

หนังสือเจ้าพระยาจักรี มาถึงเจ้าเมืองกรมการ.

ด้วยท่านอรรคมหาเสนาบดีผู้ใหญ่ๆ ปรีกษาพร้อมกันกราบ
บังคมทูลพระกรุณา แก่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิ
สุทธสมมติเทพยพงศ์ วงศาธิศวรภักษัตริย์ รัชสมัยราชินิกโรดม
จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ บรมราชาธิราชบรมนาถ
บพิตร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าแต่ก่อนพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวในแผ่นดินซึ่งล่วงแล้วมา เมื่อเสด็จขึ้นถวัลยราชาภิเษก
เสวยสิริราชสมบัติ ครอบครองพระราชอาณาจักรอันได้ ๓ ปี
แล้ว เคยโปรดเกล้าฯ ให้แต่งข้าหลวงออกไปรังวัดสวน
ตรวจนับต้นไม้ผลในสวนของราษฎรจังหวัดกรุงเทพพระมหานคร
อมรัตนโกสินทรมหินทรายุชยา แลเมืองนนทบุรี เมืองนคร
เขื่อนขันธ์ เมืองสมุทรปราการ เมืองนครไชยศรี เมืองฉะเชิงเทรา
เมืองสาครบุรี เมืองสมุทรสงคราม เมืองราชบุรี เมืองเพชรบุรีทำ
หน้าโฉนดเสียใหม่เรียกเงิน อากรส่งเข้ายังพระคลังมหาสมบัติตาม
หน้าโฉนดใหม่นั้นเป็นราชประเพณีมีมา ครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระคุณธรรมอันมหาประเสริฐเสด็จเถลิง
ถวัลยราชบรมราชาภิเษกสำเร็จบรมราชาธิศวรราชสมบัติ ครอบครอง

พระราชอาณาจักรมาถึงปีที่ ๓ ในปีฉลูเบญจศก^๕ เป็นกาลอันควร
จะแต่งข้าหลวงออกเค็รสวน ทำหน้าโฉนดใหม่ตามโบราณราชประ
เพณี^๕ การอันสิ้นสุดแต่จะทรงพระกรุณาโปรดฯ

จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ดำรัสว่า^๖ การ ๒ อย่าง
คือการสักเลขหมายหมู่ทำทะเบียนทางว่าวไว้ แล้วเกณฑ์ข้าราชการ
การตามจำนวนทะเบียนทางว่าวอันนั้นไปหลายปี แลหักหนี้ตาย
เป็นแต่คราวๆ นานๆ น้อยอย่างหนึ่ง การเค็รสวนเค็รนานับต้น
ไม้มีผลแลกระถางนาให้แน่นอนแล้ว ทำหน้าโฉนดตราแดงให้ไว้
แก่เจ้าของสวนเจ้าของนา แล้วเก็บอากรสวนแลหาเงเข้าค่านา
ตามจำนวนหน้าโฉนดตราแดงฉบับหนึ่งนั้นไปหลายปี จึงเค็รสวน
เค็รนาใหม่ต่อกาลนานๆ น้อยอย่างหนึ่ง เห็นจะเป็นการบังเกิด
เป็นอย่างธรรมเนียมมาแต่พระราชบัญญัติของพระมหากษัตริย์พระ
เจ้าแผ่นดินแต่ก่อน ที่ทรงพระสติปรีชาบัญญัติ แลข้าราชการที่
ปรักษาอันเป็นปราชญ์ฉลาดในการที่จะทำนุบำรุงแผ่นดินให้เจริญ
เรียบร้อยง่ายสะดวก แลการสักเลขหมายหมู่มีทะเบียนทางว่าว
ตัวเลขตายหนี้ชราพิการหรือบวชเป็นภิกษุ เจ้าพนักงานยังไม่หัก
บาญชีจำหน่าย ก็คงเกณฑ์ราชการอยู่เสมอตามทะเบียนเดิมที่
ลูกหมู่รุ่นสกรรจนกมมาก เจ้าหมู่ยังไม่ได้นำเข้ามาสักคงเหลือ

๑ ความต่อไปนี้เข้าใจว่า เป็นพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

อยู่โดยมาก แลนาของราษฎรที่เป็นนาคโค ข้าหลวงรังวัดแล้ว
 ทำตราแดงให้ไว้ แก่เจ้าของนาเป็นสำคัญ เจ้าของนาจะได้ทำแล
 มีได้ทำก็ดี มีอย่างธรรมเนียมว่าเมื่อถึงปีข้าหลวงเสนา ก็คงเรียก
 หางเข้าค่านาเต็มตามตราแดงที่มีในบาญชี ที่เจ้าของนาเอาตรา
 แดงไปเวรส่งแก่กำนันนายอำเภอแล้ว หรืออพยพทิ้งนาให้ร้างไว้
 ถึงภายหลังกลางแห่งจะแต่งอุบายให้ญาติพี่น้องเข้าทำในที่นาเวร
 ข้าหลวงเสนา ก็ได้ เรียกค่านาแต่ที่ทำได้ หรือแต่ตามตราแดงบาญชี
 ตั้งคง ค่านาตกขาดจากกรมตราแดงโดยมาก

แลสวนของราษฎรนั้นเล่า สวนสวนต้นผลไม้หักโค่นตาย
 เสีย เจ้าของสวนเกียจคร้านหาปลูกซ่อมแซมเพิ่มเติมขึ้นใหม่ เจ้า
 พนักงานรังวัดก็เรียกอากรเต็มหน้าโฉนด ที่ปลูกต้นผลไม้ขึ้นใหม่กว่า
 หน้าโฉนดเดิมก็มีได้บวกเงินอากรขึ้น การทงหนทแท็กควรจะให้เจ้า
 พนักงานชำระ บาญชีไล่ตัว เลขลูกหมู่เข้ามาสักแลหักบาญชี จำหน่าย
 แล้ว จึงเกณฑ์ชำระราชการตามตัวเลขที่มีตัวจริงทุกคราวเกณฑ์
 แลแต่ง ข้าหลวงออกรังวัดนาเคียรสวนของราษฎรให้เสมอทุกปีทุก
 คราวเก็บอากรสวน แลหางเข้าค่านานั้น จึงจะชอบ เป็นการเสมอทั่ว
 หน้า แต่ถ้าทำอย่างนั้นก็จะเป็นการพินเปลือจะต้องชำระบาญชีเก่า
 ใหม่ซับซ้อนทบทวนมา เมื่อบ้านเมืองมีราชการทัพศึกหรือราชการ
 อื่นใหญ่ ๆ สิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้น ก็จะค้างเคียรไม่เรียบร้อยง่ายสะดวก
 จะลำบากแก่เจ้าพนักงาน TUDC 6/07/2564

ความเสมอสมานดั่งนั้น แต่ครั้นถ้าการชำระเลขแลเดิรนาเดิร
 สวนใหม่นั้นงดเสีย นานไปการที่ใกล้ต่อที่จริงที่เสมออันจะห่างจะ
 ใกล้ไปทุกปี บัดนี้การสักเลขลูกหมุ่สกรรจขน์ใหม่ กับชำระตัว
 เลขที่จะต้องหักบาญชีจำหน่ายนั้น กรมพระสัสดีก็ได้ตั้งการตัด
 แปลงแลชำระอยู่แล้ว แลการเดิรนาเดิรสวนนั้นก็ควรให้ เปน
 ไปใกล้ความเสมอตุจการสักเลขเหมือนกัน เจ้าของนาเจ้าของสวน
 จะได้มีความอุสาหะปลูกต้นไม้ผลทำไร่นาให้มากขึ้น เปนประ-
 โยชน์แก่บ้านเมืองแลเปนคุณแก่แผ่นดิน แลเมื่อแผ่นดินพระ
 บาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวในปีฉลุเอกศก (พ.ศ. ๒๓๗๒)
 โปรดเกล้าฯ ให้ข้าหลวงออกเดิรสวนครั้งหนึ่ง ครั้นปีเถาะตรี
 ศก (พ.ศ. ๒๓๗๔) น้ามากท่วมต้นไม้ตายเสียมาก ได้ทรง
 พระกรุณาแก่ราษฎรเจ้าของสวนจะไม่ให้ ได้ความเดือดร้อน ณ
 ปะโรงจัตวาศก (พ.ศ. ๒๓๗๕) จึงโปรดเกล้าฯ ให้เดิรสวน
 อีกครั้งหนึ่ง แต่ปีมะโรงจัตวาศกมานั้นได้ ๒๐ ปีล่วงไปแล้ว ซึ่ง
 เสนาบดีผู้ใหญ่ๆ ปรีกษาพร้อมกันเห็นว่ากาลนานมา จะขอให้
 แต่งข้าหลวงออกเดิรสวนในปีฉลุเบญจศก (พ.ศ. ๒๓๘๖) นี้
 นั้นก็ชอบด้วยราชการอยู่แล้ว แต่ซึ่งจะถือเอาเป็นธรรมเนียมว่า
 เปลี่ยนแผ่นดินใหม่ได้ ๓ ปีแล้ว จึงให้เดิรสวนเดิรนาแลชำระ
 สักเลขนั้นไม่ควร เมื่อเหตุมันหรือช้านานไปหลายปีแล้ว ก็ควร
 จะต้องจัดแจงการเสียใหม่ให้ ใกล้จริงแลเสมอเข้าครั้งนั้น

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาราชนิกิตต์ศรีรัตนราช
สมบัติพิริยพาหะ กับพระยาพิพิธโกไศสวรย์ จมื่นศรีสรรักษ์หัว
หมันมหาดเล็กเป็นแม่กองใหญ่ชำระความ แลชำระบาญชิตันไม้
มีผลควรตรงอากรให้แน่นอน แลกำหนดไฉนดแจกให้แก่ราษฎร
เจ้าของสวนแขวงกรุงเทพพระมหานครอมรัตนโกสินทร แลหัว
เมือง อย่าให้เกิดวิวาทแก่กันขึ้นได้ โปรดเกล้าฯ ให้แต่งข้า
หลวงเค็ดสวนแขวงกรุงเทพมหานคร แลเมืองนนทบุรี เมือง
นครเขื่อนขันธ์ เมืองสมุทรปราการ

ฝังเหนือข้าหลวงในพระบรมมหาราชวัง พระยาสิทธิราชเดโช
ไชยอภัยพิริยบรากรมพาหุ แม่กอง ๑ พระยาราชนิกิตต์ศรีรัตนราช
สมบัติพิริยพาหุ ๑ พระยาสมบัตย์ชาติบาลเจ้ากรมพระคลังในขวา ๑
หลวงศักดิ์นายเวรมหาดเล็ก ๑ หลวงอภิบาลภูวนาถเจ้ากรมรักษา
พระองค์ขวา ๑ จมื่นมหาสนิทปลัดกรมพลพันขวา ๑ รวม ๖ พระ
บรมราชวังนั้น พระยาประเสริฐสุสาตราจารยเจ้ากรมหมอ ๑
หลวงรัตนรักษาเจ้ากรมแสงในซ้าย ๑ รวม ๒ รวมฝังเหนือ ๘

ฝังใต้ข้าหลวงในพระบรมมหาราชวัง พระยาเพชรพิไชย
จางวางล้อมพระบรมมหาราชวังแม่กอง ๑ พระยาสามภพพ่าย
จางวางกรมทหารในซ้าย ๑ พระยากาญจนานุกิจ ๑ จมื่นสรรเพช
ภักดีหัวหมันมหาดเล็ก ๑ จมื่นจรัญธาดาองค์เจ้ากรมพระตำรวจวัง
ซ้าย ๑ หลวงวิจารณ์ราชารักษ์ปลัดจางวางรักษาพระองค์ ๑ รวม ๖

พระบวรราชวัง พระยาวิเศษศักดิ์จากวางทหารปืนใหญ่ ๑ พระ
 จ้านงสรไกรปลัดจากวางเกณฑ์หัดปืนแดง ๑ รวม ๒ รวมฝูงได้ ๘
 เมืองเพ็ชรบุรี เมืองราชบุรี เมืองสมุทรสงคราม เมืองนคร
 ไชยศรี เมืองสาครบุรี ข้าหลวงในพระบรมมหาราชวัง พระเทพา
 ธิบดีเจ้ากรมพระสัสดีซ้าย ๑ พระจันทราทิตย์เจ้ากรมสนมพล
 เรือขวา ๑ จมื่นราชาบาลปลัดกรมพระตำรวจนอกซ้าย ๑ หลวง
 มโหศวรรย์ ๑ หลวงสุวรรณภักดี ๑ หมื่นเสพสวัสดิ์ปลัดกรม ๑
 ข้าหลวงในพระบวรราชวังพระยาอร่ามมณเฑียรจากวางทหารใน ๑
 พระฤทธิเดชเจ้ากรมพระตำรวจนอกซ้าย ๑ รวม ๘ รวมทั้งสิ้น ๒๔
 นาย แลสวนเมืองฉะเชิงเทรานั้น เดิรสวนแขวงกรุงเทพฯ ๙ เสรีจ
 แล้วยังให้ข้าหลวง ๘ นายฝังเหนือออกไปเดิรสวนแขวงเมืองฉะเชิง
 เทราต่อไป เหมือนอย่างกรุงเทพฯ ๙ ให้ข้าหลวงมีชื่อแต่งทนาย ๙
 ละ ๘ คนกำกับกัน ให้นำระวางนำไปรังวัดสวนนับต้นไม้ของ
 ราษฎรให้สิ้นเชิงจงทุกสวน อย่าให้หลงเหลือเบียดบังไว้ได้เป็น
 อันขาด

แลต้นไม้มีอากร หมากร มะพร้าว พลุ มะม่วง มะปราง
 ทุเรียน มังคุด ลางสาด ๘ สิ่งนี้ หมากรเอกสูง ๓ วา ๔ วา เรียกต้น
 ละ ๕๐ เบย ๑๐๐ ละ ๓ สลึง ๒๐๐ เบย หมากรโทสูง ๕ วา ๖ วา
 เรียกต้นละ ๔๐ เบย ๑๐๐ ละ ๒ สลึงเฟือง หมากรตรีสูง ๗ วา ๘
 วา เรียกต้นละ ๓๐ เบย ๑๐๐ ละ สลึงเฟือง ๖๐๐ เบย หมากรผลกา

รายออกดอกประปรายให้เรียกเท่าโตต้นละ ๔๐ เบี้ย ๑๐๐ ละ ๒
สลึงเฟื้อง หมายความว่า ๔ รายนมหมากกรอกต้นละ ๑๑ ผล

มะพร้าวเล็กตั้งปล้องสงศอกหนึ่งขึ้นไป ให้เรียกเท่าเอกต้น
ละ ๕๐ เบี้ย ป่าลาดนศกจึงจะเรียกเงินอากร แต่หมากกรอกนั้น
ยังไม่เรียก ต้นสูงคอดคออเร็วช่ายเอนให้ยกอากรเสีย สูง ๘
ศอกขึ้นไปเอาเป็นใหญ่เรียกต้นละ ๑๐๐ เบี้ย ๘ ต้นเฟื้อง ๑ ม่นำ
มันเฉลี่ย ตั้งปล้องสงศอกหนึ่งขึ้นไปถึง ๗ ศอกเอาเป็นป่าลาดนศก
จึงเรียกเงินอากร แต่น้ำมันเฉลี่ยนั้นยังไม่เรียก สูงคอดคออเร็ว
ให้ยกเสีย แต่มะพร้าวมูลสีน้ำพื้เกหงสืบบาทสำหรับของทุก
เกล้า ๆ ถวาย แลของกำนัลให้ยกอากรเสีย

พุดค่างทองกลางสูง ๗ ศอก ๘ ศอกขึ้นไปให้เอาเป็นใหญ่ ๔
ค่างเฟื้อง ๑ ร้อยละ ๓ บาทเฟื้อง สูง ๕ ศอก ๖ ศอกเอาเป็นเล็ก
ป่าลาดนศกจึงจะเรียกเงินอากร

ทุเรียน มะม่วง วัดแต่โคนต้นขึ้นไปสูง ๓ ศอกขึ้นไปเพียง
ตาโอบรอบ ๓ กำเอาเป็นใหญ่ ทุเรียนต้นละ ๑ บาท มะม่วงต้นละ
เฟื้องใหญ่รอบไม่ถึง ๓ กำลงมาจนถึง ๒ กำเอาเป็นเล็กป่าลาดนศก
จึงจะเรียกเงินอากร

มังคุด ลางสาด วัดแต่โคนต้นขึ้นไปสูงศอกคืบหนึ่งเพียง
ตาโอบรอบ ๒ กำเอาเป็นใหญ่ เรียกต้นละเฟื้อง ใหญ่รอบไม่ถึง ๒
กำลงมาจนกำหนึ่งเอาเป็นเล็กป่าลาดนศกจึงจะเรียกเงินอากร

มะปราง วัดแต่โคนต้นขึ้นไปสูง ๓ ศอกยื่นเพียงตา โอบรอบ
๓ ถ้าเอาเป็นใหญ่ ๒ ต้นเฟื่อง โอบรอบ ๒ ถ้าเอาเป็นเล็กป่าล
ฉกจึงจะเรียกเงินอากร

แต่ส้มโอ ส้มแก้ว ส้มเกลี้ยง ส้มเทพรส ส้มมะแบง ส้ม
จุก ส้มเปลือกบาง ๗ สิ่งนั้น โปรดเกล้าฯ ให้ยกไม่ให้เรียกอากร
แลต้นทุเรียน มะม่วง มังคุด ลางสาด มะปราง ๕ สิ่งนี้ ถ้า
ต้นเป็นโพรงยอดตายมีแต่กิ่ง ๑ สองกิ่งให้ตั้งเป็นโคนหาอากรมิได้
ถ้าโคนต้น ๒ ต้น ๓ ต้นเคียงชิดกันให้เอาแต่ต้นหนึ่ง ถ้าห่างกัน
ตัวโคตลอดได้ ให้เรียกเรียงต้น ถ้าแลสวนผู้จับทำสร้างขึ้นใหม่
หาต้นผลไม้มิได้กีด แลต้นไม้เก่ามีอยู่อากรต่ำกว่าเดิมจง ให้
เรียกแต่ ป่าเดิมจงเป็นหลวงปละสลึง ๖๐๐ เบี้ย ให้หน้าโฉนด
ตราแดงไว้

อนึ่งราษฎรรู้ว่าข้าหลวงจะเค็รสวน แลราษฎรบังอาจลักตัด
ต้นผลไม้อากร ซึ่งนายระวางประกาศห้ามแล้วให้ขาดอากรของ
หลวงไปให้ปรับใหม่อากรต้นหนึ่งเป็น ๓ ต้น สักหลังไว้ในโฉนด
เป็นใหม่โทษแล้วอย่าให้หักสับลดให้กับราษฎรผู้กระทำผิดนั้นเลย
ให้ผู้ทอากรกับไม้ใหญ่สับไปอย่าให้ดูเขียงอย่างกัน แลห้ามอย่า
ให้เรียกเอาค่าฤชาตลาการแก่ราษฎรผู้ลักตัดต้นผลไม้นั้นเลย

แลห้ามอย่าให้ข้าหลวง กอง เค็ร เอาเนื้อ ความแฝง อาญาอุท
ธรณ์นครบาลซึ่งเย็นสินใหม่พินัย ไว้พิจารณาว่ากล่าวเป็นอันขาด
ทีเดียว

แต่ให้ข้าหลวงลงเส้นเชือกรั้ววัดสวนของราษฎร ให้รู้ว่ากว้าง
ยาวลงไว้ในหน้าโฉนดของทุกสวน

แต่เมื่อแรกวันจะลงมือรั้ววัดสวน ให้ราษฎรทำบายศรีบวง
สรวงพระกัมเจาทสารับหนึ่ง กรุงพาสารับหนึ่ง ตรีษะสุกรคู้
หนึ่งราคา ๕ สลึง เสื่ออ่อนผืนหนึ่งราคาเฟื้องหนึ่ง ผ้าขาวผืนหนึ่ง
ราคาสลึงเฟื้อง รองเชือกรั้ววัดขันล้างหน้าใบหนึ่งราคาเฟื้องหนึ่ง
สำหรับเชกน้ำประพรมที่สวน ค่าเชกน้ำเฟื้องหนึ่ง ค่ารั้ววัดหัว
เชือกสลึง หางเชือกเฟื้อง รวม ๒ บาทสลึงเฟื้อง แต่แรกลงมือ
แขวงกรุงเทพ ฯ สวนหนึ่ง เมืองนนทบุรีสวนหนึ่ง แต่เมืองนคร
เขื่อนขันธ์สวนหนึ่ง เมืองสมุทรปราการสวนหนึ่ง เมืองนครไชยศรี
สวนหนึ่ง เมืองสาครบุรีสวนหนึ่ง เมืองฉะเชิงเทราสวนหนึ่ง เมือง
เพชรบุรีสวนหนึ่ง เมืองราชบุรีสวนหนึ่ง เมืองสมุทรสงคราม
หนึ่งแต่เท่านั้น

แต่เงินของซึ่งราษฎรเสียไปกับข้าหลวงนั้น ให้นายระวางหัก
เงินอากรของหลวง ซึ่งจะเรียกในสวนนั้นหักให้แก่ราษฎรผู้เสีย
ของแต่เงิน คิดเบ็ดเสร็จเงิน ๒ บาทสลึงเฟื้องนั้นแต่ปีเดียว

ถ้าข้าหลวงนับได้ไม้ใหญ่ไม้เล็ก สวนพระคลังสวนวัดได้เท่า
ใด ให้แม่กองเคียวผู้ใหญ่เขียนหน้าโฉนดป่าปิดตราประจำต้นผลไม้
ให้ไว้เป็นคุ่มมือของราษฎรจงทุกสวน อย่าให้เรียกเงินค่าโฉนดป่า
แก่ราษฎร ให้เรียกแต่มะพร้าว ๒ คู้ พลุ ๒ กลุ่ม หมากทลาย ๑

คิดเป็นเงินสลึงเฟื้องเป็นหัวมือจงทุกสวน แล้วให้ราษฎรเจ้าของสวนแลนายระวางเอาโฉนดมาส่งแก่แม่กองให้ผู้ชำระ จะได้สอบสวนจำนวนต้นผลไม้ให้ถูกต้องตามบัญชี จะได้ทำโฉนดใหญ่ปิดตราให้ไว้กับเจ้าของสวนเป็นสำคัญ

แต่ก่อนนั้นข้าหลวงได้เค็รสวน ๕ ครั้งแล้ว แลเมื่อข้าหลวงเค็รสวนนั้นเป็นสวนของผู้ใด ให้ราษฎรเจ้าของสวนคิดให้เงินค่าหัวมือสวนละสลึงเฟื้อง เบี้ยเลี้ยงสวนละ ๒ สลึง สวนหนึ่งเป็นเงิน ๓ สลึงเฟื้องได้แก่ข้าหลวงนั้น ให้ข้าหลวงเค็รสวนทำตามข้าหลวงเค็รสวนมาแต่ก่อน

ครั้นถึงวันพระ ๘ ค่ำ ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ ให้ข้าหลวงมีช้อกองเค็รเอาบัญชีเค็ร ทูงมาส่งให้กองบัญชี แล้วให้กองเค็รกองบัญชีแลทนายผู้นับต้นผลไม้พร้อมด้วยแม่กองใหญ่ เข้าไปณอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม สบายลัดวันเพาะพระพักตร์พระพุทธปฏิมากรแก้วมรกต แลพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระพุทธเลิศหล้านภาลัย ว่าจะนับต้นผลไม้ของราษฎรแลบัญชีแต่ตามสัจตามจริง อย่าให้เอาของหลวงเป็นของราษฎร ๆ มาเป็นของหลวงมากเป็นน้อย ๆ เป็นมาก ไม้ใหญ่ว่าเล็ก ๆ ว่าใหญ่ และเบี้ยดบังเอาสินจ้างสินบลเป็นอาณาประโยชน์ตนเป็นอันขาดทีเดียว

แลให้กองบัญชีคิดอากรไม้ใหญ่แลหมากกรอกซึ่งมากกว่าเดิม ให้นำยระวางเรียกเงินอากรค่าหมากกรอกซึ่งขึ้นใหม่ใน

จำนวนปีฉลุเบญจศกส่งเข้ายังพระคลังมหาสมบัติ ถ้าต้นผลไม้
 ชำรุดต่ำลงกว่าเดิมให้หักเงินอากรแลหมากกรอกลงเสีย ยังคงไม้
 ใหญ่แลไม้เล็กเท่าใด หักสืบลดหนึ่งพระราชทานให้แก่ราษฎร
 เจ้าของสวน คงนายระวางเรียกอากรไม้ใหญ่ไม้เล็กหมากกรอก
 ได้เท่าไร ให้นายระวางเรียกส่งพระคลังสวน ๆ ส่งเข้าไปยังพระ
 คลังมหาสมบัติ จำนวนปีชาตฉกตามหน้าโฉนดสืบไป

ให้กองบัญชาเขียนโฉนดขึ้นกระดาษรายต้นผลไม้ จำนวนเงิน
 เป็นอักษร อย่าให้บุบฉลุยิปดตราข้าหลวง ๘ นายไว้จงทุกสวน
 ครั้นเสร็จสวนเสร็จแล้ว ให้ราษฎรเอาโฉนดป่ามาสอบทานกับโฉนด
 ใหญ่ต้องกันแล้ว ให้กองบัญชาเอาโฉนดป่าเก็บไว้ส่งโฉนดใหญ่ให้
 แก่ราษฎร แล้วให้นายระวางเรียกเงินค่าโฉนดไว้ ใบละ ๑ บาท ๒
 สลึงจงทุกสวนแต่ปีเดียว แลเงิน ๑ บาท ๒ สลึงนั้นให้แก่ นายระวาง
 เป็นค่าสมุด ค่ากระดาษ ค่าดินสอสำหรับทำบัญชีในการเดิน
 สวน ๑ สลึง ให้แก่ผู้ทำบัญชีคูโฉนด ๑ เฟื้อง ให้แก่ผู้เขียน
 โฉนดเฟื้อง ๑ ยกเป็นค่าตรา ๑ บาท แล้วให้กองบัญชาทำบัญชี
 จำนวนสวนจำนวนไม้ จำนวนเงิน จำนวนหมากกรอกยื่นให้แม่
 กองใหญ่ขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา แล้วให้เจ้าพนักงานรักษา
 ไว้ในพระคลังมหาสมบัติ

อนึ่งมีพระบรมราชโองการดำรัสว่า ไม้ ๓ จำพวก คือ ไม้มะ-
 เกลือเป็นไม้ค่า ๑ ไม้ลมุดสีดำเป็นไม้แดงเนื้อละเอียด ๑ ไม้

จันทน์เป็นไม้ขาวเนื้อละเอียด ๑ ไม้ ๓ จำพวกนี้ถึงมีผลราษฎรชอบ
 ขายกันได้บ้างก็ไม่ได้เรียกอากรมาแต่ก่อน ครั้นต้องพระราชประ-
 สงค์จะใคร่ทรงทราบจำนวนไว้ แลเมื่อต้นหักโค่นประการใดจะ
 ต้องพระราชประสงค์แก่นมาเลื่อยจักตัดออกใช้ราชการ เพราะ
 ดั่งนั้นเดิรสวนครั้งนั้นให้ข้าหลวงแลเจ้าพนักงานับไม้ ๓ จำพวกคือ
 ไม้มะเกลือ ไม้ลุมุด ไม้จันทน์ ให้รู้จำนวนตามเล็กเลใหญ่ใส่
 หน้าโฉนดไว้แต่อย่าให้เรียกเอาค่าธรรมเนียมเมื่อนับแลทำบัญชี
 ต้นไม้ ๓ อย่างนี้เป็นอันขาดทีเดียว เป็นแต่ให้ประกาศมอบหมาย
 แก่เจ้าของสวน แลผู้รับหน้าโฉนดไว้ว่า ถ้าต้นมะเกลือแลต้น
 ลุมุดต้นจันทน์หมดแล้วจะล้มสวนเอง หรือคร่าคร่า เจ้าของ
 จะใคร่ฟันเสียก็ให้มาบอกแก่เจ้าจำนวนก่อนแล้วจึงตัดฟัน แล
 นำเอาต้นไม้แก่นมามอบให้เจ้าจำนวนนำมาพูลเกล้าฯ ถวาย จะ
 พระราชทานราคาให้ตามราคาไม้แก่นเสงเพรงโดยสมควรราชการ
 แลมอบไม้ให้รักษาไว้ในพระคลังในขวาสำหรับใช้ ถ้าเจ้าต่าง
 กรมยังไม่มีการ แลขุนนางเจ้าขุนมูลนายของชาวสวน จะใคร่ตัด
 เอาไม้ ๓ อย่างนี้แต่อย่างใดอย่างหนึ่งไปใช้ราชการ ถ้าเจ้าของ
 สวนจะยอมให้ตัดก็ให้ตัดแล้วเอามามอบแก่เจ้าพนักงานก่อนแล้ว
 จึงมารับไป เมื่อเจ้าพนักงานได้เห็นด้วยดั่งนั้นแล้ว ก็ให้สลัก
 หลังหน้าโฉนดตบบัญชีลง แต่ต้นเล็กน้อยยังไม่แก่นนั้น ถ้าล้ม
 ตายก็ให้เจ้าของปลูกซ่อมแซมขึ้นใหม่ถ่วงน้ำ ๑๐ ปีหรือ ๒๐ ปีจะบวก
 เป็นไม้ใหญ่

ห้ามอย่าให้ข้าหลวงมีข้อเสมือนทนายบ่าวไพร่ซึ่งไปด้วยกันนั้น
ทำข่มเหงแก่ราษฎรชาวสวน ขึ้นเก็บเอาผลไม้แลสิ่งของในสวน
แลเครื่องอัญมณีต่างๆ กระทำให้ราษฎรได้ความยากแค้นเดือด
ร้อนแต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้เป็นอันขาดทีเดียว ถ้าผู้ใดมีฟังกระทำให้
ผิดด้วยพระราชบัญญัตินี้ มีผู้มาร้องฟ้องว่ากล่าวพิจารณาเป็นสัจ
จะเอานายแลไพร่ผู้กระทำผิดเป็นโทษโดยโทษานุโทษ แลให้
ข้าหลวง เจ้าเมือง กรมการ ทำตามท้องตราแลรับสั่งมานั้นจงทุก
ประการ

หนังสือมาณวันอาทิตย์ เดือน ๕ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีฉลูเบญจศก
(พ.ศ. ๒๓๕๖)

ตำนานอากรรักษาเกาะ

หนังสือหมื่นวิเศษอักษรนายเวรกรมท่าเจ้าจำนวน มายังท่าน
พระยาวิชยาธิบดี พระระยอง พระยาสาครสงคราม พระยา
พิพิธพิสัย พระพิไชยชลธิ์ ด้วยจันทน์ทำเรื่องราวยื่นให้
กราบบังคมทูลพระกรุณาว่าเดิมจีนแป๊ะผู้เป็นที่ขุนรักษาสมุทรเป็น
นายอากรเจ้าของเกาะในทะเลฝั่งตะวันออกที่ขนอยู่ในแขวงเมือง บาง
ลมุง ระยอง จันทบุรี เมืองตราข เมืองปัจฉิมศรเขตระวางสัตต
ศัตรุเข้าพักอาศัยในเกาะ แลหาสิ่งของซึ่งเกิดในเกาะซื้อขาย
ทำมาหากินแต่พรรคพวกของตัวฝ่ายเดียว ขอถวายคำไรที่ขอหา
ได้ ให้เป็นประโยชน์แก่แผ่นดินปีละ ๑๓ ชั่ง ขุนรักษาสมุทรรับ
รักษาเกาะหาสิ่งของซื้อขายได้ ๒ ปีแล้ว มีคำไรหาบวกรเงินขึ้นทูล
เกล้าฯ ถวายไม่ จันทน์เห็นว่ายังมีคำไรอยู่ ขอประมูลเงินขึ้น
ทูลเกล้าฯ อีก ๑๐ ตำลึง รวมเดิมประมูลเป็นเงิน ๑๓ ชั่ง ๑๐ ตำ-
ลึง ถ้ารักษาเกาะซื้อขายสิ่งของครบปีมีคำไร จะบวกรเงินขึ้นทูล
เกล้าฯ ถวายอีกนั้น ได้หาตัวขุนรักษาสมุทรนายอากรรักษาเกาะ
คนเก่ามาว่ากล่าวให้สู้ประมูล ขุนรักษาสมุทรนายอากรคนเก่า
ว่าอากรสูงอยู่แล้วไม่รับประมูล ยอมให้ จันทน์รับทำตามเรื่อง
ราวนั้น ได้นำเรื่องราวจันทน์แลคำขุนรักษาสมุทรนายอากร

คนเก่าขึ้นกรบบังคมทูลพระกรุณาทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท
แล้ว มีพระบรมราชโองการตรัสเนื้อเกล้า ๆ สั่งว่าใต้เสด็จออก
ไปประพาสในทเลฝั่งตะวันออกจนถึงเมืองตราข ฝั่งตะวันตกจนถึง
เมืองสงขลา ใต้ทอดพระเนตรเห็นฝั่งแลเกาะในทเลฝั่งตะวันต
ตะวันออก ทุกแห่ง ทุกตำบล แลทรงพระราชดำริเห็นว่า เกาะ
ในทเลเป็นที่เปลี่ยวอายสลัดศัตรูจะเข้าพักอาศัยแอบแฝงอยู่ได้
แต่เกาะในทเลฝั่งตะวันตกนั้นมีรังนก นายอากรรังนกแต่งคนออก
ไประวังรักษาอยู่ ถ้ามีสลัดศัตรูมาเมื่อใดได้รู้เร็ว แต่เกาะในทเล
ฝั่งตะวันออกนี้ แต่ก่อนมีนายอากรฟองเต้าตมุดคอยระวังรักษาอยู่
อายสลัดศัตรูไปมาอาศัยก็เป็นที่เกรงขามบ้าง แลเมื่อในแผ่นดิน
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริเห็นว่า
นายอากรเก็บฟองเต้ามาซื้อขายเป็นการบาป โปรดฯ ให้ยกเลิก
เสีย ตั้งแต่นั้นมาเกาะในทเลฝั่งตะวันออกไม่มีผู้ใดระวังรักษา พวก
สลัดศัตรูกำเริบเข้าอาศัยที่เรือลูกค้าได้ ไปเนื่อง ๆ ตัวเต้าที่อา
ศรัยขึ้นถ่ายฟองในเกาะนั้นพวกจีนไหหลำมาตั้งกองจับมาเอาเนื้อ
ทำเค็มออกไปซื้อขายจนเป็นสินค้าได้ แลคนในกรุงเทพฯ ๆ คน
หัวเมืองก็พากันเอาอย่างจับตัวเต้าตัวกระหมักกินแลซื้อขายบ้างจน
ตัวเต้าตัวกระในเกาะสาบสูญไปเกือบจะหมดอยู่แล้ว การก็ไม่
เป็นประโยชน์สิ่งใดกับแผ่นดิน จึงโปรดเกล้าฯ ให้ปรึกษาท่าน
เสนาบดีทั้งปวงว่าเกาะในทเลนี้ จะทิ้งไว้ให้เป็นทีเปลี่ยวดีหรือจะ

ให้ม้เจ้าของคอยระวังรักษาอยู่เหมือนอย่างแต่ก่อนดี ท่านเสนา-
 บัดทั้งปวงก็ให้กราบบังคมทูลพระกรุณาว่ามีผู้รักษาเป็นเจ้าของนั้น
 ดี มีคุณหลายประการ ทั้งไว้ไม่มีเจ้าของระวังรักษานั้นไม่มีคุณ
 แลประโยชน์สิ่งใด แลซึ่งขุนรักษาสมุทคีรีรักษาเกาะมาถึง ๒ ปี
 แล้วมีกำไร ไม่บวกเงินขึ้นให้เป็นประโยชน์แก่แผ่นดิน จึงกิม
 ต้นเห็นว่าอากรยังมีกำไรอยู่ ขอรับรักษาเกาะแลหาสิ่งของซึ่ง
 เกิดในเกาะช้อขายตามพิภัดเดิม ประมูลเงินขึ้นอีก ๑๐ ตำลึงรวม
 เดิมประมูล ๑๓ ซึ่ง ๑๐ ตำลึงนั้นมีความชอบอยู่ ให้ตั้งจันกิมต้น
 เป็นผู้รักษาเกาะแลหาสิ่งของซึ่งเกิดในเกาะต่อไปเถิด แต่เกาะ
 สี่ซึ่งเปเกาะหน้าด่านมีผู้คนระวังรักษามากอยู่แล้วให้ยกเสีย แล
 ไม่กฤชณาหาขายพัศเตาซึ่งเกิดในเกาะต่างๆ เปนของสำหรับไพร่
 ส่วยตัดส่งส่วยทูลเกล้าฯ ถวายแลใช้ราชการเบ็ดเสร็จจะห้ามเสีย
 ไม่ได้ ไพร่ส่วยจะร้องขาด แลของอื่น ๆ ที่มีในเกาะให้เป็นสิทธิ์
 แก่ผู้รักษาเกาะนั้น เจ้าจันจนได้เรียกนายประกันจันกิมต้นไว้มั่น
 คง สมควรกับเงินของหลวงอยู่แล้ว จึงตั้งจันกิมต้นเป็นที่ขุนรัก-
 ษาสมุทคีรีออกมารักษาเกาะในทเดือนวันออก ตั้งแต่ณวันอังคาร
 ขึ้นค่ำ ๑ เดือน ๕ ปีมะโรงยังเป็นนพศกสืบไป แลให้ขุนรักษา
 สมุทคีรีส่งเงินเข้าท้องพระคลัง เดือน ๔ งวดหนึ่งเงิน ๑๓ ซึ่ง ๑๐
 ตำลึงให้ครบจงทุกปี อย่าให้เงินของหลวงค้างล่วงงวดปีแต่จำนวน
 หนึ่งได้นั้น ให้ผู้ว่าราชการเมืองกรมการหมายให้นายกำนัน นาย

บ้าน นายอำเภอ ประกาศป่าวร้องราษฎรซึ่งอยู่ในแขวงบ้าน แขวง
เมืองให้รู้ทั่ว ว่าเกาะในทเลฝั่งตะวันออกนี้ ให้ขุนรักษาสมุทร
รับอาสาเป็นเจ้าของระวางรักษา ส่งเงินเข้าท้องพระคลังเป็นประ
โยชน์กับแผ่นดินแล้ว ห้ามอย่าให้ราษฎรคนใดคนหนึ่งไปหาสิ่ง
ของซึ่งเกิดในเกาะ แลตัดฟันไปซื้อขายตามอำเภอใจเหมือนแต่
ก่อน ถ้าราษฎรคนใดจะไปทำมาหากินในเกาะทำไร่ทำสวนแล
ตัดฟันซื้อขายเป็นอาณัติประโยชน์ ก็ให้ไปว่ากล่าวต่อขุนรักษา
สมุทกรให้รู้ก่อน ขุนรักษาสมุทรยอมให้ทำจึงทำได้ ถ้าไม่ได้
บอกกล่าวขุนรักษาสมุทรให้รู้ก่อน ไปลักลอบตัดฟันแลหาสิ่ง
ของซึ่งเกิดในเกาะแลจับตัวเต่าตัวกระ แลชุดฟองเต่าไปซ่อ
ขาย ขุนรักษาสมุทรพบปะจับได้ก็ให้เอาตัวมาส่งยังผู้ว่าราชการ
เมืองกรมการ คดีเช่นนี้ฝ่ายจำเลยจะแก้ตัวว่าชุดฟองเต่ามาได้ที่
หาด ทฝั่ง แลจับตัวเต่า ตัวกระในน้ำในหาดนั้นไม่ได้ ต้อง
ปรับไหมให้แก่ขุนรักษาสมุทร เพราะเหตุนี้จะตัดสินไปเป็นอัน
ยากไม่มีพยาน ต้องเอาสิ่งของที่จับได้เป็นสำคัญขึ้นตั้งปรับ ๑๐
ต่อแลค่าสินบลด้วย ประการหนึ่งของในน้ำราษฎรมีเครื่องมือได้
เสียอากรนำแล้ว จะหากินในห้องทเลที่แห่งใดตำบลใด ห้ามมิ
ให้ขุนรักษาสมุทรห้ามปรามเกาะกุม ประการหนึ่งเรือลูกค้าแล
เรืออื่น ๆ จะไปมาอาศัยเข้าตักน้ำตัดฟันในเกาะ ไปใช้สอยไม่ได้
ซื้อขายเป็นอาณัติประโยชน์ ก็อย่าให้ขุนรักษาสมุทรจับกุมเอา

พัสตุทองเงินให้ราษฎรลูกค้าได้รับความเดือดร้อน ถ้าขุนรักษาสุมุทคริ จับตัวผู้ลักลอบหาสิ่งของซึ่งเกิดในเกาะ และตัดฟันได้แขวงเมืองใด ก็ให้เอาตัวไปส่งยังผู้ว่าราชการเมืองกรมการชำระว่ากล่าวตัดสิน อย่าให้ขุนรักษาสุมุทคริปรับใหม่เอาเองตามอำเภอใจ แต่ให้ขุนรักษาสุมุทคริตั้งใจรักษาเกาะโดยสัจซอสุจริต อย่าให้ขุนรักษาสุมุทคริแลพรรคพวกซึ่งรักษาเกาะด้วยกัน จับตัวเต่าตัวกระซังอาศรัยทผงแลทเกาะฆ่ากินชอขาย ให้ตัวเต่าตัวกระสาบสูญพืชพันธุ์ไปได้ ให้ทนุบำรุงให้เกิดพืชพันธุ์ขึ้นให้มากจะได้เป็นผลประโยชน์กับแผ่นดินไปข้างหน้าอีก ถ้ามีผู้ฟ้องร้องว่าขุนรักษาสุมุทคริแลพรรคพวกฆ่าตัวเต่าตัวกระกิน แลชอขายพิจารณาเป็นสัจจะปรับใหม่ทำโทษจงหนัก ถ้าขุนรักษาสุมุทคริจะชอขายสิ่งของซึ่งเกิดในเกาะให้ผู้ใดไป ก็ให้ทำตัวฎีกาประทับตราให้ไว้แก่ผู้ชอเป็นสำคัญจงทุกราย อย่าให้เคลือบแฝงพาลพาโลจับกุมเป็นสองซ้ำได้ ถ้าผู้ใดชอของไปได้ตัวฎีกาแล้ว ของนั้นไม่ได้ชอขายไปกลางทางเป็นเหตุต่างๆ ตัวฎีกาเปียกน้ำแลหายไปก็ตั้งจะมาขอตัวฎีกาใหม่อีก ถ้าของยังไม่ได้จำหน่ายจริง ก็ให้ขุนรักษาสุมุทคริทำตัวฎีกาให้ใหม่อีกอย่าให้ขัดขวาง แต่ให้ขุนรักษาสุมุทคริกำชับว่ากล่าวห้ามปรามบุตร ภรรยาบ่าวทาส แลสมัคพรรคพวกซึ่งรักษาเกาะด้วยกันนั้น อย่าให้คบหากันเป็นโจรผู้ร้ายปล้นสดมภ์ตเรือลูกค้า นอกกระบัตรเอาพัสตุทองเงินแก่ลูกค้าพา-

นิชสมณชีพราหมณ์อาณาประชาราษฎร์ ซึ่งไปมาอาศัยอยู่ใน
 เกาะกระทำให้ผิดด้วยพระราชกำหนดกฎหมายห้ามปรามเก่าใหม่
 แต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้เป็นอันขาด อนึ่งฝิ่นมีเจ้าภาษีนับผูกขาดส่งเงิน
 เข้าท้องพระคลังแล้ว ห้ามขุนรักษาสมุกหรือคบหากันลักลอบซื้อ
 ฝิ่นขายฝิ่น ก็นั้นฝิ่นที่เกาะได้เป็นอันขาดทีเดียว ประการหนึ่งถ้า
 ราษฎรฟ้องหากกล่าวโทษพรรคพวกขุนรักษาสมุกหรือซึ่งไปรักษาเกาะ
 ด้วยกันนั้นด้วยข้อคดีสิ่งใด ๆ ก็ให้ส่งตัวผู้ต้องคดีไปให้ผู้ว่าราช
 การเมืองกรมการชำระว่ากล่าวตามพระราชกำหนดกฎหมาย ถ้า
 คดีต้องตัวขุนรักษาสมุกก็ให้แต่งตั้งนายไปว่าต่างแก่ต่าง อย่าให้
 ขัดขวางคดีของราษฎรไว้เนิ่นช้า อนึ่งถึงพระราชพิธีตรุษสารทก็
 ให้ขุนรักษาสมุกไปพร้อมด้วยผู้ว่าราชการการเมืองกรมการกำนัน
 นายอำเภอณพระอุโบสถอารามใดอารามหนึ่ง ซึ่งเคยกระทำสัตยา
 นุสสัยให้ไปพร้อมกันที่อารามนั้น แล้วบายหน้าต่อกรุงเทพฯ
 ตั้งสัตยานุสสัยต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า
 อยหัว รับพระราชทานนำพระพิพัฒน์สัตยาปีละ ๒ ครั้งจงทุกปี
 อย่าให้ขาดได้ ถ้าผู้ว่าราชการเมืองกรมการลหนึ่งสอนแล้วมีตรา
 โภษาธิบัตติงมาด้วยฉบับหนึ่ง เรืองราวจำนวนเงินต้องกัน แล้วก็
 ให้ยึดเอาต้นตราโภษาธิบัตติไว้ แล้วให้หมายยกขุนรักษาสมุก
 คนเก่าออกเสียจากที่รักษาเกาะ แล้วให้ประทวนส่งต้นหนังสือ
 เจ้าจำนวนให้แก่ขุนรักษาสมุกคนใหม่เข้ารับรักษาเกาะตามท้อง
 ตราสืบไป

หนังสือมาณวันอังคาร ขึ้นค่ำ ๑ เดือน ๕ ปีมะโรงขงขณนพศก
 (พ.ศ. ๒๔๑๐)

ตำนานภาษีข่ง

ข้าพระพุทธเจ้า กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ขอพระราชทาน
กราบบังคมทูลพระกรุณาให้ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท ไม่ขอหนังสือ
นั้นเดิมเป็นพนักงานกรมพระคลังในขวา ได้ย้ายจัดซื้อตามช่วงที่
ราษฎรซื้อขายครั่งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
เจ้าพนักงานหาไม้ขายไม้ทันพระราชประสงค์ จึงโปรดเกล้าฯ ส่ง
เจ้าพระยาบดินทรเดชาให้ตั้งเจ้าภาษีเก็บภาษีจัดซื้อไม้ขอหนังสือส่ง
เจ้าพระยาบดินทรเดชากราบทูลให้พระยาศรีสหเทพ เพ็ง เป็นเจ้า
ภาษี เก็บภาษีไม้ขอหนังสือกับราษฎรผูกช่วงมาซื้อขาย ๑๐ ซัก ๒
พระยาศรีสหเทพตั้งให้นายเข้มเป็นที่ขุนจำเจริญสมบัติ ขึ้นไปเก็บ
ภาษีอยู่ณเมืองไชยนาท เงินภาษีปีหนึ่งทั้งวังหลวงวังหน้าเป็นเงิน
๒๐๐ ชั่ง ถ้าไม่จ่ายราชการไม่พอก็ให้เจ้าภาษีขอส่ง แล้วเบิกเงิน
หลวงให้กับเจ้าภาษีราคา ๒ พักัด พระยาศรีสหเทพทำภาษีไม้ขอ
สักรมาได้ประมาณ ๒ ปีหรือ ๓ ปี จึงหงผู้เป็นที่พระศรีชัยบานยื่น
เรื่องราวประมูลเงินขึ้นอีก เจ้าพระยาบดินทรเดชาตัดสินให้พระยา
ศรีสหเทพรับประมูลทำทุกเกล้าฯ ถวาย รวมเงินภาษีไม้ขอหนังสือ
ปีหนึ่งเงิน ๒๓๑ ชั่ง ๑ ตำลึง ๑ บาท พระยาศรีสหเทพทำมาจนถึง
แก่กรรม โปรดเกล้าฯ ให้หลวงเสนาภักดี พง ผู้บุตรพระยาศรี-

สหเทพทำต่อมา ก็เข้าไม้เบิกทำการไม้ใครจะได้ จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยามหาเทพรับทำกายต่อมา พระยามหาเทพตั้งให้พระสรศักดิ์ เดียวนเป็นที่ขุนบำรุงสมบัติขึ้นไปเก็บภาษีณเมืองไชยนาท ทำภาษี เดือน ๑๒ ขึ้นค่ำ ๑ ปะมะเมนพศก ถึงเดือน ๔ พระยามหาเทพถูก ป็นถึงแก่กรรม จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยานิกรบดินทร์รับทำกาย ต่อมา เจ้าพระยานิกรบดินทร์ตั้งให้หลวงวัฒนสมบัติ เดียวนเป็นที่ ขุนจำเรญสมบัติเก็บภาษีณเมืองไชยนาท เจ้าพระยานิกรบดินทร์ ป่วยโปรดให้พระยาราชวรานุกุลทุกวันนึ่งเป็นพระนายศรีสรศักดิ์ ทำต่อมา ครึ่งนั้นทำพระที่นั่งอนันตสมาคมขัดไม้ เจ้าภาษีหาไม้ จำไม้ทันพระราชประสงค์ ข้าพระพุทธเจ้ากลับมาจากทัพเมือง เชียงตุง จึงโปรดเกล้าฯ ว่าข้าพระพุทธเจ้าไปเมืองเหนือมาเห็น จะเข้าใจในการไม้ขอนสัก จึงโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้ารับ ทำภาษีไม้ขอนสักทั้งเสาไม้แก่นเสาหุ้มเปลือก ข้าพระพุทธเจ้าก็ ทำฉลองพระเดชพระคุณ ตั้งแต่ปีเถาะ สัปตศกจนถึง ปีกุน เบญจศก ข้าพระพุทธเจ้าตั้งขุนจำเรญสมบัติเป็นที่ หลวงวัฒน- สมบัติยังอยู่ทุกวันนึ่งเก็บภาษีอยู่ณเมืองไชยนาท ข้าพระพุทธเจ้า ป่วย จึงทำเรื่องราวทูลเกล้าฯ ถวายคั้นภาษี จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาภูธราภัยรับทำต่อมา

๓ คือเจ้าพระยารัตนบดินทร์ (รอด กัลยาณมิตร) ในรัชกาลที่ ๕
 เป็นบุตรเจ้าพระยานิกรบดินทร์

ตำนานภาษฝิ่น

ตั้งเมื่อปีกุน พ. ศ. ๒๓๕๔

หนังสือเจ้าพระยาจักรีมาถึงผู้ว่าราชการเมือง

ด้วยหลวงเสน่หว่าณิช หลวงอนุรักษ์ว่าณิช ขุนศรีสมบัติ ขุน
เทพอากร หลวงพิทักษ์ทศกร ขุนวิเศษภักดี ขุนทิพสมบัติ ทำ
เรื่องราวมายนแก่เจ้าพนักงาน ขอได้นำขนกราบบังคมทูลแต่พระ
บาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ทรงทราบใต้ฝ่าละอองธุลี
พระบาทว่าแต่ก่อนห้ามปรามมิให้ผู้ใด ซ้อฝิ่น ขายฝิ่น สูบฝิ่น
ถ้าผู้ใดมีพึงจับได้ ให้ปรับไหมแล้วลงพระราชอาญาผู้ซึ่งลอบลัก
ซ้อฝิ่น ขายฝิ่น สูบฝิ่น ลูกค้าไทย ลูกค้าจีน ก็ลักลอบซ้อ
ฝิ่น ขายฝิ่น สูบฝิ่น ก็มีอยู่เป็นอันมาก แต่ผู้ซึ่งลักลอบ
ซ้อฝิ่น ขายฝิ่น สูบฝิ่น นั้นเป็นพวกจีนมากกว่าภาษาอื่น ๆ
หลวงเสน่หว่าณิช หลวงอนุรักษ์ว่าณิช ขุนศรีสมบัติ ขุนเทพ
อากร จะขอรับพระราชทานเป็นเจ้าภาษี หลวงพิทักษ์ทศกร ขุน
วิเศษภักดี ขุนทิพสมบัติเป็นผู้เข้าส่วนทำภาษีฝิ่น ซ้อขายกัน
สูบแต่ตามพวกจีนซึ่งอยู่ในกรุงเทพฯ แลหัวเมืองปากใต้ฝ่าย
เหนือ พวกไทย แลมอญ ลาว เขมร แขก ฉวน พม่า ทวาย
พราหมณ์ พุทธเกิดเดิมจะไม่ขายให้ ถ้าแลไทย มอญ ลาว เขมร

แขก พม่า ทวาย ญวน พราหมณ์ ฝรั่งเศสเกิดเดิม เป็นไพร่ฟ้า
 ข้าแผ่นดินซึ่งห้ามมิให้สูบฝิ่น กินฝิ่น จะจ้างวานจีนให้ไปซื้อฝิ่น
 ที่โรงภาษีไปกินไปสูบชำระได้ความจริงเป็นสัจแล้ว ขอให้เอาโทษ
 เสียให้เด็ดขาด เจ้าภาษีจะขอช้อขอขายเอง ทำภาษีทุกเกล้า ๆ
 ถวายในแขวงกรุงเทพ ฯ และหัวเมือง ปีหนึ่งเป็นเงินขึ้นเจ้าจำนวน
 ในพระบรมมหาราชวัง ๑,๘๐๐ ชั่ง ขึ้นในพระบวรราชวัง ๑๐๐ ชั่ง
 ขึ้นต่างกรม ๑๐๐ ชั่ง เข้ากันเป็นเงินภาษีปีละ ๒,๐๐๐ ชั่ง ทำ
 ภาษีครบปีมีกำไรจะบวกภาษีทุกเกล้า ๆ ถวายขึ้นอีก

เจ้าพนักงานได้พาเอาเรื่องราวปรึกษา สมเด็จพระยาบรม
 มหาปรยุรวงศ์ วรุตมพงศนายก สยามดิลกโลกานุपालนาถ
 สมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติ นเรนทรนาถราชสุริวงศ เจ้า
 พระยานิกรบดินทร์ มหันทรมหากัลยาณมิตร และลูกขุนณศาลา
 แล้วกราบทูลกรมสมเด็จพระเดชาดิศร กรมพระพิพิชโกศล
 เบนทร กรมพระพิทักษ์เทเวศร์ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ
 กรมหลวงวงศาธิราชสนิท พิจารณาเห็นความในเรื่องราวเห็นพร้อม
 กันว่า ฝิ่นเป็นของชั่ว ผู้ใดสูบฝิ่นกินฝิ่นติดแล้ว ให้เกิดโทษใน
 สันดานกระทำการทุจริตต่าง ๆ สมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้า
 แต่ปางก่อน มีพระราชบัญญัติห้ามปรามก็หลายแผ่นดินมาแล้ว
 ผู้ซื้อฝิ่น ขายฝิ่น สูบฝิ่น ก็มีได้ทอดถอน้อยลง ไทยจีนซึ่งเป็น
 ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินก็พากันสูบฝิ่น กินฝิ่น มากขึ้นทุก ๆ แผ่นดิน

จนฝิ่นแผ่ผ่านไปทุกบ้านทุกเมือง ไทยจีนที่เป็นคนซื้อฝิ่น ขายฝิ่น ก็ลอบลักเอาเงินตราไปซื้อฝิ่นเข้ามา จนเงินในบ้านในเมืองร่อยหรอน้อยไปทุกปี ซึ่งหลวงเสน่ห้วานิช หลวงอนุรักษวานิช ขุนศรีสมบัติ ขุนเทพอากร จะขอรับเป็นเจ้าภาษี หลวงพิทักษ์ทศกร ขุนวิเศษภักดี ขุนทิพสมบัติ เป็นผู้เข้าส่วนทำภาษีฝิ่น จะแบ่งเบ็กทางซื้อขายกันแต่ตามพวกจีน จะมีได้ขายให้แก่ไทย และมอญ ลาว เขมร แขก ฉวน พม่า ทวาย พราหมณ์ ฝรั่งเศส พุทธเกตเดิม ซึ่งเป็นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินอยู่ในพระราชอาณาเขต เป็นทแก่ลัวทหารสำหรับที่จะได้สู้รบกับข้าศึกศัตรูนั้นก็ชอบอยู่กับประการหนึ่งเงินตราในบ้านในเมืองซึ่งไทยจีนลักลอบเอาออกไปซื้อฝิ่น เงินออกไปเสียนอกประเทศปีหนึ่ง ๆ ก็มีเป็นอันมาก ฝิ่นมีภาษีขึ้นแล้ว เจ้าภาษีเอาสินค้าแลกเปลี่ยนกัน เงินตราในบ้านในเมืองก็จะได้คงอยู่ มีข้อความในเรื่องราวและคำปรึกษาเป็นหลายประการ

เจ้าพนักงานจึงนำเอาเรื่องราวและคำปรึกษา พระบรมวงศานุวงศ์เสนาบดีผู้ใหญ่ ลูกขุนณศาลาชั้นกราบบังคมทูลแต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว มีพระบรมราชโองการตรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า ซึ่งหลวงเสน่ห้วานิช หลวงอนุรักษวานิช หลวงพิทักษ์ทศกร ขุนศรีสมบัติ ขุนเทพอากร ขุน

วิเศษศักดิ์ ขุนทิพสมบัติ ทำเรื่องราวย่นแก่เจ้าพนักงาน จะขอ
รับทำภาษี ฝืนตั้งโรงกงสชอขายกันแต่พวกจีน พระบรมวงศานุ-
วงศ์และเสนาบดีผู้ใหญ่ปรึกษาเห็นพร้อมกันว่า จะไม่เกี่ยวข้องกับ
เป็นโทษกับแผ่นดินแล้ว ก็ให้ตั้งหลวงเสน่ห้วานิช หลวงอนุรักษ์
วานิช ขุนศรีสมบัติ ขุนเทพอากร เป็นเจ้าภาษี ฝืนไปตามเรื่อง
ราวและคำปรึกษานั้นเกิด เจ้าพนักงานได้เรียกเอานายประกันไว้
มั่นคง สมควรด้วยเงินภาษีของหลวงอยู่แล้ว จึงตั้งให้หลวงเสน่ห้วานิช
หลวงอนุรักษ์วานิช ขุนศรีสมบัติ ขุนเทพอากร เป็นเจ้า
ภาษี หลวงพิทักษ์ทศกร ขุนวิเศษศักดิ์ ขุนทิพสมบัติ เป็นผู้
เข้าส่วนเข้ารับทำภาษี ฝืน ตั้งแต่วันเดือนยี่ขึ้นค่ำ ๑ ปีกุญตรี
นิศกสืบไป

ให้เจ้าภาษีส่งเงินภาษีแก่เจ้าจำนวนปีละ ๔ งวด ๆ เดือน ๔ งวด
หนึ่งเงิน ๕๐๐ ชั่ง ๓ งวดเดือน ๗ งวดหนึ่งเงิน ๕๐๐ ชั่ง ๓ งวดเดือน
๑๐ งวดหนึ่งเงิน ๕๐๐ ชั่ง ๓ งวดเดือนอ้ายงวดหนึ่งเงิน ๕๐๐ ชั่ง ถ้า
ปีใดเป็นอธิกมาสก็ให้บวกเงินภาษีขึ้นอีกเดือนหนึ่งเงิน ๑๖๖ ชั่ง
๑๓ ตำลึง ๑ บาท ให้เจ้าภาษีส่งเงินภาษีของหลวงให้ครบจงบทุกงวด
ทุกปี อย่าให้เงินภาษีของหลวงขาดค้างล่วงงวดล่วงปีไปแต่จำนวน
หนึ่งได้ ถ้าทำภาษีครบปีมีกำไร ก็ให้บวกภาษีทุกเกลา ๆ ถวายขึ้น
อีก และภาษีฝืนแรกมีเป็นการใหญ่ต้องลงทุนรอนมาก อย่าให้
ผู้ใดชิงแย่งเอาภาษีไปทำใน ๓ ปี ให้เจ้าภาษีตั้งโรงกงสชอขายเอง

ควรแก่ราคาจะซื้อขายกัน ห้ามอย่าให้เจ้าภาษีขายฝิ่นให้กับไทย
มอญ ลาว เขมร ฉวน พม่า ทวาย แยก พราหมณ์ ฝรั่งเศส-
เกตเดิมเป็นอันขาดทีเดียว ถ้าเจ้าภาษีลักลอบขายฝิ่นให้กับไทย
มอญ ลาว เขมร ฉวน พม่า ทวาย แยก พราหมณ์ ฝรั่งเศส-
เกตเดิม มีผู้มาว่ากล่าวพิจารณาเป็นสัจ จะเอาตัวเจ้าภาษีเป็นโทษ
ตามกฎหมาย

ถ้าพวกไทย มอญ ลาว เขมร พม่า ทวาย แยก ฉวน
พราหมณ์ ฝรั่งเศสเกตเดิม จะจ้างวานจับผู้ใดไปซื้อฝิ่นที่โรง
ภาษีมาสูบ จับได้พิจารณาเป็นสัจ จะเอาตัวผู้ไปซื้อฝิ่นเป็น
โทษจงหนัก ตัวผู้จ้างวานจับให้ไปซื้อฝิ่นนั้น จะกระทำโทษตาม
พระราชบัญญัติหมายประกาศห้าม

อนึ่งถ้าผู้ใดลักเอาฝิ่นไปขายที่บ้านเรือนของตัว และเข้า
แอบแฝงซื้อขายที่บ้านขุนนางและวังเจ้าต่างกรมหากกรมมิได้ เจ้า
ภาษีสืบจับได้ ให้เจ้าภาษีรับเอาฝิ่นเสีย แล้วให้เจ้าภาษีเอาตัวจำ
ไว้ณโรงภาษีให้เช็ดหลาบ ถ้าจะมีผู้รับสินบนนำเจ้าภาษีไปจับฝิ่น
ถ้าจับฝิ่นมาได้ เจ้าของฝิ่นจะต่อสู้เถียงว่า ผู้นำจับและพวกเจ้า
ภาษีเอาฝิ่นไปใส่ไว้ แล้วแกล้งพาลพาโลจับโดยสาเหตุต่างๆ ก็
จะให้ตระลาการไปสืบพยานรังวัดเพื่อนบ้าน ถ้าพยานเบิกความว่า
คนที่จับฝิ่นเป็นคนซื้อฝิ่น ขายฝิ่น สูบฝิ่นแล้ว ให้เจ้าภาษีปรับ
ใหม่เอาตัวทำโทษจำไว้กว่าจะเช็ดหลาบ ถ้าพยานเบิกความว่าเป็น

คนดี ไม่เป็นคนซื้อฝิ่น ชายฝิ่น กินฝิ่น สูบฝิ่น จะเอาโทษปรับ
ใหม่ผู้นำจับให้กับผู้ที่ต้องจับเสมอโทษลักลอบขายฝิ่น

ประการหนึ่งเจ้าชายจะต้องจ้างเรือและคน ให้ไปลาดตระเวน
ในท้องทะเลข้างฝั่งตะวันตกตะวันออก พบปะเรือเล็กมีแต่เงินตรา
เงินเหรียญออกไป ไม่มีหนังสือเบ็ดล่องไม่มีหนังสือนามเมือง
และเงินมากกว่าหนังสือเบ็ดล่องหนังสือนามเมืองเกินกำหนด ที่
จะไปซื้อสินค้าผิดประหลาด ก็ให้กองตระเวนจับเป็นเรือเอาเงิน
ไปซื้อฝิ่น เอาตัวไปส่งต่อเจ้าพนักงานให้ชำระตามสั่งตามธรรมเนียม
ชำระได้ความจริงว่าเอาเงินไปซื้อฝิ่นแล้ว ก็ให้ปรับใหม่เอาเงินใน
คำสั่งจับให้เป็นบำเหน็จแก่ผู้จับ ตัวเงินเจ้าของเงินนั้นให้ปล่อย
เสีย ถ้าจับได้ ฝิ่นในลำมากน้อยเท่าใดก็ให้กองตระเวนเอาฝิ่นมา
ส่งกับเจ้าชาย ให้เจ้าชายคิดราคาฝิ่นให้เป็นบำเหน็จแก่ผู้จับ ตัว
เจ้าของฝิ่นนั้นให้เจ้าชายจำไว้ใช้การงารให้เจ็ดหลาบ อย่าให้ผู้
ใดลักลอบเอาเงินไปซื้อ ฝิ่นเข้ามาได้

ประการหนึ่งเจ้าชายและขุนนาง แต่งสลูกำบัน สำเภ
เรือปากไต ไปค้าขายเมืองต่างประเทศ จะซื้อ ฝิ่นเข้ามาเป็นสิน
ค้าโดยมากเพียง ๕ บักลงมา เจ้าชายรับซื้อเอา ฝิ่นไว้คิดราคาให้
บักละ ๑๐ ชั่ง ถ้าเรือลำใดซื้อ ฝิ่นมากกว่า ๕ บักขึ้นไป ก็ให้
เจ้าชายรับซื้อขนไว้ทั้งสิน แต่ให้คิดเงินให้แต่ ๕ บักก่อน ฝิ่น
นอกจาก ๕ บักขึ้นไปนั้นให้ค้างไว้ บักหนึ่ง จึงให้เจ้าชายคิดเงิน

ให้ ๆ ครบ

ประการหนึ่งห้ามมิให้เรือปากไต^๗ ซอ^๘ ฝืนเมืองใหม่ เมืองเกาะ
หมาก เข้ามาถ่ายลำบรรทุกสำเภามาเมืองจีน ถ้าเจ้าหัวซ่งแต่ง
สำเภารือปากไต^๗ ซอ^๘ ฝืนเข้ามาถ่ายลำบรรทุกไปเมืองจีน ก็ให้
เจ้าภาษีปรับใหม่เอาอย่างลูกค้าผู้ลักลอบซอ^๘ ฝืน ขาย^๙ ฝืนในห้อง
ที่ และกำบนหลวงนายกำบนเป็นจีน จะซอ^๘ ฝืนเข้ามา^{๑๐} ก็ให้^{๑๑} ซอ^๘ มา
แต่ในกำหนด ๕ บั๊ก ให้ขายให้แก่เจ้าภาษีตามราคาสุกค้าในกรุง-
เทพ ๆ ซอ^๘ ขายกัน อย่าให้เอาไปขายให้ลูกค้าอื่น แต่กลาสีลูกเรือ
นั้นเป็นคนอยู่ในท้องห้าม อย่าให้^{๑๒} ซอ^๘ ฝืนเข้ามาเป็นอันขาด ถ้า
นายกำบนหลวงกลาสีลูกเรือมีพง เจ้าภาษีสืบจับได้ ให้เจ้าภาษี
ปรับใหม่นายกำบนหลวงเหมือนอย่างลูกค้าในกรุงเทพ ฯ กลาสี
ลูกเรือ^{๑๓} นั้นจะเอาโทษตามพระราชบัญญัติซึ่งห้าม

อนึ่งกำบนลูกค้าชาติอังกฤษ วิลันดา พุทธเกต ฝรั่งเศส
มรกัน ซึ่งเข้ามาค้าขายในกรุงเทพ ฯ และหัวเมืองชายทะเล และ
อังกฤษ พม่า มอญ ตองซู่ ลูกค้าเมืองเมะลำเลิง เข้ามาทาง
บกค้าขายเมืองฝายเหนือ จะมี^{๑๔} ฝืนเข้ามา^{๑๕} มากน้อยเท่าใด ให้
บอกบาญชกับเจ้าพนักงานและกรมการเจ้าภาษีให้^{๑๖} รุก่อน ถ้าเจ้า
ภาษีจะซอ^{๑๗} ฝืนไว้ก็ให้เอาสินค้าแลกเปลี่ยนเอา^{๑๘} ฝืนไว้ อย่าให้^{๑๙} ซอ^{๒๐}
ด้วยเงิน เจ้าของจะขายให้^{๒๑} ก็ตามใจ ไม่ขายให้^{๒๒} จะเอา^{๒๓} กลับออกไป
ก็ตามใจ ห้ามอย่าให้เอา^{๒๔} ฝืนไปขายกับลูกค้าทั้งปวง ห้ามอย่าให้

ลูกค้าทั้งปวงไปลักลอบซื้อฝิ่นที่กำนันชาตอังกฤษ วิลันดา พุทธ-
 เกต ฝรั่งเศส มริกัน เรือจีนนอกประเทศและลูกค้าต่างประเทศ
 มาทางบกเป็นอันขาด ถ้านายกำนันและลูกค้าคบหากันลักลอบ
 ซื้อฝิ่นขายฝิ่นให้แก่กัน เจ้าภาษีสบจับได้ ให้เอาไปส่งต่อเจ้าพนักงาน
 ารกรมท่า ชำระได้ความจริงแล้วก็ให้รับเอาฝิ่นในลักำนันเผา
 ไฟเสียให้สิ้น ตามหนังสือสัญญาที่ปิดันหันตรีบารนี้ ทำไว้เมื่อ
 ศักราชฝรั่ง ๑๘๒๖ ปีจออัฐศก พวกลูกค้าผู้ซื่อนั้นให้เอาโทษ
 ปรับใหม่ตามพิกัตลักลอบซื้อฝิ่นขายฝิ่น

อนึ่งเจ้าภาษจะแต่งให้จีนผู้ใดเป็นหลงจู รับช่วงรับตำบลไป
 ซื้อฝิ่นขายฝิ่นในแขวงกรุงเทพฯ และหัวเมืองปากใต้ ฝ่ายเหนือ
 กิติ ให้เจ้าภาษเลือกสรรเอาที่คนสักคนธรรม์ อย่าให้เอาคนเจ้า
 ถ้อยหมอกความสันดานเป็นพาลทุจริตโลภถั่นเหลือประมาณ มาตั้ง
 เป็นเจ้าภาษรับช่วงรับตำบลไป กับให้เจ้าภาษกำชับกำชาเงินซึ่งจะ
 รับช่วง รับตำบลไป อย่าให้คิดอุบายลักลอบขายฝิ่นให้แก่ไทย
 และมอญ ลาว เขมร แยก พม่า ทวาย ฉวน พราหมณ์ ฝรั่งเศส
 พุทธเกตเดิม ซึ่งมีพระราชบัญญัติห้าม

ถ้าและเจ้าภาษเห็นแต่จะได้อำไรมาก คิดอุบายยกย้ายขาย
 ฝิ่นให้คนซึ่งอยู่ในพระราชบัญญัติห้าม มีผู้ร้องฟ้องว่ากล่าวชำระ
 เป็นสัจแล้ว ก็เอาราคาฝิ่นซึ่งขายให้กับคนต้องในพระราชบัญญัติ
 ห้ามไปมากน้อยเท่าใดขึ้นตั้งปรับใหม่ ๑๐ ต่อ เป็นสินไหมกึ่ง

พินัยกิจ สันใหม่ให้เป็นบำเหน็จแก่ผู้เอาความมาว่ากล่าว พินัย
นั้นเป็นหลวงแล้ว ให้มีโทษทวนแก่ผู้ลักลอบซื้อฝิ่นขายฝิ่นด้วย
คนละ ๓๐ ที

อนึ่งถูกคำวานิชไพร่บ้านพลเมืองซึ่งมิได้เป็นคนซื้อ ฝิ่นขายฝิ่น
กินฝิ่น สูบฝิ่น ก็อย่าให้เจ้าภาษีกิดอูบายเอาฝิ่นไปใส่จับกุมเอา
ตัวมากระทำโทษปรับใหม่ ให้ได้ความยากแค้นเดือดร้อนแต่สิ่งใด
สิ่งหนึ่งได้เป็นอันขาดทีเดียว แล้วให้เจ้าภาษีกำชับห้ามปราม
เสมือนหนายหลังจูงเงินเตงและเงินผู้รับช่วงรับตำบลงไป อย่าให้คบ
หากันเป็นโจรผู้ร้ายปล้นสดมภ์ออกกระบัตรเอาพัสดุทองเงินเครื่อง
อัญมณีของสมณชีพราหมณ์อาณาประชาราษฎร์ ถูกคำพานิชให้ได้
ความยากแค้นเดือดร้อน กระทำให้ผิดด้วยพระราชกำหนดกฎ-
หมายห้ามปรามเก่าใหม่ แต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้

ประการหนึ่งเจ้าภาษีสืบได้ความว่า มีผู้ลักลอบขายฝิ่นที่
บ้านใดตำบลใดในแขวงกรุงเทพฯ ก็ให้เจ้าภาษีก่อนั้นนาย
อำเภอต่อเจ้าพนักงานกรมเมืองกำกับไปจับจงทุกครั้ง ถ้าแขวง
หัวเมืองปากใต้ฝ่ายเหนือ ก็ให้บอกแก่เจ้าเมืองกรมการ ขอ
กำนันนายอำเภอกำกับไปให้พระราชรองเมือง หลวงเทพผลู เจ้า
เมืองกรมการ แขวงกำนัน นายอำเภอกำกับไปดูแลผิดและชอบ
อย่าให้เกิดวิวาทกันได้

อนึ่งถึงเทศกาลพระราชพิธีตรุษสารท ก็ให้เจ้าภาษีก่อนั้นไปพร้อม

ด้วยเจ้าเมืองกรมการณพระอาราม กราบถวายบังคมพระบาทสม-
เด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รับพระราชทานถือน้ำพระพิพัฒน์
สัตยาปิตะ ๒ ครั้งอย่าให้ขาดได้

ครั้นลุสารถรานไซ้ ถ้ามัตราพระคชสีห์ พระราชสีห์ ตราบัว
แก้วนำตังมาด้วยฉบับหนึ่ง เรืองราวจำนวนเงินตังกันแล้ว ก็ให้
พระราชรองเมือง หลวงเทพผล เจ้าเมืองกรมการ ยึดเอาตรานำ
ตังไว้ ส่งตันทราตังให้กับเจ้าภาษเข้ารับซื้อฝืนขายฝืน ทำภาษ
ตามสารถรามานจงทุกประการ

แล้วให้หมายประกาศนายบ้านนายอำเภอไทยจีนไพร่บ้านพล
เมืองวัดวาอาราม พระสงฆ์เถรเณรศิษย์คฤหัสถ์ ให้รู้ความใน
ท้องตรา และหมายพระราชบัญญัติประกาศจังหวัง ได้ส่งหมาย
พระราชบัญญัติประกาศให้ออกมาด้วยเมืองละฉบับ

สารถรามานวันอาทิตย์ เดือนอ้าย ขึ้น ๗ ค่ำ ปีกุญ นักษัตร
ตรีนิศก จุลศักราช ๑๒๑๓ (พ. ศ. ๒๓๕๔)

ตำนานอากรยาสูบ

หนังสือเจ้าพระยาจักรี มาถึงพระยาสุวรงค์โลก พระยาสุโขทัย
ผู้สำเร็จราชการเมือง

ด้วยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า แต่ก่อนเมื่อยังไม่ได้
เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ ๔๖ ปี ได้เสด็จพระราชดำเนินไปที่
นั้นนั้น ข้อการสุขทุกข์ของราษฎรมีประการใด ๆ ซึ่งราษฎรพูด
จากันได้เคยทรงฟังมามาก ไม่เหมือนพระเจ้าแผ่นดินที่ล่วงแล้ว
แต่ก่อน เห็นเป็นประหนึ่งราษฎรทั้งปวงยอมสำคัญว่าแผ่นดิน
ปัจจุบันตามกาลนั้น ๆ ว่าเป็นที่เดือดร้อนต่าง ๆ ปราถนามุ่งหมาย
แผ่นดินอนาคตไปว่าจะได้ความสุขสบายโดยมากตั้งนี้ ด้วยว่า
ปรกติของราษฎรมักคิดสั้น ๆ คิดถึงแต่ตัวและครอบครัวพวก
พ้องของตัวเองเท่านั้น ไม่ได้เอาใจใส่ถึงการแผ่นดิน เพราะฉะนั้น
เมื่อต้องเสียภาษีอากรบ้างแต่เล็กน้อย ก็มักบ่นว่าร้อนรนอย่าง
น้อยอย่างนั้น เมื่อในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
ราษฎรบางพวกก็บ่นว่าร้อนด้วยภาษีอากรสมพัคสร ในครั้งนั้นคิด
ปราถนาไปต่าง ๆ บางพวกจึงรำพึงหวังพระเดชพระคุณต่อมาก
มีบ้าง เพราะเห็นและเชื่อกันว่าทรงประพฤติในศีลสักกอบด้วย
เมตตากรุณาคุณ และทรงทราบในทางอรรถทางธรรมมาก หวัง

ใจและเล่าพากันว่าถ้าได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้ว เห็น
 จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลิกภาษีอากรสมปักสรต่าง ๆ
 และลดหย่อนผ่อนปรนไปให้น้อยลงกว่าแต่ก่อน ครั้นเมื่อได้เถลิง
 ถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเษกสมดังประสงค์ของคนบางพวกแล้ว
 ก็ได้ทรงพระราชวิตถกอยู่ ด้วยจะทำให้ราษฎรอยู่เย็นเป็นสุขทั่วกัน
 แต่ครั้นจะทรงคิดอนุเคราะห์แก่ราษฎรอย่างเดียวกัน พระบรมวงศา
 นวงศ์ ข้าทูลลอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย และสมณพราหม
 ณาจารย์ ที่เคยได้ส่งเคราะห์อนุเคราะห์แก่พระเจ้าแผ่นดินแต่
 ก่อนเมื่อไม่ได้ตามเคยลดหย่อนไปเพราะภาษีอากรลดลงมากนัก ก็
 จะต้องลดเบียดหัวัดเงินเดือนลง ท่านทั้งปวงไม่เห็นการตลอดก็จะมี
 ความมัวหมองราวฉานไป จะทรงจัดแจงการนั้น ๆ แต่ลำพังเร็ว ๆ ก็
 ไม่ได้ ต้องอาศัยเห็นพร้อมยอมกันในพระบรมวงศานวงศ์เสนา
 บัติข้าทูลลอองธุลีพระบาทซึ่งเป็นประธาน การจึงจะเรียบร้อยได้
 โดยพระราชหฤทัย กอปรด้วยพระมหากรุณาธิบไพโรฟ้าชาแผ่นดิน
 จะได้ทำมาหากินอยู่เย็นเป็นสุขทั่วไปในพระราชอาณาเขต และ
 ภาษีอากรสิ่งอันใดที่เรียกเป็น ๒ ชั้น ๓ ชั้นอยู่นั้น ก็ทรงพระราช
 ดำริห้อยเนื่อง ๆ จะให้ลดหย่อนผ่อนลงเรียกแต่ชั้นเดียวให้เสมอ
 ทั่วทั้งพระราชอาณาจักร แต่ทรงพระดำริห้อยด้วยราชการแผ่นดิน
 อื่น ๆ ไป จึงยังมีได้ทรงจัดแจงให้เรียบร้อย

ณ ปีมะโรงอัฐศก (พ.ศ. ๒๓๕๕) โปรดเกล้าฯ ให้เสนาบดี

ผู้ใหญ่ปรึกษาต๋อรองนยกเงิน ภาย้อกรซ่งเรียกเป็น ๒ ชั้น ๓ ชั้นอยู่
 นั้น จะให้เรียกแต่ชั้นเดียว (ปรึกษาเห็นพร้อมกันว่า ซ่งทรง
 พระกรุณาโปรดเกล้าฯ นั้น) พระเดชพระคุณหาที่สุดมิได้ และ
 ซ่งราชฎรปลุกยาสูบลงในไรในขันตขันเป็นต้น ได้ผลปหนึ่งคราว
 เดียวเหมือนต้นเข้าเปลือก ให้เรียกเป็นค่าที่ไรละสลึงเฟื้อง ห้าม
 มิให้เรียกเรียงหลุมเป็นพันหลุมต่อ ๑ บาทอย่างแต่ก่อน ได้นำคำ
 ปรึกษาเสนาบดีผู้ใหญ่นกราบบังคมทูลพระ กรุณาทรงทราบฝ่า
 ลออชูลีพระบาท จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ สั่ง
 ว่า ซ่งเสนาบดีผู้ใหญ่วช่วยทำนุบำรุงแผ่นดินเห็นพร้อมยอมกัน
 แล้ว ก็ให้เจ้าพนักงานพระคลังในขวาหาตัวนายอากรมาว่ากล่าว
 เจ้าจำนวนได้เรียกหาตัวจันสอนผู้เป็นที่หม่นกักดีสมบัตินายอากร
 คนเก่ามาหาญา ว่าเมืองสวรรคโลก เมืองสุโขทัย อกรยาสูบ
 เดิม ๕ ชั่ง ๕ ตำลึง ครั้นนี้โปรดเกล้าฯ จะให้เรียกเงินอากรกับ
 ราชฎรเป็นค่าที่ตามพิกัดใหม่ไรละสลึงเฟื้อง หม่นกักดีสมบัติจะ
 รับทำได้สักเท่าใด หม่นกักดีสมบัติว่าเดิมรับทำอากรยาสูบผูกขาด
 เรียกกับราชฎรพันหลุมต่อ ๑ บาท ณแขวงเมืองสวรรคโลก เมือง
 สุโขทัยเป็นเงินอากรปีละ ๕ ชั่ง ๕ ตำลึง ครั้นถึงปีมะโรงอัฐศก
 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จะให้เรียกเงินอากรยาสูบแก่ราชฎร
 เป็นค่าที่ตามพิกัดใหม่ไรละสลึงเฟื้องนั้น เงินอากรตกลงมาก จะ
 รับทำต่อไปได้แต่ปีละ ๕ ตำลึง ๓ บาท จึงนำเอาค่าหม่นกักดี

สมบัตินายอากรคนเก่าขึ้นปรึกษาเสนาบดีผู้ใหญ่ แล้วกราบบังคม
ทูลพระกรุณา ทรงแสดงพระกรุณาตรัสเห็นอเกล้าฯ สั่งว่า เดิมหมื่น
ภักดีสมบัติรับทำอากรยาสูบผูกขาด ณแขวงเมืองสวรรคโลก
ณแขวงเมืองสุโขทัย จำนวนปีละ ๕ ชั่ง ๕ ตำลึง มาณปีมะโรง
อัฐศกยกพิภักดีเก่าเสีย ให้เอาตามพิภักดีใหม่เป็นค่าที่ไร่ละสลึงเฟื้อง
หมื่นภักดีสมบัติจะรับทำได้แต่ปีละ ๕ ตำลึง ๓ บาท นั้น ก็ให้เงิน
สอนผู้เป็นท่หมื่นภักดีสมบัตินายอากรคนเก่าขึ้นมาเรียกอากรยา
สูบผูกขาดณแขวงเมืองสวรรคโลก เมืองสุโขทัย ตั้งแต่จำนวน
ปีมะโรงอัฐศก ปีละ ๕ ตำลึง ๓ บาทสืบไป

และเงินอากรขนพระคลังในขวา ๕ ตำลึง ๒ สลึงเฟื้อง ๕๓๗ เบย
ขนพระคลังเดิมพระบวรราชวัง ๒ สลึงเฟื้อง ๗๕๔ เบย ขนกรมขุน
กัลยาณสุนทรเฟื้องหนึ่งกับ ๓๓๕ เบย ขนกรมหมื่นอมเรนทร
บดินทร์ ๒ สลึงเฟื้องกับ ๗๕๔ เบย ขนกรมหมื่นอดุลยลักษณ
สมบัติ ๒ สลึงเฟื้องกับ ๒๐ เบยรวมกันเข้าเป็นเงิน ๕ ตำลึง ๓ บาท
และให้ หมื่นภักดีสมบัติส่งเงินอากรยาสูบตั้งแต่จำนวนปีมะโรง
อัฐศกสืบไปปีละงวด ๆ เดือน ๔ ปีมะโรงอัฐศกงวดหนึ่ง ส่งเงิน
แก่เจ้าจำนวนกรมพระคลังในขวาให้ครบปีละ ๕ ตำลึง ๓ บาทของทุก
งวดทุกปีสืบไป อย่าให้เงินขาดค้างล่องปีไปได้ เป็นอันขาดทีเดียว
ให้ หมื่นภักดีสมบัติเรียกอากรยาสูบแก่ราษฎรตามพิภักดีใหม่ไร่ละ
สลึงเฟื้อง อย่าให้เรียกพันหลุมต่อ ๑ บาทเหมือนอย่างแต่ก่อน

ถ้าและราษฎรปลุกยาสูบเกิน ๕ หลุม ๑๐ หลุมนั้น ห้ามมิให้เรียก
เอาอากรเป็นอันขาดทีเดียว ถ้าปลุกที่สัจพระสัจสงฆ์ให้นายอากร
มีใบอนุญาตไว้ต่างหาก จะได้ยกไว้เป็นเงินเกณฑ์บุญ

อนึ่งให้หมื่นภักดีสมบัติเรียกอากรแต่โดยสัจโดยจริงตามพิกัต
อัตรา ห้ามอย่าให้หมื่นภักดีสมบัติเรียกอากรล่วงแขวงล่วงอำเภอ
ให้ล่าเหลือผิดด้วยพิกัตอัตราแต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้เป็นอันขาดทีเดียว

อนึ่งสมัคพรรคพวกบ่าวและทาสหมื่นภักดีสมบัติ ซึ่งไปเรียก
อากรด้วยกันนั้น ถ้าเกิดวิวาทแก่กันเป็นแต่เนื้อความมโนสำเร่ ก็
ให้หมื่นภักดีสมบัติว่ากล่าวในกันเอง ถ้าเป็นเนื้อความหันตโทษ
ข้อใหญ่ ก็ให้ส่งไปยังผู้รักษาเมืองกรมการพิจารณา ว่ากล่าวตาม
พระราชกำหนดกฎหมาย ถ้าและราษฎรฟ้องหากกล่าวโทษหมื่น
ภักดีสมบัติ ก็ให้แต่งตั้งนายไปว่าไปแก้ต่าง อย่าให้ขัดขวางคดี
ของราษฎรไว้

อนึ่งห้ามอย่าให้ข้าหลวงผู้ไปมากิจราชการ และผู้รักษาเมือง
กรมการแขวงนายบ้านนายอำเภอเกาะกุมหมื่นภักดีสมบัติ และ
พรรคพวกบ่าวและทาสซึ่งไปเรียกอากรด้วยกันนั้นกะเกณฑ์ไปราช
การเบ็ดเสร็จ ซึ่งมีได้เป็นพนักงาน และเก็บเรอียมเรอแจวจังกุด
ถ่อพายเครื่องสำหรับเรือไปให้บวญการทำอากรแต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้

อนึ่งให้หมื่นภักดีสมบัติกำชับห้ามปรามว่ากล่าวแก่พรรคพวก
บ่าวและทาสซึ่งไปเรียกอากรด้วยกันนั้น อย่าให้กระทำคุมเหงฉก

ซึ่งออกกระบัตรทำกรรโชกราษฎรเป็นโจรผู้ร้ายปล้นสดมภ์เอาพัสดุ
ทองเงินเครื่องอัญมณีของสมณชีพราหมณ์อาณาประชาราษฎรทาง
บกทางเรือและสุบี่ฝืน ถิ่นฝืน ชื้อฝืน ขายฝืน ทำลายพระพุทธรูป
พระสถูปพระเจดีย์ พระศรีมหาโพธิ์ พระอุโบสถ พระวิหาร
การปรีชาญาณวัดวาอาราม ชำช้าเองาและขนาย ชำสัตว์อันมีคุณ
ซื้อขายสิ่งของต้องห้าม กระทำให้ผิดด้วยพระราชกำหนดกฎหมาย
ห้ามปรามเก่าใหม่แต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้เป็นอันขาดทีเดียว

ถ้าถึงเทศกาลพระราชพิธีตรุษสารท ก็ให้หมื่นนักคือสมบัติมา
พร้อมด้วยเจ้าเมืองกรมการ กราบถวายบังคมรับพระราชทานน้ำ
พระพิพัฒน์สัจจาปีละ ๒ ครั้งตามอย่างธรรมเนียมจงทุกปี

ครั้นท้องตรามาถึงวันนี้ใด ถ้ามีตราเจ้ากรมพระคลังในขวา ถ้า
มีหนังสือเจ้าจำนวนมาด้วยเรื่องราวจำนวนเงินต้องกันแล้ว ก็ให้
พระยาสุวรรณคโลก พระยาสุโขทัย ลอกเอาตราไว้ แล้วก็ให้
ประทวนส่งท้องตราให้แก่สอจันผู้เป็นที่หมื่นนักคือสมบัติคนเก่า
ขึ้นมาเรียกอากรยาสูบผูกขาดแต่จำนวนปีมะโรงอัฐศกสืบไป ตาม
หนังสือและรับสั่งมานิจทุกประการ

หนังสือมาณวันศุกร์ เดือนอ้ายขึ้น ๘ ค่ำ ปีมะโรงอัฐศก จุล
ศักราช ๑๒๑๘ (พ.ศ. ๒๓๕๕)

ตำนานภาษาถ่วงปลา

หนังสือเจ้าพระยาจักรีฯ มาถึงเจ้าเมืองกรมการ กรุงเก่า เมือง
อ่างทอง เมืองสระบุรี

ด้วยจีนมีชื่อหลายพวกหลายราย ทำเรื่องรวมมายื่นแก่เจ้าจา-
นวนกรมพระคลังสินค้า ให้กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระ
มหาเทพีตร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระ
บาท ว่าราษฎรลูกค้าไทยจีนและภาษาต่างๆในพระราชอาณาเขต
ชักชวนกันบรรทุกถ่วงตนตาย ถ่วงเขี้ยว ถ่วงทอง ถ่วงขาว ถ่วงดำ
ถ่วงตะสง รวมதாகแห่ง ๖ อย่าง งาเม็ด ๑ กิ่งน้ำเค็ม กิ่งตากแห้ง
กึ่งเค็ม ๑ ปลาทูน้ำปลาทูแห่ง ๑ รวมของ ๕ สิ่งนี้เข้ามาซื้อขายแก่
กันเป็นประโยชน์แก่ราษฎรฝ่ายเดียว ยังหาผู้ใดรับเรียกภาษี
ทุกเกล้าฯ ถวายช่วยราชการแผ่นดินไม่ จะขอเก็บเป็นภาษีสิบลด
หนึ่ง ทลเกล้าฯ ถวายเงินขึ้นท้องพระคลัง แต่เรื่องราวของจีนซึ่ง
ยื่นไว้นั้น จำนวนเงินมากบ้างน้อยบ้างหาเสมอกันไม่ และเรื่อง
ราวจีนมายื่นดั่งนี้มาหลายครั้งนานมาแล้ว

จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ดำรัสว่า ภาษาขายนี้ก็มี
เจ้าภาษีนับเรียกภาษีอยู่กับลูกค้าผู้บรรทุกสำเภาเรือปากใต้ ไปจำ-
หน่ายนอกประเทศมีมาแต่ก่อนอยู่แล้ว ซึ่งจีนหลายรายมายื่นเรื่อง

ราวจะขอเก็บภาษีในประเทศจะมีเป็น ๒ ชั่วโมง ให้คิดเรียกแต่
 ฝ่ายเดียว ถ้าเห็นว่าจะเรียกในประเทศดีกว่านอกประเทศ ก็ให้
 ยกภาษีนอกประเทศเสีย สิ่งของประเทศจะมีมากน้อยประการ
 โดยยังหาทรงทราบถนัดไม่ ให้สมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติ
 นรเนตรนาถราชสุริยวงศ์หาเงินพระหลวงขุนหมื่นเจ้าภาษีผู้ใหญ่
 และเงินลูกค้ามีหน้ามาถามว่าสิ่งของซึ่งเงินหลายรายยื่นเรื่องราวจะ
 ขอเก็บเป็นภาษีนั้น สิ่งของทั้งนี้ลูกค้ามาซื้อขายแก่กันพอจะควร
 เก็บเป็นภาษีได้แล้วฤมิได้ ถ้าเงินเจ้าภาษีผู้ใหญ่เห็นว่าควร จะ
 เก็บเป็นภาษีได้แล้ว ก็ให้เสนาบดีปฤกษากันคิดตั้งเป็นพิกัดเรียก
 ภาษีลง แต่ให้ต่ำกว่าสิบตหนึ่ง เพราะเป็นของยังไม่เคยมีภาษี

สมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติ นรเนตรนาถราชสุริยวงศ์
 ได้หาเงินเจ้าภาษีและลูกค้าผู้ใหญ่มาถามได้ความแล้ว จึงนำข้อ
 ความกับเรื่องราวเงินซึ่งยื่นมาเป็นหลายฉบับไปกราบทูลปรึกษากรม
 สมเด็จพระเดชาดิศร และพระเจ้าพี่ยาเธอต่างกรมทุกพระองค์
 กับได้กราบเรียนสมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ วรุตมพงศ
 นายก สยามดิลกโลกานุपाल (น) นาถ และท่านเสนาบดี
 เจ้าพระยานิกรบดินทรมหินทรมหากัลยาณมิตรเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์
 สมันตพงศพิสุทธมหาบุรุษรัตโนดม ผู้สำเร็จราชการในกรมพระ
 กลาโหม เจ้าพระยาธรรมธการ (ณาธิ) บดี เจ้าพระยาผู้ช่วยสำเร็จ
 ราชการในกรมท่า เจ้าพระยาพลเทพปรึกษาพร้อมกันเห็นว่า

พระบาทสมเด็จพระบรมนาถบพิตร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จ
 เถลิงถวัลยราชสมบัติแล้ว ก็ตั้งพระไทยทรงทำนุบำรุงพระบวร
 พุทธศาสนา และอาณาประชาราษฎร์ให้อยู่เย็นเป็นสุขทั่วไปทั้ง
 สันด้วยกัน จึงทรงบริจาคพระราชทรัพย์ออกซ่อมแซมในการวัด
 เก่าซึ่งชำรุด กับทรงสร้างขึ้นใหม่อีกหลายพระอาราม แล้วทรง
 พระราชอุทิศถวายนิตยภัตแก่พระสงฆ์สามเณร ซึ่งเล่าเรียนพระ
 ไตรปิฎกและให้ทานแก่คนชราคนพิการ ไร้สอยในการพระราช
 กุศลต่างๆ กับโปรดเกล้าฯ ชุบเลี้ยงพระบรมวงศานุวงศ์ ซึ่งมีกรม
 มาแต่ก่อนให้ยกเป็นกรมใหญ่ขึ้น เจ้าที่ยังไม่มีกรมทรงตั้งเป็น
 กรมขึ้นโดยลำดับ ข้าราชการในพระบรมมหาราชวัง ในพระบวร
 ราชวัง ที่ขาดตำแหน่งก็ตั้งแต่งขึ้นทุกหมู่ทุกกรมทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายใน
 พระราชทานเบี้ยหวัดเพิ่มเติมขึ้นก็มาก แล้วให้ขุดคลองตั้งบ่อ
 ขยายกำแพงพระนครออกไปอีกชั้นหนึ่ง กับให้ปลูกหัตถหารป็น
 ใหญ่น้อย พระราชทานเบี้ยเลี้ยงเงินเดือนและจับจ่ายใช้สอยเงิน
 ทำการพระนครต่างๆ มากกว่าแต่ก่อน ซึ่งเงินหลายพวกจะขอเก็บ
 ภาษีของ ๘ สิ่งซึ่งซื้อขายแก่กันนั้น ก็เห็นพร้อมกันว่าควรอยู่
 ด้วยเป็นแบบอย่างแผ่นดินสืบๆ มาแต่ก่อน สิ่งของอันใดเกิดขึ้น
 ในพระราชอาณาเขตบริบูรณ์แล้ว ควรจะเรียกแต่ในพระราช
 อาณาเขต ขอให้ยกภาษีปากสำเภาเรือปากใต้ซึ่งบรรทุกออกไป
 นอกประเทศนั้นเสีย

ด้วยเหตุว่าเรียกภาษาหาเสมอกันไม่ จึงปรึกษาพร้อมกันตั้ง
 เป็นพิกัดสิ่งของให้เรียกภาษา แต่ในประเทศตามราคาส่งของชอ
 ชายชนลงแก่กัน ถั่วต้นตาย ๑ ถั่วเขียว ๑ ถั่วทอง ๑ ถั่วขาว ๑
 ถั่วดำ ๑ ถั่วละสง ๑ งาเม็ด ๑ กุ้งแห้งกุ้งเค็ม ๑ ของ ๘ สิ่งนี้
 ให้เรียกภาษาเหมือนกัน ๑๒ เก็บ ๑ แต่ปลาหน้า ปลาทุตาคแห่ง
 ลูกค้าชอชายกันในประเทศให้เรียกภาษา ๑๓ เก็บ ๑ ถ้าลูกค้าจะ
 เอาปลาหน้าปลาทุตาคแห่งบรรทุกสำเภารือปากไตออกไปจำหน่าย
 นอกประเทศ ให้เรียกภาษาเพิ่มขึ้นอีก ปลาหมื่นตัวเป็นภาษาสี่สิ่ง
 หนึ่ง เจ้าภาษาเรียกภาษากับผู้ชอผู้ขายเป็นสิ่งของหรือ ๆ จะเรียก
 ตามจำนวนเงินซึ่งชอชายแก่กัน ตามแต่จะยอมกัน ให้เรียก
 ภาษากับผู้ชอผู้ขายแต่ฝ่ายหนึ่ง อย่าให้เรียกภาษาเป็น ๒ ฝ่าย ถ้า
 ราษฎรทำสิ่งของมาเลยงบุตรภรรยา และเป็นเสบียงเค็รทางไปกิจ
 ราชการ และเป็นกำนัลของถวายบ้างเล็กน้อย ราคาเพียงกึ่งตำลึง
 เงินลงมา ถ้ามีใครชอชายแล้วก็อย่าให้เรียกภาษาเลย จึงให้จีนเจ้า
 ภาษาผู้ใหญ่ประกาศกับลูกค้าทั้งปวงว่า ผู้ใดมีภาคภูมิสติปัญญาที่
 ควรจะรับทำภาษาได้ ก็ให้ทำเรื่องราวมายนต่อเจ้าจำนวนกรมพระ
 คลังสินค้า ตามคิดเห็นจะทำได้เท่าไรตามพิกัดนี้

จีนเนียมจะเป็นเจ้าภาษา จีนเซยจะเป็นผู้เข้าส่วน จึงทำเรื่อง
 รามายนแก่เจ้าจำนวนกรมพระคลังสินค้า ให้กราบเรียนสมเด็จพระ
 เจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ นเรนทรนาถราชสุริยวงศ์ ขอท่าน

ได้นำเอาเรื่องราวจีนนิยม จีนเซยผู้เข้าส่วน ขนกราบบังคมทูล
 แต่พระบาทสมเด็จพระบรมนาถบพิตร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้
 ทราบใต้ฝ่าตอองธุลีพระบาท ว่าจีนนิยม จีนเซยผู้เข้าส่วน จะ
 ขอรับพระราชทานเก็บภาษีถั่ว งาเม็ด กุ้งน้ำ ปลาทุแห่ง กับ
 ลูกค้าไทย จีน ลาว เขมร มอญ และภาษาต่างๆ เข้าช่วย
 กำเนิดของถวายไพร่หลวงมีตรากรม ซึ่งบรรทุกเรือแพเดือนเกวียน
 และสัตว์ต่างๆ หากคอนมาซื้อขายแก่กันตามพิกัตสิ่งของนั้น ให้
 เรียกภาษีเป็นจำนวนเงินปีหนึ่งทุกเกล้า ๆ ถวาย ขันพระคลังสินค้า
 ในพระบรมมหาราชวังเงิน ๑๐๖ ชั่ง ขันพระคลังเดิมเงิน ๒ ชั่ง
 ขันพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นมเหศวรศิววิลาสเงิน ๒ ชั่ง ขัน
 พระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าชาย (๑) เงิน ๒ ชั่ง ขันหม่อมเจ้าพรรณราย
 เงิน ๔ ชั่ง ขันพระคลังสินค้าในพระบวรราชวังเงิน ๑๐ ชั่ง รวม
 เงิน ๑๒๖ ชั่ง ถ้าและทำภาษีครบงวดครบปีมีกำไรอยู่ จะบวกเงิน
 ภาษีทุกเกล้า ๆ ถวายขันอีก เจ้าพนักงานกรมพระคลังสินค้าได้นำ
 คำปรึกษา กรมสมเด็จพระ เสด็จเสนาบดีศรี กับ พระเจ้า พยาเธอทุกพระ
 องค์ และคำท่านเสนาบดีผู้ช่วยทำนุบำรุงแผ่นดิน ซึ่งเห็นพร้อม
 กันกับเรื่องราวจีนนิยม จีนเซยผู้เข้าส่วน ขนกราบบังคมทูลแต่
 พระบาทสมเด็จพระบรมนาถบพิตร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทราบใต้
 ฝ่าตอองธุลีพระบาทแล้ว

(๑) คือพระบาทสมเด็จพระ เสด็จเสนาบดีศรี กับ พระเจ้า พยาเธอทุกพระ

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสว่า ชังจีนนิยม จีนเซยผู้เข้า
 ส่วนจะขอเก็บภาษีของ ๕ สิ่งกับผู้ชอขายแก่กันนั้น ทรงพระราช
 ดำริเห็นว่าสิ่งของที่ต้องอยู่ในพิภพให้เรียกภาษนั้นจะแพงขึ้นกว่า
 แต่ก่อน แต่มีได้เป็นอันลำเอียงกับผู้ใด ด้วยเป็นของใช้สอยกิน
 อยู่ด้วยกันทั้งผู้ดีและไพร่ ใครใช้ใครกินก็ต้องเสีย ใครไม่ใช้ไม่
 กินก็แล้วไป ซึ่งปรึกษาพร้อมกันเห็นว่า กาลบัดนี้ต้องใช้สอย
 เงินมากขึ้นกว่าแต่ก่อน จะให้ยกเจ้าภาษีนอกประเทศเสียจะเรียก
 ภาษีแต่ในประเทศนั้นชอบอยู่แล้ว ควรจะให้จีนนิยม จีนเซย
 ผู้เข้าส่วนทำภาษีในประเทศตามแบบอย่างแผ่นดินมาแต่หลัง เก็บ
 เงินภาษีเพิ่มเติมขึ้นใช้สอยจับจ่ายราชการนั้นก็ชอบอยู่ ด้วย
 ครองนเมืองจนเกิดศึกไม่เป็นอันชอขายแก่กัน ผู้ที่จะแต่งสำเภาออก
 ไปค้าก็น้อยลง เจ้าภาษซึ่งเคยเก็บภาษีปากสำเภามาแต่ก่อนก็ทำ
 เรื่องราวมาร้องขอ ขาดเงินภาษีลงเป็นหลายราย ตัวเงินจะใช้
 สอยก็ขาดลงมาก ซึ่งเจ้าต่างกรมใหญ่และเสนาบดีผู้ช่วยทำน
 บำรุงแผ่นดิน เห็นว่าสิ่งของเกิดขึ้นในพระราชอาณาเขตทั้งนี้
 ควรจะให้เรียกภาษีได้นั้นก็ชอบอยู่ จะต้องให้เรียกภาษขึ้นใช้สอย
 ไปก่อน ถ้าเมืองจีนชอขายแก่กันเป็นปรกติลงแล้ว ภาษีอากร
 เก่าใหม่มาแต่ก่อน สิ่งใดที่ราษฎรเสียอยู่เป็น ๒ ซ้ำ ๓ ซ้ำนั้น ก็
 จะโปรดเกล้าฯ ให้ลดหย่อนลงเสียบ้าง จึงโปรดเกล้าฯ พระราช
 ทานสัญญาบัตรให้ ^{UDC}จีนนิยมเป็นที่ขุนบัญญัติพิชากกร ^{16/07/25๒4}เจ้าภาษถือ

ศักราช ๔๐๐ ไร่ ให้กรมพระคลังสินค้าทำตราตั้งไปตามซึ่งพระเจ้า
 พยาเชอกับเสนาบดีเห็นพร้อมกันนั้นเกิด เจ้าจำนวนพระคลัง
 สินค้าได้เรียกเอานายประกัน จีนเนียมผู้เป็นที่ขุนบัญชาพิจารณาเจ้า
 ภาษี จีนเซยผู้เข้าส่วนไว้มั่นคงสมควรด้วยเงินภาษีของหลวงอยู่
 แล้ว จึงให้ขุนบัญชาพิจารณาจีนเซยผู้เข้าส่วนขึ้นมาเรียก
 ภาษี ถั่วต้นตาย ๑ ถั่วเขียว ๑ ถั่วทอง ๑ ถั่วละสง ๑ ถั่วดำ ๑
 ถั่วขาว ๑ งาเม็ด ๑ กุ้งในน้ำเค็ม กุ้งตากแห้ง กุ้งต้มเค็ม ๑
 รวมของ ๘ สิ่งนี้ให้เรียกภาษีเหมือนกันทุกอย่างเป็นภาษี ๑๒ ชัก ๑
 ปลาทูน้า ปลาทูน้าแห้ง ลูกค้าซื้อขายกันในประเทศ ให้เรียกภาษี ๑๓
 เก็บ ๑ ถ้าลูกค้าจะเอาปลาทูน้าปลาทูน้าแห้งบรรทุกสำเภารือปาก
 ใต้ออกไปจำหน่ายนอกประเทศให้เรียกภาษีเพิ่มอีก ปลาหมื่นตัว
 เป็นภาษีสลึง ๑ ถ้าผู้บรรทุกสำเภาน้ำของถวายและลูกค้าภาษี
 ต่างๆ ซึ่งบรรทุกเรือแพเลื่อนเกวียนต่างๆ หากคอนมาเป็นช่วย
 กำเนิดของถวาย และซื้อขายแก่กันตามพิภคสิ่งของซึ่งต้องในภาษี
 ให้ขุนบัญชาพิจารณา จีนเซยผู้เข้าส่วน เรียกภาษีกับผู้ซื้อขายแต่
 ฝ่ายเดียวตามแต่จะยอมกัน อย่าให้เรียกภาษีเป็น ๒ ฝ่าย ถ้า
 ราษฎรทำสิ่งของมาเลี้ยงบุตรภรรยา และเป็นเสบียงเค็รทางไปมา
 กิจราชการ และเป็นกำนัลของถวายบ้างเล็กน้อย ราคาเพียงกึ่ง
 ตำลึงเงินลงมา มิได้ซื้อขายแล้วอย่าให้เรียกภาษีเลย ถ้าราษฎร
 ลูกค้าได้เสียภาษีแล้วจะเอาของออกซื้อขาย ห้ามอย่าให้เจ้าภาษี

เรียกภาษีต่อไป

ให้ขุนบัญชาพิชากรเจ้าภาษี จีนเซยผู้เข้าส่วน ตั้งด่านเรียก
 ภาษี ๕ อย่างในจังหวัดกรุงเทพมหานครและแขวงกรุงเก่า เมือง
 อ่างทอง เมืองอินทร์ เมืองพรหม เมืองลพบุรี เมืองสระบุรี
 เมืองฉะเชิงเทรา เมืองสุพรรณบุรี เมืองปราจีนบุรี กำหนดให้
 ขุนบัญชาพิชากรเจ้าภาษี จีนเซยผู้เข้าส่วน เข้ารับเรียกภาษีแต่ณ
 วันเดือน ๖ ขึ้นค่ำ ๑ ปีขาลฉศก (พ.ศ. ๒๓๕๗) ไปจนวันเดือน
 ๕ แรม ๑๔ ค่ำ ปีเถาะสัปตศกครบ ๑๒ เดือนเป็นปีหนึ่ง เป็นเงิน
 ขึ้นในจำนวนปีขาลนักษัตรฉศก เงินขึ้นพระคลังสินค้าในพระบรม
 มหาราชวังเงิน ๑๐๖ ชั่ง ขึ้นพระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นนมเหศวร
 ศิววิลาสเงิน ๒๒ ชั่ง ขึ้นพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าชายเงิน ๒๒ ชั่ง ขึ้น
 หม่อมเจ้าพรรณรายเงิน ๔ ชั่ง ขึ้นพระคลังสินค้าในพระบวรราชวัง
 เงิน ๑๐๖ ชั่ง รวมเงิน ๑๒๖ ชั่ง แล้วให้ขุนบัญชาพิชากรเจ้าภาษี
 จีนเซยผู้เข้าส่วน ส่งเงินภาษียังเจ้าจำนวนพระคลังสินค้าปีละ ๕
 งวด เป็นเงินขึ้นพระคลังสินค้าในพระบรมมหาราชวัง ๖ งวดเดือน
 ๗ เงิน ๒๒ ชั่ง ๖ งวดเดือน ๘ เงิน ๒๒ ชั่ง ๖ งวดเดือน ๑๑ เงิน ๒๒ ชั่ง
 ๖ งวดเดือน ๑๒ เงิน ๒๒ ชั่ง ๖ งวดเดือน ๑๓ เงิน ๒๒ ชั่ง
 ๖ งวดเดือน ๑๔ เงิน ๒๒ ชั่ง ๖ งวดเดือน ๑๕ เงิน ๒๒ ชั่ง รวม ๑๐๖ ชั่ง
 ขึ้นพระคลังเดิมเงิน ๒๒ ชั่ง ขึ้นพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นนมเห
 ศวรรสิวิลาสเงิน ๒๒ ชั่ง ขึ้นพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าชายเงิน ๒๒ ชั่ง ขึ้น
 หม่อมเจ้าพรรณรายเงิน ๔ ชั่ง ขึ้นพระคลังสินค้าในพระบวรราชวัง

เงิน ๑๐ ชั่ง รวมทั้งสิ้นเงิน ๑๒๖ ชั่ง จงทวงวดทุกปีสับไป อย่า
ให้เงินภาษีของหลวงขาดค้างล่วงงวดล่วงไปแต่จำนวนหนึ่งได้เป็น
อันขาดทีเดียว ถ้าปีใดมือชกมาสถ์ให้บวกเงินภาษีขึ้นทุกเกล้า ๆ
ถวายขึ้นอีกเดือน ๑ ตามจำนวนเงินมากและน้อย

และขุนบัญชาพิชากร เจ้าภาษี จินเชยผู้เข้าส่วน จะขึ้นมา
เรียกภาษีเองก็ดี จะแต่งตั้งให้เสมียนทนายผู้ใดขึ้นมาเรียกภาษีแทน
ตัวก็ดี ให้เรียกภาษีตามพิกัตแต่โดยสัจโดยธรรม ถ้าเรียกภาษี
แล้ว ก็ให้เข้าภาษีทำตัวตามสั่งของมากและน้อย ให้ไว้กับเจ้า
ของให้หลายฉบับ จะได้แยกย้ายส่งของขายไปเป็นสำคัญ ของ
สิ่งใดที่ได้เรียกภาษีแล้ว จะเอาไปซื้อขายบ้านใดเมืองใด ถ้ามี
ตัวเป็นสำคัญได้เรียกภาษีแล้ว ห้ามอย่าให้เจ้าภาษีเมืองใด ๆ เรียก
ภาษีอีกเป็น ๒ ซ้ำ ๓ ซ้ำไปได้เป็นอันขาดทีเดียว

ถ้าผู้คุมของถวายช่วยกำนันไพร่หลวงมีตราภุมและลูกคำพานิช
ภาษาต่าง ๆ จะเอาสิ่งของมาซื้อขายก็ให้แวะด่านเสียภาษีให้เจ้า
ภาษีตามพิกัตมากและน้อยเสียก่อนจึงให้ซื้อขายแก่กัน ห้ามอย่า
ให้ผู้คุมของถวายและช่วยกำนันไพร่หลวง มีตราภุมและลูกคำพา-
นิชภาษาต่าง ๆ เอาสิ่งของในภาษซึ่งยังมีได้เรียกภาษีไปลักลอบ
ซื้อขายแก่กัน หมายถึงฉ้อบังเอาเงินภาษีของหลวงไว้ ถ้าขุน
บัญชาพิชากร จินเชยผู้เข้าส่วน และพรรคพวกไปทำภาษด้วยกัน
จับได้ ให้ปรับไหมเอา กับผู้ลักซื้อขาย ๒ ต่อตามสั่งของมากและ

น้อย ซึ่งลักขอยายแก่กัน เงินปรับไหมนั้นให้กับเจ้าภาษี

อนึ่งเจ้าภาษีจะเรียกภาษีเป็น ๒ ครั้ง ๓ ครั้งให้เหลือเกินจาก
พิกัดขึ้นไปก็ดี และราษฎรจะขัดขืนไม่ยอมเสียภาษีให้กับเจ้า
ภาษีๆ กับราษฎรจะวิวาทเกี่ยวข้องไม่ตกลงกันประการใด ก็ให้
เจ้าเมืองกรมการตัดสินตาม พิกัดในท้องตราซึ่งโปรดเกล้าฯ ขนมา
ถ้าว่ากล่าวไม่ตกลงก็ให้บอกส่งลงไปณกรุงเทพฯ จะได้สั่งให้
กรมพระคลังสินค้าเจ้าจำนวนตัดสินว่ากล่าวให้ตามผิดและชอบสำ
เร็จกัน

ถ้าสมัคพรรคพวกบ่าวและทาสขุนบัญจพิชากรเจ้าภาษี จีน
เซยผู้เข้าส่วน จะเกิดวิวาทแก่กันเป็นแต่เนื้อความเล็กน้อยเบ็ด
เสร็จ ก็ให้ขุนบัญจพิชากรเจ้าภาษี จีนเซยผู้เข้าส่วน สมัคสมาน
ว่ากล่าวให้สำเร็จแต่ในกันเอง ห้ามอย่าให้เจ้าเมืองกรมการแขวง
นายบ้านนายอำเภอเกาะกุมเอาไปเรียกค่าฤชาตราละการ ซึ่งมีได้
เป็นความมหันตโทษแก่เจ้าภาษีและสมัคพรรคพวกบ่าวและทาส
ซึ่งได้ทำภาษี ให้ได้ความยากเย็นป่วยการทำภาษีของหลวงแต่สิ่ง
ใดสิ่งหนึ่งได้ ถ้าเป็นความมหันตโทษช้อใหญ่ จึงให้เจ้าเมืองกรม
การแขวงนายบ้านนายอำเภอหมายให้เจ้าภาษีส่งตัวผู้ต้องคดีเอาไป
พิจารณาว่ากล่าวให้ตามพระราชกำหนดกฎหมาย แล้วให้ผู้(เป็น)
นายไปนั่งฟังผิดและชอบด้วย ถ้าราษฎรฟ้องหากกล่าวโทษเจ้าภาษี
ก็ให้เจ้าภาษีแต่งทนายไปว่าต่างแก้แทนกัน อย่าให้ขัดขวางคดี

ของราษฎรไว้

อนึ่งห้ามอย่าให้เจ้าเมืองกรมการและข้าหลวงไปมากิจราชการ
แขวงนายบ้านนายอำเภอเก็บเรื่อยมเรือแจวจังกุกันเชิงถ่อพาย
เชือกเสาเพลลาใบเครื่องสำหรับเรือและเกาะกุมพรรคพวกบ่าวและ
ทาสไปใช้ราชการงารโยธาซึ่งมิได้เป็นพนักงาน ให้ป่วยการทำ
ภายในแต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้เป็นอันขาดทีเดียว

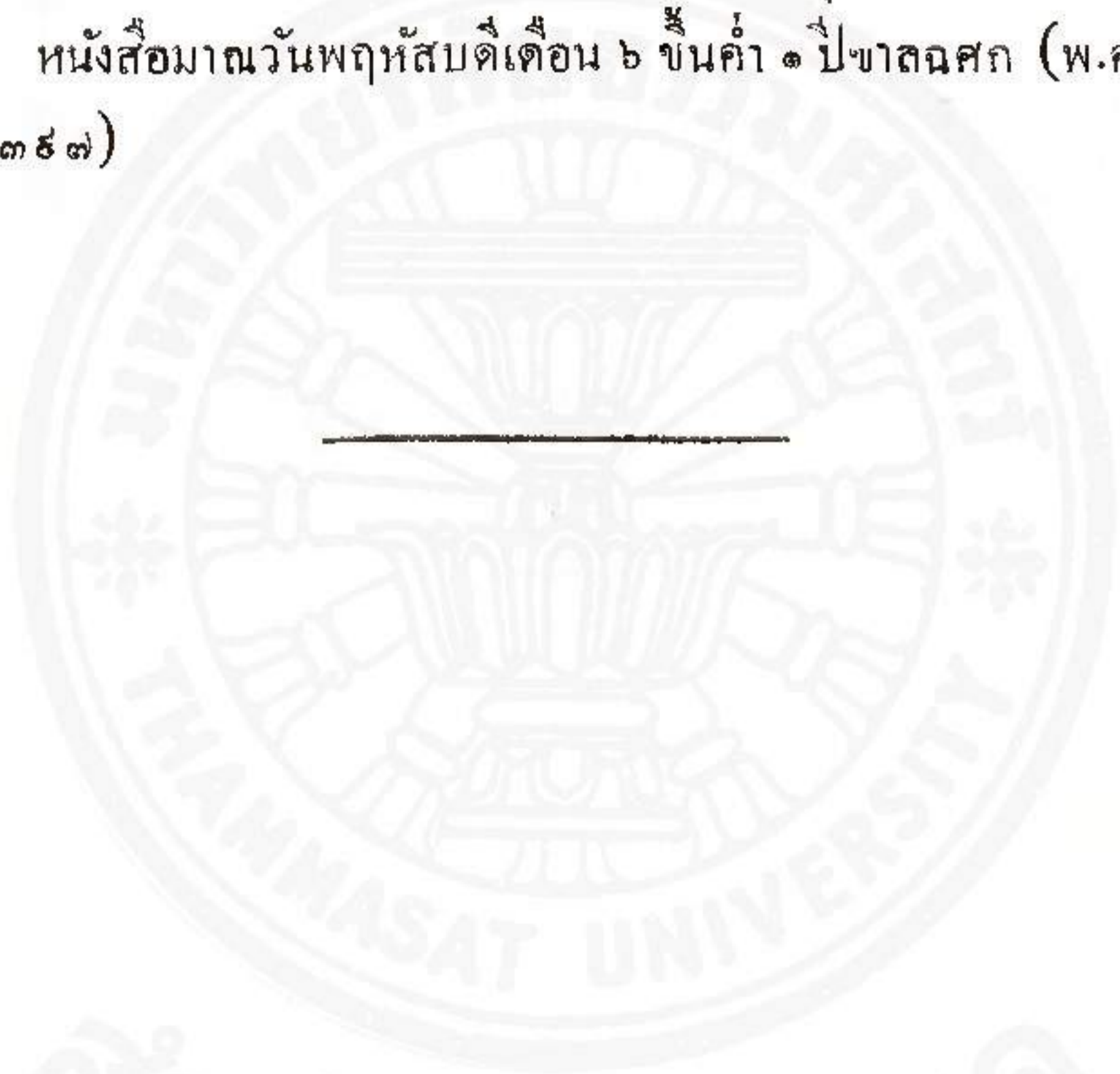
ถ้าถึงเทศกาลพระราชพิธีตรุษสารท ก็ให้ขุนบัญจพิชากรเจ้า
ภายในจีนเซยผู้เข้าส่วน และพรรคพวกผู้ซึ่งไปทำภายในบ้านใด
เมืองใดก็ให้ไปพร้อมด้วยเจ้าเมืองกรมการ กราบถวายพระราช
อุทิศรับพระราชทานน้ำพระพิพัฒน์สัจจาปีละ ๒ ครั้งจทุกปี

อนึ่งให้ขุนบัญจพิชากรเจ้าภายในจีนเซยผู้เข้าส่วน กำชับห้าม
ปรามพรรคพวกบ่าวและทาส อย่าให้คบหากันเป็นโจรผู้ร้ายฉก
ลักข่างม้าโคกระบือทรัพย์สินของทองเงินเครื่องอัญมณีของสมณสี
พราหมณ์อาณาประชาราษฎรลูกค้ำพานิช และทำลายพระพุทธรูป
พระสถูป พระเจดีย์ พระศรีมหาโพธิ พระอุโบสถ พระวิหารการ
บุเรียนกุฎิศาลาอาราม ข่าข่างเอางาและขนาย ข่าสัตว์อันมีคุณ
และซื้อขายสิ่งของต้องห้าม กระทำให้ผิดด้วยพระราชกำหนด
กฎหมายห้ามปรามเก่าใหม่แต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้เป็นอันขาดทีเดียว

ครั้นลู่ทองตรานใช้ ถ้ามืดราเจ้าจำนวนตงขนมมาด้วยเรื่องราว
จำนวนเงินต้องกันแล้ว ก็ให้เจ้าเมืองกรมการลอกเอาทองตราน

ไว้ แล้วให้ประทวนส่งต้นตราให้กับขุนบัญญอพิชากรเจ้าภาษี จีน
 เขยผู้เข้าส่วน แล้วให้หมายประกาศให้เจ้าภาษีชักภาษีตามพิกัต
 ในท้องตราและรับส่งซึ่งโปรดเกล้า ๆ ออกมาจากทุกประการ
 หนังสือมาณวันพฤหัสบดีเดือน ๖ ขึ้นค่ำ ๑ ปีขาลฉศก (พ.ศ.

๒๓๕๗)

สำนักหอสมุด